MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETAS
EKONOMIKOS IR FINANSŲ VALDYMO FAKULTETAS
BANKININKYSTĖS IR INVESTICIJŲ KATEDRA

IEVA BRUŽAITĖ

PENSIJŲ REFORMOS LIETUVOJE EKONOMINIS VERTINIMAS

Magistro baigiamasis darbas

Vadovas
Doc. dr. A. Linartas

VILNIUS, 2014

MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETAS
EKONOMIKOS IR FINANSŲ VALDYMO FAKULTETAS
BANKININKYSTĖS IR INVESTICIJŲ KATEDRA

PENSIJŲ REFORMOS LIETUVOJE EKONOMINIS VERTINIMAS

Finansų rinkų magistro baigiamasis darbas
Studijų programa 621L10009

Vadovas
doc. dr. A. Linartas
2014 04 10

Recenzentas

Atliko
FRmis2-01 gr. Stud
I. Bružaitė
2014 04 10

VILNIUS, 2014

TURINYS

LENTELIŲ SĄRAŠAS 4
PAVEIKSLŲ SĄRAŠAS 4
SANTRUMPŲ SĄRAŠAS 5
ĮVADAS 6
1. PENSIJŲ IR KITŲ SOCIALINIŲ IŠMOKŲ SISTEMOS LIETUVOJE TEORINIAI ASPEKTAI 11
1.1. Socialinių garantijų mokėjimo Lietuvoje teorinis vertinimas 11
1.2. Lietuvos pensijų sistemos raidos analizė ir privačių pensijų kaupimo fondų vertinimas 16
1.3. Pensijų mokėjimo modelių Baltijos valstybėse ir kitose Europos šalyse analizė 26
2. PENSIJŲ SISTEMOS IR JOS POKYČIŲ ŠALIES EKONOMIKAI EMPIRINIS IŠTYRIMO LYGIS 30
2.1. Atliktų pagrindinių tyrimų tarp valstybės ekonomikos augimo ir vykdomos socialinės politikos rezultatų vertinimas 30
2.2. Pensijų reformos galimybių ir grėsmių praktinė analizė 35
2.3. Pensijų mokėjimo ir sąsajos su šalies konkurencingumu tyrimo modelis 39
2.4. Socialinių išmokų mokėjimo šalies ekonomikai tyrimo metodika 42
3. EMPIRINIS PENSIJŲ REFORMOS LIETUVOS SOCIALINEI IR EKONOMINEI POLITIKAI TYRIMAS 45
3.1. Pensijų reformos įtakos šalies ekonominiams veiksniams matematinė analizė 45
3.2. Pensijų reformos įtakos šalies gyventojams apklausos analizė 57
3.3. Pensijų reformos rezultatų analizė ir aptarimas 60
IŠVADOS 63
LITERATŪRA 66
ANOTACIJA 71
SANTRAUKA 73
PRIEDAI 81

LENTELIŲ SĄRAŠAS

1 lentelė. Socialinių garantijų vertinimas Lietuvos ir užsienio autorių požiūriu.....2
2 lentelė. Privačių pensijų fondų Lietuvoje grėsmių analizė.....21
3 lentelė. Pagrindinių veiksnių, įtakojančių privačių pensijų fondų veiklos efektyvumą, struktūros komponentų vertinimas.....23
4 lentelė. ES šalių klasifikacija pagal senatvės pensininkų ir bedarbių skurdo rizikos lygį (%), 2008 m..... 27
5 lentelė. Pensijų sistemos Baltijos valstybėse ypatumai..... 28
6 lentelė. Socialinių veiksnių įtakos šalies ekonomikai tyrimų rezultatai..... 31
7 lentelė. Senatvės pensijų sistemos modeliai pagal finansavimo ir išmokų mokėjimo būdus.....35
8 lentelė. Rizikos rūšys, galinčios įtakoti senatvės pensijų sistemos modelius, ir jų poveikis..... 36
9 lentelė. Pensijų sistemos reformą įtakojantys veiksniai, privalumai ir trūkumai..... 37
10 lentelė. Šalies ekonomiką ir pensijų reformą įtakojančių veiksnių 2008 - 2013 m. pokytis..... 45
11 lentelė. Pagrindinių ekonominių veiksnių įtaka socialinio fondo biudžeto pajamoms..... 50
12 lentelė. Pagrindinių ekonominių veiksnių įtaka socialinio fondo biudžeto išlaidoms..... 51
13 lentelė. Šalies ekonomiką ir pensijų reformą įtakojančių veiksnių koreliacija..... 56

PAVEIKSLŲ SĄRAŠAS

1 pav. Valstybinio socialinio draudimo valdymo sistema Lietuvoje..... 14
2 pav. Pensijų kaupimo nuo 2014 m. Lietuvoje būdai..... 19
3 pav. Pensijų kaupimo sistema..... 20
4 pav. II pensijų pakopos įtaka valstybės finansams ir gyventojų pajamoms..... 34
5 pav. Lietuvos pensijų reformos sąveikos modelis..... 41
6 pav. Pasitenkinimas šalies pensijų mokėjimo sistema……..……..…….... 58
7 pav. Pensijų reformos privalumai..... 59
8 pav. Pensijų reformos esmė..... 60

SANTRUMPŲ SĄRAŠAS

SPSS - statistinės analizės ir duomenų apdorojimo programinė įranga

EIU - verslo aplinkos reitingo modelis

SVV – smulkus ir vidutinis verslas

STAT – Lietuvos statistikos duomenų bazė

EUROSTAT – Europos statistikos duomenų bazė

VSDF – Valstybinis socialinio draudimo fondas („Sodra“)

PF – privatus pensijų kaupimo fondas

BVP – bendrasis vidaus produktas

ĮVADAS

Temos aktualumas ir jos sprendimo būtinumas. Daugumos valstybių veidas atsiskleidžia per socialinių išmokų ir garantijų mokėjimo tvarką – tai yra vienas svarbiausių veiksnių, įtakojančių valstybės vykdomą politiką. Vienas pagrindinių valstybės uždavinių – sugebėti užtikrinti kuo geresnį gyventojų pragyvenimo lygį, mažinti skurdą, skatinti inovacijas. Kiekvienos šalies prioritetas turėtų būti gyventojų gyvenimo kokybės gerinimas. Tam būtina teisinga, kryptingai veikianti, skaidri ir nešališka socialinių išmokų, tarp jų ir pensijų, mokėjimo sistema. Išsivysčiusiose šalyse naudojamas kartų solidarumo principas, kurio pagrindas - pasitikėjimas ne tik vienas kitu, bet ir valstybės vykdoma politika.

Europos sąjungoje yra sukurta valstybių narių ekonominių ir socialinių reformų valdymo ir stebėjimo sistema. Atvirasis koordinavimo metodas socialinės apsaugos ir socialinės įtraukties srityje padėjo tinkama linkme nukreipti valstybių narių struktūrines reformas šiose srityse. Skatinti ekonominę, socialinę ir teritorinę sanglaudą, kovoti su socialine atskirtimi ir diskriminacija yra pagrindiniai sutartyje nustatyti Europos Sąjungos tikslai. Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartijoje nustatyta, kad įgyvendindamos ES teisę ES institucijos ir valstybės narės turi gerbti asmens, pilietines, politines, ekonomines ir socialines teises. Tačiau dėl krizės sukeltų sunkumų daugelyje šalių padidėjo skurdo, socialinės atskirties rizika[1]. Taigi, socialiniai klausimai ir problemos yra aktualūs visame pasaulyje ir šalys, suprasdamos jų svarbą, vienijasi kurdamos bendrus tikslus ir strategijas.

„Europos pažangaus, tvaraus ir integracinio augimo strategijoje „Europa 2020“ išdėstyti tikslai padėti bent 20 mln. žmonių išbristi iš skurdo ir įveikti socialinę atskirtį, taip pat padidinti 20–64 m. gyventojų užimtumo lygį iki 75 proc., įvertinti socialinės apsaugos ir pensijų sistemų tinkamumą ir tvarumą, nustatyti būdus, kaip gerinti sveikatos priežiūros paslaugų prieinamumą. Tai įrodo, kad pensijų sistemos stabilumas ir tinkamai suformuota strategija yra vienas iš prioritetinių tikslų visoje Europoje.

Pasak Europos komisijos darbotvarkės, skirtos adekvačių, tvarių ir saugių pensijų užtikrinimui, didėjanti gyvenimo trukmė ir tai, kad vadinamoji kūdikių bumo karta (laikotarpis kai buvo itin didelis gimstamumas) pasiekė išėjimo į pensiją amžių, smarkiai paveiks ES ekonomiką ir biudžetą: be kita ko, mažins ekonomikos augimo potencialą (didės Sodros išlaidos ir pensijų išmokų dalis BVP) bei darys spaudimą valstybės finansams.

[1] 2013 m. vasario 20 d. Europos komisijos komitetas „2020 M. EUROPA. Socialinės investicijos į augimą ir socialinę sanglaudą, visų pirma naudojant 2014-2020 m. Europos socialinio fondo lėšas.

Šias tendencijas dar labiau sustiprina neseniai praėjusi finansų ir ekonomikos krizė. Dėl tokių veiksnių kaip lėtas ekonomikos augimas, biudžeto deficitas, skolų našta, finansinis nestabilumas ir didelis nedarbas pensijų sistemoms tapo dar sunkiau laikytis su pensijomis susijusių įsipareigojimų. Einamojo finansavimo modeliui poveikį daro mažėjantis užimtumas ir drauge su juo mažėjančios pensijų įmokos. Investicinį pensijų kaupimo modelį veikia mažėjanti turto vertė ir mažėjanti grąža.

Todėl reikia skubiai parengti ir įgyvendinti išsamias strategijas, pagal kurias pensijų sistemos būtų pritaikytos prie kintančių ekonominių ir demografinių aplinkybių. Tai didžiulis, tačiau įveikiamas uždavinys – tiesiog reikia imtis tinkamų politinių priemonių. Norint pagerinti Europos ekonomikos augimo perspektyvas, būtina pertvarkyti pensijų sistemą ir pakeisti išėjimo į pensiją praktiką; kai kurios šalys turi skubiai imtis tokių reformų, kad susigrąžintų visuomenės pasitikėjimą valstybės finansais.

Socialinės išmokos, tarp jų ir pensijų mokėjimas, yra itin jautri ir svarbi tema visame pasaulyje, įskaitant ir Lietuvą. Norint tinkamai parinkti pensijų mokėjimo tvarką, būtina atlikti išsamius tyrimus ir įvertinti daugybę faktorių. Kiekvienos šalies siekiamybė yra sukurti tokią pensijų mokėjimo strategiją, kuri užtikrintų ne tik šiuo metu gyvenantiems, bet ir ateinančioms kartoms adekvačių, tvarių ir saugių pensijų gavimą. Tai yra problematiška ir sudėtinga dėl besikeičiančios šalių demografinės padėties – kasmet didėja vyresnio amžiaus žmonių, mažėja gimstamumas. Taigi, viena iš pagrindinių problemų su kuriomis susiduria valstybės, yra visuomenės senėjimas, o tai sąlygoja didėjančią priklausomybę dėl amžiaus: santykis tarp jaunų ir pagyvenusių žmonių ir mažesnis darbingo amžiaus gyventojų skaičius kelia itin didelę grėsmę valstybinės socialinės politikos biudžeto tvarumui. Kita opi problema yra neseniai praėjusi (kai kuriose srityse dar tebesitęsianti) pasaulinė ekonominė krizė, kurios padarinius jaučiame ir dabar: padidėjęs nedarbas, sumažėjusios mokestinės pajamos. Taigi, šiuo metu yra iškilusi dar didesnė grėsmė mūsų visų socialinės apsaugos sistemos tvarumui.

Atlikti Lietuvos ir užsienio mokslininkų empiriniai tyrimai ir literatūros teorinė analizė atskleidė, kad svarbiausias pensijų politikos uždavinys – parengti finansiškai tvarią sistemą, kad būtų galima pasiekti esminį pensijų sistemų tikslą – užtikrinti pakankamas pensininkų pajamas, tinkamą pagyvenusių žmonių gyvenimo lygį ir ekonominę nepriklausomybę.

Papirtis (2010), Vaišvila (2002), Guogis (2006), Gonthier (2010), Tyler, Boeckmann (1997), Gordon, Ashby (2010), Sunstein (2003), Shah (1997), Euzeby (2012), Erhard, Jensen (2007) ir kt. moksliniuose straipsniuose teigia, kad socialinės garantijos pirmiausia atspindi šalies veidą, t.y. apima visuomenės išsilavinimą, demografinę būklę, valdymo formą, geografinį regioną. Socialinis teisingumas kiekvienos šalies gali būti suprantamas savaip, tačiau bet kokiu atveju privalo tarnauti žmonėms ir būti vertinamas skaidrumo ir lygumo principais. Socialinės garantijos ir jų mokėjimo

tvarka apibrėžiama kaip vienas iš svarbiausių šalies ekonomikos stiprumą parodančių ir ją įtakojančių veiksnių.

Ekonomikos, šalies stabilumo ir visuomenės pasitenkinimo augimą dažniausiai bandoma paaiškinti gamintojų konkurencingumo didėjimu, išsiskiriančiu ūkio gyvybingumu, našumo kilimu ir kitais fundamentiniais veiksniais, tačiau nepakankamai plačiai ir „garsiai“ analizuojama socialinių garantijų mokėjimo sistemos svarba, trūksta informacijos apie planuojamos naujos pensijų reformos įtaką dabarties ir ateities kartoms, taip pat nepakankamai tiksliai atskleidžiamos šios reformos galimos pasekmės. Juk daugumai iš mūsų kyla klausimai: „Kur geriau kaupti savo pensiją? Kuo šiuo metu pasitikėti ir kam galima patikėti savo pinigus?“ Šiuo metu tikslų ir aiškų atsakymą rasti yra sudėtinga. Norint įvertinti kokią reikšmę visai Lietuvos gerovei, tuo pačiu ir jos ekonomikai bei kiekvienam šalies piliečiui, gali turėti nauja pensijų reforma, nebeužtenka remtis tradicinėmis vertinimo technikomis, reikia ieškoti naujų vertinimo prieigų, sistemingai vertinti esamą problemą.

Problemos ištyrimo lygis. Daugelio mokslininkų nuomone, vienas iš pagrindinių veiksnių, įrodančių šalies ekonomikos tvarumą ir skaidrumą – tinkama socialinių garantijų mokėjimo sistema. Vaišvila (2002), Papirtis (2010) iškelia socialinių paslaugų ir teisingumo vertinimo klausimus ir jų svarbą, nurodoma, kad socialiai neveiksnios grupės tampa potencialiai pavojinga jėga sau ir visuomenei. Poreikių patenkinimas dėl socialinės rizikos - tai asmens integravimas į visuomenę po to, kai rinkos ekonomika jį eliminavo iš visuomenės. Guogis (2006), Gonthier (2010), darbuose išskiria valdžios ir socialinio teisingumo sąsajas, nurodo, kad kiekvienų parlamento ar savivaldybių rinkimų metu atsiranda po naują populistinę politinę srovę ir naują populistų lyderį, kurie, manipuliuodami socialinio teisingumo stoka, daro didelę įtaką ir taip destabilizuoja politinę padėtį. Mokslininkai išskiria kelias socialinio teisingumo koncepcijas. Nurodoma, kad socialinio teisingumo įtvirtinimą norminiuose teisės aktuose veikia ir daugelis kitų veiksnių, tokie kaip individualūs interesai, atskirų socialinių grupių tikslinė segmentacija, visuomenėje dominuojančios ideologijos ar socialinės apsaugos suvokimo koncepcijos. Tyler, Boeckmann (1997), Erhard, Jensen (2007), Euzeby (2012) ir kt. užsienio mokslininkai sutaria, kad socialinės garantijos yra svarbios tiek valstybei tiek piliečiams, kadangi pirmiausia jos atspindi valstybės požiūrį ir pagarbą savo šalies gyventojams. Shah (1996), Gordon, Ashby (2010) darbuose tiria pensijų sistemos netobulumus skirtingose valstybėse ir kelia klausimus, susijusius su valstybės ir privačių pensijų fondų patikimumu ir svarbumu gyventojams. Didžioji dauguma mokslininkų sutaria dėl socialinių paslaugų sistemos svarbos valstybės valdomoje politikoje, tačiau yra skirtingi požiūriai ir nuomonės dėl socialinių išmokų, pavyzdžiui, pensijų, mokėjimo būdų skirtingose valstybėse parinkimo. Tam pritaria ir Gudaitis T. (2009), teigdamas, kad nėra nusistovėjusio vieningo pensijų sistemos modelio, kurį būtų galima efektyviai pritaikyti esant

konkrečioms socialinėms, demografinėms ir ekonominėms aplinkybėms. Norint subalansuoti valstybės socialinio draudimo biudžetą, pirmiausia reikia atlikti teorinę senatvės pensijų sistemos modelių analizę, kurią vėliau būtų galima panaudoti tobulinant egzistuojančius pensijų sistemos modelius. Sprendžiamą problemą galima išreikšti klausimu: Ar nauja pensijų reforma Lietuvoje padės užtikrinti dabarties ir ateities kartų pensijų mokėjimo tvarumą, t.y. aprūpinimą pensijų išmokomis?

Darbo objektas: valstybinių socialinio draudimo pensijų kaupimo reforma Lietuvoje.

Darbo tikslas – nustatyti ir įvertinti VSD pensijų kaupimo reformos Lietuvoje įgyvendinimo ypatybes ir jų perspektyvumą.

Darbo uždaviniai:

1. Išnagrinėti socialinių garantijų, išskiriant pensijų mokėjimą, vaidmenį šalyje.
2. Išanalizuoti dabartinę pensijų mokėjimo tvarką ir pensijų sistemos pokyčius Lietuvos valstybėje.
3. Ištirti ir apibendrinti pensijų reformos galimybes ir grėsmes gyventojams.
4. Išanalizuoti ir įvertinti teorinį pensijų mokėjimo ir valstybės ekonomikos sąveikos modelį.

Darbo hipotezė:

Įgyvendinus pensijų reformą didės gaunamos pensijų išmokos gyventojams.

Darbo struktūra ir jos paaiškinimas. Magistro baigiamąjį darbą sudaro trys dalys. Pirmoje dalyje „PENSIJŲ IR KITŲ SOCIALINIŲ IŠMOKŲ SISTEMOS LIETUVOJE TEORINIAI ASPEKTAI“ analizuojama socialinių garantijų svarba ir esminiai skirtumai tarp skirtingų socialinių išmokų, šalyje veikiančios socialinių išmokų sistemos ypatumai, pensijų sistemos sampratos apibrėžimai, ištiriami privačių pensijų bendrovių trūkumai ir privalumai bei rodikliai, turintys įtakos šalies socialinei gerovei. Išskiriamos socialinių išmokų ir šalies konkurencingumo sampratos interpretacijos, nagrinėjami svarbiausių šalies ekonomikos ir pensijų mokėjimo sąveikos modeliai ir rodikliai; įvertinami dabartinės pensijų reformos privalumai ir trūkumai. Lyginama Lietuvos, Estijos ir Latvijos pensijų kaupimo ir mokėjimo ypatumai. Antroje dalyje “PENSIJŲ SISTEMOS IR JOS POKYČIŲ ŠALIES EKONOMIKAI EMPIRINIS IŠTYRIMO LYGIS“ nagrinėjami atliktų pagrindinių veiksnių šalies ekonomikos konkurencingumui tyrimų rezultatai, konkurencingumo veiksnių ir socialinių išmokų mokėjimo svarbos valstybei ištyrimo lygis, analizuojama ir pateikiama užsienio ir Lietuvos mokslininkų atliktų tyrimų rezultatų analizė ir palyginimai, įvertinami ir nustatomi galimi naujos pensijų reformos rezultatai. Išanalizuotas ir papildytas teorinis pensijų mokėjimo ir sąsajos su šalies konkurencingumu modelis. Trečioje dalyje “EMPIRINIS PENSIJŲ REFORMOS LIETUVOS SOCIALINEI IR EKONOMINEI POLITIKAI TYRIMAS“ atskleidžiama pagrindinių

šalies socialinių garantijų stabilumą įtakojančių veiksnių koreliacija su planuojama pensijų reforma. Pasirinkta planuojamos pensijų mokėjimo sistemos analizė, kadangi tikslių ir nuoseklių tyrimų dėl galimų pensijos reformos pasekmių būsimoms kartoms, aptikti nepavyko. Tyrimas atliekamas naudojant statistikos duomenų bazėse esančią informaciją ir atliekant anketinę apklausą.

Darbo metodai – nustatant socialinių garantijų, tarp jų išskiriant pensijų mokėjimo sistemą ir planuojamus jos pokyčius, įtaką šalies ir visuomenės gerovei bei konkurencingumo augimui, buvo naudojama mokslinės literatūros analizė bei sintezė. Atliekant empirinį tyrimą bus naudojama kiekybinė duomenų analizė, matematiniai regresiniai skaičiavimai, kurie įgalins nustatyti ryšį tarp pensijų mokėjimo sistemos ir gyventojų socialinės gerovės funkcionalumo didėjimo. Ištiriama socialinių išmokų sistemos įtaka visai šalies ekonomikai.

Darbe naudoti literatūros šaltiniai. Darbas parašytas remiantis 54 naudotos literatūros šaltiniais, iš kurių 29 moksliniai literatūros šaltiniai ir 25 informaciniai literatūros šaltiniai.

Praktinė ir teorinė darbo reikšmė:

1. išskirti ir susisteminti mokslinėje literatūroje pristatomi socialinių garantijų mokėjimo modeliai ir jų sąsaja su šalies ir visuomenės gerove;
2. teoriškai argumentuota ir empiriškai ištirta pensijų reformos įtaka šalies ekonomikai, atlikta koreliacinė analizė, leidžianti nustatyti ryšius tarp pensijų mokėjimo sistemos ir šalies stabilumo, išanalizuoti ir susisteminti statistikos departamento pateikti duomenys.

Darbo apribojimai ir sunkumai. Norint tinkamai parinkti pensijų mokėjimo tvarką, būtina atlikti išsamius tyrimus ir įvertinti daugybę faktorių. Kiekvienos šalies siekiamybė yra sukurti tokią pensijų mokėjimo strategiją, kuri užtikrintų ne tik šiuo metu gyvenantiems, bet ir ateinančioms kartoms, adekvačias, tvarias ir saugias pensijas. Tai yra problematiška ir sudėtinga dėl besikeičiančios šalių demografinės padėties, politinių, socialinių ir kitų veiksnių. Planuojama nauja šalies pensijų reformos įtaka gyventojams ir šalies ekonomikai mokslininkų straipsniuose ir apžvalgose nėra pakankamai nagrinėjama, nėra prieita bendrų išvadų ir vieningos nuomonės. Apie planuojamą reformą, nors ir yra garsiai kalbama, tačiau dėl reformos naujumo, nepateikiami išsamūs tyrimų rezultatai ir išvados, taigi reformos padarinius ištirti trukdo mažas tyrimo modelių pasirinkimas bei siaura mokslinė analizė.

Darbo struktūra. Darbą sudaro įvadas, trys dalys ir išvados. Pagrindinė darbo medžiaga aprašyta 65 puslapiuose, įskaitant 13 lentelių ir 8 paveikslus. Visa darbo apimtis, įskaitant priedus - 88 puslapiai. Naudotos literatūros sąrašą sudaro 54 šaltiniai.

1. PENSIJŲ IR KITŲ SOCIALINIŲ IŠMOKŲ SISTEMOS LIETUVOJE TEORINIAI ASPEKTAI

Šioje dalyje analizuojama socialinių garantijų svarba ir esminiai skirtumai, šalyje veikiančios socialinių išmokų sistemos ypatumai, pensijų sistemos sampratos apibrėžimai, ištiriami pagrindiniai šalies veiksniai bei rodikliai turintys įtakos šalies socialinei gerovei. Išskiriamos socialinių išmokų sampratos interpretacijos, nagrinėjami svarbiausių šalies ekonomikos ir pensijų mokėjimo sąveikos modeliai, rodikliai, įvertinami dabartinės pensijų reformos privalumai ir trūkumai, atskleidžiamos šalies socialinio tvarumo ir konkurencingumo dedamosios, lyginami pensijų mokėjimo būdai Lietuvos, Latvijos ir Estijos valstybėse.

1.1. Socialinių garantijų mokėjimo Lietuvoje teorinis vertinimas

Lietuvos socialinės politikos modelis bendriausia prasme atitinka Rytų Europos modelį. Rytų Europos socialinės politikos modelį galima apibūdinti kaip konservatyvaus - korporatyvinio arba liberalaus tipo. Atkūrus Lietuvos nepriklausomybę, šalies socialinė politika buvo vykdoma šiomis pagrindinėmis kryptimis: socialinės apsaugos ir darbo politikos formavimo ir įgyvendinimo.

Socialinis teisingumas beveik visada suvokiamas kaip pagrindinis visuomenės siekis, tačiau, žvelgdami į šalies socialinių išmokų mokėjimo tvarką ir gyventojų požiūrį į socialines garantijas, galime teigti, kad iš tiesų socialiniam teisingumui Lietuvos teisės sistemoje nesuteikiama tiek reikšmės, kiek tai yra būtina. Lietuvos valstybėje, socialinį draudimą reglamentuojančiuose norminiuose teisės aktuose socialinio teisingumo sąvoka nėra įtvirtinta, galima rasti tik susijusių nuostatų, tai gali būti įrodymas, kad tam nėra skiriama tiek dėmesio, kiek yra reikalinga. 1 lentelėje apžvelgsime Lietuvos ir užsienio mokslininkų pateikiamus pagrindinius socialinių garantijų apibrėžimus.

1 lentelė. Socialinių garantijų vertinimas Lietuvos ir užsienio autorių požiūriu

Socialinių garantijų šaliai ir visuomenei reikšmės interpretacijos	Autoriai
Socialinės garantijos apibūdinamos kaip lygybė (žmogaus teisių, lyčių, socialinių sąlygų), poreikių patenkinimas dėl socialinės rizikos (sveikatos apsauga, švietimas, aprūpinimas būstu), nuopelnai, kova su privilegijomis, socialinė integracija ir kt.	Papirtis (2010)
Socialinės paslaugos yra paslaugos, kuriomis suteikiama pagalba asmeniui (šeimai), dėl amžiaus, neįgalumo, socialinių problemų iš dalies ar visiškai neturinčiam, neįgijusiam arba praradusiam gebėjimus ar galimybes savarankiškai rūpintis asmeniniu (šeimos) gyvenimu ir dalyvauti visuomenės gyvenime. Socialinių paslaugų tikslas - sudaryti sąlygas asmeniui (šeimai) ugdyti ar stiprinti gebėjimus ir galimybes savarankiškai spręsti savo socialines problemas, palaikyti socialinius ryšius su visuomene, taip pat padėti įveikti socialinę atskirtį. Socialinės paslaugos teikiamos siekiant užkirsti kelią asmens, šeimos, bendruomenės socialinėms problemoms kilti, taip pat visuomenės socialiniam saugumui užtikrinti. Socialinės paslaugos valdomos, skiriamos ir teikiamos vadovaujantis šiais principais: bendradarbiavimo, vadovavimo, kompleksiškumo, prieinamumo, socialinio teisingumo, tinkamumo, veiksmingumo ir visapusiškumo.	Socialinių paslaugų įstatymas (2013)
Socialinis teisingumas – tai asmens integravimas į visuomenę po to, kai rinkos ekonomika jį eliminavo iš visuomenės, pavertė socialiai neveiksniu ir dėl to – potencialiai pavojinga jėga sau ir visuomenei.	Vaišvila (2002)
Socialinis teisingumas (arba jo nebuvimas) vaidina ypač svarbų vaidmenį Rytų Europoje, taip pat ir Lietuvoje, formuojant viešąją politiką, nes kiekvienų parlamento ar savivaldybių rinkimų metu atsiranda po naują populistinę politinę srovę ir naują populistų lyderį, kurie, manipuliuodami socialinio teisingumo stoka, paima valdžią arba daro didelę įtaką ir taip destabilizuoja politinę padėtį.	Guogis (2006)
Egzistuoja kelios socialinio teisingumo koncepcijos. Socialinio teisingumo įtvirtinimą norminiuose teisės aktuose veikia ir daugelis kitų veiksnių, tokie kaip individualūs interesai, atskirų socialinių grupių tikslinė segmentacija, visuomenėje dominuojančios ideologijos ar socialinės apsaugos suvokimo koncepcijos.	Gonthier (2010)
Socialinės garantijos pirmiausia atspindi šalies veidą, t.y. apima visuomenės išsilavinimą, demografinę būklę, valdymo formą, geografinį regioną. Socialinis teisingumas kiekvienos šalies gali būti suprantamas savaip, tačiau bet kokiu atveju privalo tarnauti žmonėms ir būti vertinamas skaidrumo ir lygumo principais.	Tyler, Boeckmann (1997)
Autoriai sukūrė teorinį socialinio teisingumo modelį, kurio esminės dalys yra vientisumas, moralė, etika ir teisingumas. Mokslininkai išskiria, kad vienas svarbiausių socialinių garantijų – sugebėjimas išgyventi, kai darbo rinkoje jau esi nebereikalingas, t.y. pensijų mokėjimo stabili sistema.	Erhard, Jensen (2007)
Analizuoja socialinių išmokų sistemos Amerikoje privalumus ir trūkumus, įvardindamas, kad pagrindinis socialinės sistemos trūkumas - tai didelė atskirtis tarp skirtingas pajamas gaunančių asmenų. Socialinės garantijos turėtų būti nustatomos ne vien atsižvelgiant į asmens gaunamas pajamas, tačiau analizuojant žymiai daugiau kriterijų.	Sunstein (2003)
Mokslininkas analizuoja privačių pensijų fondų reikšmę skirdamas didelį dėmesį teisiniam jų reguliavimui. Autorius išskiria komplikuotą pensijų fondų priežiūros struktūrą ir didėjantį socialinį atskirtį tarp vyresnio amžiaus žmonių.	Shah (1997)
Moksliniame straipsnyje išskiriama, kad pagrindinis šių dienų uždavinys yra užskirsti kelią socialinei atskirčiai tarp individų. Valstybė privalo skirti kuo daugiau dėmesio užtikrinant gyventojų užimtumą ir mokymąsi visą gyvenimą. Tai yra pagrindas norint sukurti teisingą socialinių išmokų sistemą.	Euzeby (2012)
Autoriai analizuoja Norvegijos socialinių išmokų sistemą, ypatingai didelę reikšmę skirdami pensijų fondams. Analizuojamas pensijų kaupimo modelis - ilgo laikotarpio kaupimo ir investavimo būdai, kurie itin populiarūs vakarų Europoje.	Gordon, Ashby (2010)

Šaltinis: sudaryta autorės pagal lentelėje nurodytus šaltinius

Didelė dauguma autorių sutaria, kad socialinės garantijos turi būti apibrėžiamos per teisingumo, lygiateisiškumo ir skaidrumo prizmę, tačiau pati socialinio teisingumo samprata apibrėžiama pakankamai skirtingai, todėl daugumos valstybių, o kartais ir vienos valstybės skirtingų valdančiųjų, požiūriai į socialinio draudimo sistemos finansavimo reformą yra taip pat skirtingi. Tiek Lietuvoje, tiek ir visame pasaulyje bandoma surasti geriausius sprendimus, kurie užtikrintų valstybinio socialinio draudimo garantijų stabilumą, o taip pat užtikrintų asmeninės individo atsakomybės pusiausvyrą, tai yra, šalyje būtų skatinamas užimtumas, o ne pasyvi apsauga nuo nedarbo, nuolat ieškoma naujų, įvairesnių ir lankstesnių darbo formų. Papirtis, Bitinas (2010), moksliniame straipsnyje teigia, kad įgyvendinant šias priemones susiduriama su socialinio teisingumo koncepcijos neapibrėžtumu: kiek socialinis teisingumas leidžia perkelti atsakomybės ant paties individo pečių, kiek galima mažinti valstybės atsakomybę užtikrinant socialines garantijas.

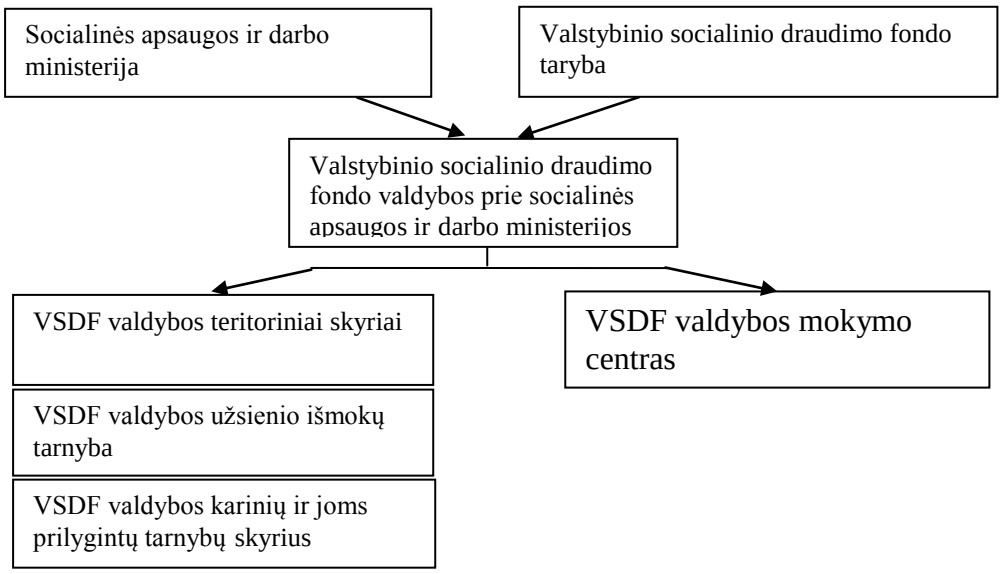
Praėjus 2008 metų pasaulinei ekonominei krizei pastebimas ekonomikos augimas, tačiau vis dar labai netolygus ir nenuspėjamas skirtinguose ūkio sektoriuose. Taip pat, daugelyje išsivysčiusių valstybių didėja pensinio amžiaus žmonių, visuomenė sensta. Tai didina spaudimą šalių finansų sektoriuje. Siekdamos sumažinti spaudimą valstybės finansams, Rytų Europos regiono šalys pradėjo priiminėti pensijų reformas valstybėse. Šios reformos – tai, visų pirma, laipsniškas perėjimas iš viešojo pensijų kaupimo būdo į privačius fondus. Pensijų kaupimas privačiose fonduose suteikia žymiai didesnę pasirinkimo laisvę naudoti ir investuoti savo lėšas, tačiau gali skatinti pensijų išmokų nelygybę tarp vyresnio amžiaus žmonių.[2]

Valstybinis socialinis draudimas Lietuvoje, kaip ir visame pasaulyje, yra viena iš svarbiausių socialinės apsaugos sistemos dalių, kuri yra neatsiejama nuo mūsų kasdienio gyvenimo, socialinis draudimas žmogų lydi visą jo gyvenimą. Sodra - tai 1990 metais socialiniam draudimui vykdyti įkurtas Valstybinio socialinio draudimo fondas. Sodra garantuoja pajamas apdraustiesiems, netekusiems darbingumo dėl ligos, motinystės, tėvystės, senatvės, neįgalumo ar kitais įstatymo numatytais atvejais, siekiant sumažinti ar kompensuoti žmogaus prarastas pajamas dėl nedarbo. Valstybinio socialinio draudimo sistema paremta kartų solidarumo einamojo finansavimo principu, kai surinktos įmokos išdalinamos kitiems asmenims. Taigi, ši sistema labai glaudžiai susijusi ir priklauso nuo šalies ekonomikos potencialo. Nuo 2008 m. šalies ekonomikos augimo tempai nuolat lėtėjo, didėjo infliacija ir nedarbas, didelė dalis įmonių bankrutavo, ekonomika patyrė ir dar dabar patiria nuosmukį. Tai skaudžiai atsiliepia ir Lietuvos socialinio draudimo sistemai.

[2] 2011 m. Leiden University „Pension reform and income inequality among the elderly in 15 European countries. [interaktyvus]. [žiūrėta 2013 m. spalio 22 d.]. Prieiga per internetą: <http://ssrn.com/abstract=1909838>

Socialinio draudimo sistemos dalyviai yra draudėjai ir apdraustieji, Valstybinė mokesčių inspekcija prie Finansų ministerijos, Lietuvos darbo birža prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos, Valstybinė ligonių kasa prie Sveikatos apsaugos ministerijos, pensijų kaupimo bendrovės bei išmokų gavėjai.

Lietuvoje valstybinio socialinio draudimo klausimus sprendžia Socialinės apsaugos ir darbo ministerija ir Valstybinio socialinio draudimo fondo taryba.

Šaltinis: sudaryta autorės pagal VSDF valdybos prie socialinės apsaugos ir darbo ministerijos Valstybinio socialinio draudimo Lietuvoje leidinį. p. 4, 2009

1 pav. Valstybinio socialinio draudimo valdymo sistema Lietuvoje

Lietuvoje, kaip ir daugelyje pasaulio šalių, įteisintos šios tradicinės privalomojo valstybinio socialinio draudimo rūšys: pensijų draudimas, kai draudžiama pagrindinei ar pagrindinei ir papildomai pensijos dalims; ligos ir motinystės socialinis draudimas, kai draudžiama ligos ir motinystės, tėvystės bei motinystės (tėvystės), profesinės reabilitacijos išmokoms gauti arba Valstybinio socialinio draudimo įstatymo numatytais atvejais – tik motinystės, tėvystės bei motinystės (tėvystės) išmokoms gauti; nedarbo socialinis draudimas, kai draudžiama nedarbo socialinio draudimo išmokoms; nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialinis draudimas, kai draudžiama išmokoms, numatytoms Lietuvos Respublikos nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialinio draudimo įstatyme; sveikatos draudimas, kai draudžiama sveikatos priežiūros paslaugoms ir kompensacijoms. Asmenys, kurie privalomai nedraudžiami valstybiniu socialiniu draudimu, įstatymų nustatyta tvarka gali draustis valstybiniu savanoriškuoju socialiniu pensijų draudimu ir socialiniu draudimu ligos ir

motinystės pašalpoms. Savanoriškuoju socialiniu draudimu jie draudžiami individualiai, sudarydami sutartis su Teritoriniais skyriais ir sutartyje nustatyta tvarka mokėdami atitinkamo dydžio socialinio draudimo įmokas. [3]

Finansinis valstybės socialinio draudimo sistemos pagrindas yra Valstybinio socialinio draudimo Fondo biudžetas (toliau – Fondas). „Sodros“ duomenų bazėje (2009) teigiama, kad Fondo biudžetas yra savarankiškas, neįtraukiamas į valstybės bei savivaldybių biudžetų sudėtis. Pagal dydį jis yra antras šalyje po valstybės biudžeto. Fondo biudžeto pajamos tiesiogiai priklauso nuo šalies ekonomikos būklės. Į Fondo biudžetą yra mokamos tikslinės paskirties įmokos – jos skiriamos konkrečiai valstybinio socialinio draudimo rūšiai, su kurios išmokomis ir yra susietos. Nuo efektyvaus biudžeto formavimo ir tikslingo panaudojimo priklauso ne tik visos socialinio draudimo sistemos sėkmingas funkcionavimas, bet ir laiku mokamų išmokų apdraustiesiems asmenims užtikrinimas. 2012 metais „Sodros“ biudžeto pajamos 11 612,8 mln. litų, kurių pagrindą sudaro draudėjų (73,7 proc), apdraustųjų (21,3 proc.), savarankiškai dirbančiųjų (1,6 proc.) valstybinio socialinio draudimo įmokos, asignavimai iš valstybės biudžeto sudaro tik 2,5 proc. visų VSDF pajamų. Lyginant su 2011 metais „Sodros“ pajamos 2011 metais išaugo 4,5 proc. Palyginus su 2011 m., VSDF išlaidos 2012 m. išaugo 2,8 procento ir sudarė 13 470,6 mln. litų. Iš jų didžiausią dalį (60,7 proc.) sudaro išmokos pensijų socialiniam draudimui. 2012 metų „Sodros“ biudžeto išlaidos viršija pajamas 1 857,8 mln. litų.[4]

2013 metams patvirtintas bendrasis privalomojo socialinio draudimo įmokos tarifas, kuris nurodo, kad draudėjai nuo apdraustiesiems priskaičiuoto mėnesinio darbo užmokesčio (atlyginimo) sumos iš savo lėšų moka bendrąjį valstybinio pensijų, ligos ir motinystės, nedarbo socialinio draudimo ir sveikatos draudimo 30,98 procento dydžio tarifo įmokas (pensijų socialiniam draudimui – 23,3 proc.; ligos ir motinystės socialiniam draudimui – 3,4 proc.; nedarbo socialiniam draudimui – 1,1 proc.; sveikatos draudimui – 3 proc.) bei nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų valstybinio socialinio draudimo įmokas pagal tai, kuriai tarifų grupei priklauso draudėjas (I gr. – 0,9 proc., II gr. – 0,38 proc., III gr. – 0,18 proc.) Didžiausia bendrojo privalomojo socialinio draudimo įmokos tarifo dalis (23,3 proc.) skiriama pensijų, mažiausia skiriama nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialiniam draudimui. Apdraustasis papildomai nuo priskaičiuoto mėnesinio darbo užmokesčio sumos iš savo lėšų sumoka pajamų mokestį – 15 proc., sveikatos draudimą – 9 proc., pensijų ir socialinį draudimą – 3 proc.

---

[3] Valstybinio socialinio draudimo sistema Lietuvoje. [žiūrėta 2013 m. spalio 24 d.]. Prieiga per internetą: < http://www.sodra.lt/get.php?f.5085>.

[4] Valstybinio socialinio draudimo sistema Lietuvoje. [žiūrėta 2014 m. balandžio 6 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.sodra.lt/get.php?f.24479>.

Išanalizavus socialinių išmokų mokėjimo tvarką Lietuvoje ir apibendrinant mokslininkų straipsnius, galima teigti, kad Lietuvos socialinės apsaugos modelis, kitaip dar vadinamas socialinės politikos - gerovės modeliu bendriausia prasme atitinka korporatyvinį – konservatyvųjį, bismarkinį tipą. Šiam tipui būdinga socialinių išmokų sistema, priklausanti nuo dirbančiojo buvusio (ar esamo) dalyvavimo darbo rinkoje rezultatų. Jeigu dirbančiojo atlyginimas ir darbo stažas (o tuo pačiu ir įmokos) buvo didesni, tai šis asmuo įgyja teisę į didesnę socialinę išmoką socialinės rizikos pasireiškimo atveju. Lietuvos socialinę apsaugą sudaro socialinis draudimas, socialinė parama ir specialiosios (papildomos) išmokos. Tai – valstybės ir (arba) privačių subjektų teikiama materialinė parama arba socialinės paslaugos socialinę riziką patyrusiems asmenims.

1.2. Lietuvos pensijų sistemos raidos analizė ir privačių pensijų kaupimo fondų vertinimas

Pensijų fondų, kaupiamų iš darbdavių suteikiamų profesinių pensijų pradžia pastebima jau XIX a. Daugiausiai pensijos buvo mokamos valstybės tarnautojams, o pačios pensijos ne visada buvo kaupiamosios, kartais jos buvo finansuojamos iš einamųjų įplaukų, o ne iš specialiai sudaromo rezervo.

Lietuvoje senatvės pensija skiriama, kai asmuo atitinka šias sąlygas: yra nuolatinis Lietuvos Respublikos gyventojas; sukanka įstatymo nustatytą senatvės pensijos amžių; turi minimalų 15 metų socialinio pensijų draudimo stažą. Senatvės pensija moka už einamąjį mėnesį.

Anot Lazutko (2007), pajamų apsaugos senatvėje sistemų atsiradimas susijęs su valstybės valdymo struktūros pokyčiais, visuomenės modernizacija ir ją lydinčiais kapitalizmu bei demokratizacija. Pensijų sistemos Lietuvoje buvo kuriamos nenuosekliai dėl ilgamečio šalies nepriklausomybės praradimo. Taigi, bandoma ne tik parodyti pagrindinius sprendimus pensijų srityje per pastaruosius aštuoniasdešimtį metų, bet ir juos susieti su pačios visuomenės raida, su vyraujančiais socialinės politikos veikėjais ir jų interesais.

Lietuvos pensijų sistemos raidą analizuoja nemažai Lietuvių mokslininkų (Petrylaitė, 2008, Lazutka, 2007, Guogis, 2002, Nikitinas, 2003, Bogdanova, 2011, Gudaitis, 2009 ir kt.), tai įrodo, pensijų sistema yra viena svarbiausių visoje socialinėje sistemoje. Lazutka (2007), Petrylaitė (2008) teigia, kad senatvės socialinė rizika buvo viena pirmųjų pripažintų rizikų, pensijų finansavimas sudaro didžiausią šiuolaikinių valstybių socialinių išlaidų dalį, patys pensininkai išsivysčiusiose visuomenėse sudaro apie penktadalį visų gyventojų. Taigi pensijų sistemos kartu su sveikatos apsauga paprastai

laikomos gerovės valstybės šerdimi, o pats pensijų sistemų kilmės aiškinimas neatsiejamas nuo gerovės valstybės raidos.

Nikitinas (2003) teigia, kad pagal susiklosčiusias tradicijas pasaulyje galima išskirti tris stambias pasaulinėje praktikoje taikomas privačių pensijų fondų sistemas: anglosaksišką, kai kurių Europos valstybių (vokiškai kalbančių šalių) ir JAV. Kiekviena iš pristatomų pensijų fondų sistemų pasižymi tik jai būdingais veiklos principais. Anglosaksiškoje sistemoje dauguma pensijų fondų veikia apibrėžtų išmokų principu, t. y. susitariama dėl konkrečios pensijų išmokos dydžio, o jų kūrėjai yra darbdaviai, kurie skiria pensijų fondų valdytojus patikėtinius. Patikėtiniai samdo profesionalius investicijų vadybininkus. Pats pensijų fondas siekia pelno ne sau, o savo nariams, taigi šio tipo pensijų fondai yra prilyginami ne pelno siekiančioms organizacijoms. Vokiškai kalbančios šalys (Vokietija, Austrija, Liuksemburgas) yra sukūrusios specifinius pensijų fondus – veikiančius pagal balansinių įnašų sistemą - pensijų įsipareigojimai įrašomi į įmonės balansą (nėra atskirti nuo kitos ūkinės veiklos), bet realiai pinigai nėra atskirai kaupiami. Pensijos finansuojamos iš paprastų įmonės įplaukų. Tokiems balansiniams mokėjimams yra taikomos mokestinės lengvatos, tačiau jie lieka įmonėje, ir įmonė juos naudoja kaip savo lėšas. Pagal šį modelį realus pensijų fondo valdymas yra darbdavio rankose. JAV pensijų sistemos modelis yra labai artimas anglosaksiškajam modeliui. Čia sparčiai populiarėja individualūs (ne prie konkrečios įmonės) pensijų fondai. Juose gali būti atidaromos sąskaitos visiems, kuriuos tenkina jų siūlomos sąlygos. Dažnai leidžiama pasirinkti kelias investavimo strategijas, o kaupiamosios įmokos sąlyginai yra mobilios (didesnis ar mažesnis įmokų mobilumas apibrėžiamas pensijos kaupimo sutartyje). Pensijų sistemos narys gali pasirinkti, kurio fondo paslaugomis jam naudotis. [5]

Dauguma pensijų fondų veikia kaip investicinės bendrovės (tačiau naudojasi pensijų fondams taikomomis lengvatomis), o fondo turto valdymas perduodamas valdymo įmonei.

Lazutka (2007), Bogdanova (2011) išanalizavo dvi skirtingas kapitalistinės demokratinės visuomenės logikas. Pagal vieną, grįsta privačia nuosavybe, pajamos paskirstomos rinkose ir generuojama nelygybė, pagal kitą, demokratijos logiką, paskirstoma po lygiai, nes visi piliečiai turi lygias teises. Taigi, gaunamas rezultatas, kad nors kapitalizmo pagrindas buvo liberali filosofija – minimalus valstybės kišimasis į ekonominius reikalus, tačiau kartu valstybė, nekreipdama dėmesio į rinkos dėsnius, sukūrė didžiulę teisės į pajamas senatvėje sistemą.

Lietuvoje valstybinio socialinio draudimo sistemos pagrindai buvo padėti 1991 m. ir iki 2002 m. vidurio rėmėsi 1994–1995 m. pensijų reformos principais. Pasak Lazutkos (2007), iki atkuriant Nepriklausomybę Lietuvoje veikusi sovietų pensijų sistema buvo sudaryta iš atskiroms užimtųjų

[5] Nikitinas V. Pensijų fondų raida ir ypatybės. Jurisprudencija, 2003, t. 40(32); p. 101–106

grupėms skirtų schemų, bet apėmė visus gyventojus. Darbo stažo reikalavimai įgyti teisę į pensiją nebuvo griežti, pensinis amžius buvo trumpas, todėl iš esmės visi gyventojai buvo aprūpinti pensijomis senatvės, neįgalumo ir maitintojo netekimo atvejais. Juo labiau, kad buvo darbo vietų perteklius ir pensijai reikalaujamą darbo stažą buvo galima surinkti nesunkiai. Be to, sovietų pensijų sistemai buvo būdingas didelis perskirstymas iš didesnes pajamas turinčių gyventojų mažiau pasiturintiems.

Guogis (2002) teigia, kad atkūrus nepriklausomybę Lietuvos Respublikos socialinė politika buvo vykdoma dviem pagrindinėmis kryptimis: socialinės apsaugos ir darbo politikos formavimu ir įgyvendinimu. Socialinės apsaugos sistema susidėjo iš dviejų dalių: 1) socialinio draudimo ir 2) socialinės paramos. Socialinis draudimas – socialinės apsaugos sistemos dalis, finansuojama specialiomis įmokomis ir mokanti su tomis įmokomis susietas išmokas; socialinė parama – socialinės apsaugos dalis, kuri teikė šalies gyventojams piniginę ir nepiniginę paramą, įskaitant socialines paslaugas. Piniginė parama galėjo būti teikiama tikrinant gavėjo pajamas ir turtą arba netikrinant. Bitinas (2008) teigia, kad Lietuva rėmėsi kontinentiniu Europos pensijų sistemos modeliu, šis modelis apėmė rytų bei pietų Europos pensijų sistemos modelių bruožus.

Socialinio draudimo principus vykdė ir prižiūrėjo socialinio draudimo fondas – „Sodra“. Autoriai išskiria, kad itin svarbus socialinės apsaugos srities įvykis buvo 1999 m. viduryje priimtas Pensijų fondų įstatymas. Naujasis įstatymas sudarė prielaidas atsakomybei už pensijų draudimą prisiimti tiek privačiam, tiek valstybiniam sektoriui, taigi, tuo pačiu įteisino privačių pensijų fondų steigimo ir veiklos galimybę. Lenkijoje ir Latvijoje 2002 metais privatūs pensijų fondai jau veikė, o Lietuvoje jų veikla prasidėjo tik 2003 metais. Tai reiškė, kad Lietuva perėjo nuo kontinentinio prie liberalaus – anglosaksų pensijos sistemos modelio. Šiais metais buvo atsisakyta privalomo dalyvavimo kaupiamojoje pensijų sistemos pakopoje, o visiems asmenims leista savanoriškai pasirinkti ar likti socialinio draudimo sistemoje, ar dalyvauti pensijų reformoje. Apsisprendus pereiti į pensijų kaupimą, atgal grįžti prie pirmosios pakopos pensijos nebuvo galima. Reformoje draudžiama dalyvauti savarankiškai dirbantiems asmenims, kadangi jie draudžiami tik pagrindinei pensijos daliai. Nuo 2004 metų, privačios pensijų kaupimo schemos numatė mokėti 2,5% nuo apdraustųjų algos, kasmet šis tarifas turėjo būti didinamas po vieną procentinį punktą kasmet iki 5,5%, t.y. iki 2007 metų. Dalyvaujantiems II pensijų pakopoje numatyta sumažinti papildomą socialinio draudimo pensijos dalį proporcingai tiek, kiek sumažėja įmokos socialinio draudimo pensijoms, dėl dalies įmokos pervedimo į privatų pensijų fondą.

Pasak Gudaičio (2007) atsižvelgiant į pastaraisiais dešimtmečiais kintančias demografines, socialines ir ekonomines sąlygas, senatvės pensijų sistemos modeliavimas turi apimti įvairius finansavimo ir išmokų mokėjimo būdus. Norint užtikrinti, kad sistema veiktų efektyviai, vis dažniau

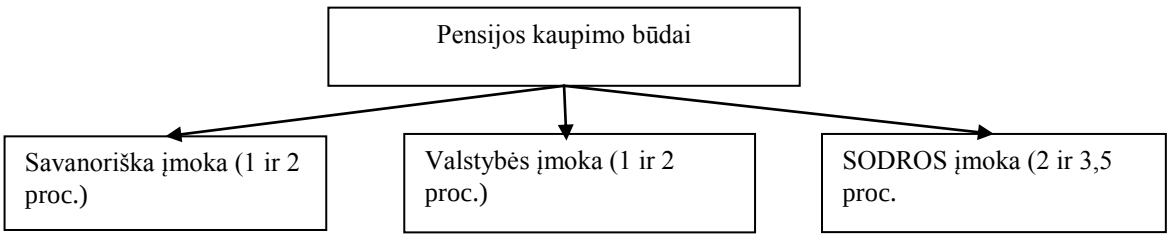
teigiama, kad senatvės pensijų sistemą turi sudaryti kelios pensijų pakopos, o jų valdymas turi būti paskirstytas tarp viešo ir privataus sektorių.

Lietuvoje pensijų privatūs pensijų fondai gyvuoja šiek tiek daugiau nei dešimtmetį - asmuo pasirinkimą teisę kaupti pensiją fonde gavo tik 2003 metais.

Šiandien tiek gyventojams, tiek politikams yra aišku, kad daugumoje valstybių, neišskiriant ir Lietuvos, socialinis draudimas nebegalės atlikti savo funkcijų tiek, kiek gali šiuo metu, kadangi maždaug po 10 – 15 metų laukianti demografinė duobė, atsiradusi dėl visuomenės senėjimo, privers ieškoti kitų greitų būdų socialinei sistemai gelbėti, taigi reikės arba neišvengiamai didinti mokesčius arba mažinti mokamas išmokas. Taigi, pati idėja sukurti antrąją pensijų sistemos pakopą buvo teisingas žingsnis, kuris šiai dienai politikų akyse matomas kaip išlaidos iš „Sodros", t.y. valstybės biudžeto, tačiau pagal pasaulinę praktiką pasirinkti pervedimai į privačius pensijų fondus traktuojami, kaip „Sodros" investicijos į ateitį, kad sumažintų besiartinančias skaudžias pasekmes netolimoje ateityje. Iki 2013 m. lapkričio mėn 30 d. Lietuvos Respublikos gyventojams buvo galimybė pasirinkti kaupti pensijai papildomai įnešant 1 (2) proc. nuo gaunamo darbo užmokesčio ir užsitikrinant valstybės skatinamąją įmoką.

Lietuvos Respublikos Seimas 2012 metų pabaigoje priėmė įstatymą dėl pensijų reformos. Įsigaliojus pensijų kaupimo sistemos pakeitimams, nuo 2014 m. į asmens pasirinktą pensijų fondą bus pervedamos ne tik „Sodros" įmokos (kaip buvo iki šiol), bet ir papildoma įmoka nuo žmogaus pajamų bei skatinamoji įmoka iš valstybės biudžeto.

Pagal Lietuvos Respublikos pensijų sistemos reformos įstatymo pakeitimus (2013) [6], jei pensijų kaupimo sutartis buvo sudaryta iki 2012 m. pabaigos, pats žmogus galėjo nuspręsti, ar pasinaudos minėtais įstatymų pakeitimais, ir priimti tinkamiausią sprendimą dėl senatvės pensijos kaupimo.

Šaltinis: sudaryta autorės pagal Lietuvos Respublikos pensijų reformos kaupimo įstatymą, [interaktyvus]. [žiūrėta 2013 m. lapkričio 2 d.]. Prieiga per internetą: < http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=453056&p_query=&p_tr2=2>

2 pav. Pensijų kaupimo nuo 2014 m. Lietuvoje būdai

[6] Lietuvos Respublikos Seimas [žiūrėta 2013 m. lapkričio 22 d.]. Prieiga per internetą: < http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=453056&p_query=&p_tr2=2>

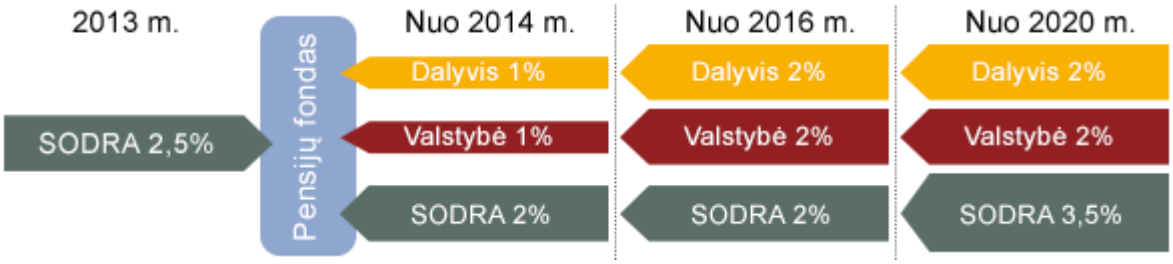
Asmenims, tapusiems pensijų kaupimo dalyviais iki 2013 m. sausio 1 d., siūloma rinktis iš trijų skirtingų tolimesnio kaupimo variantų:

1. Likti „Sodroje“ ir toliau kaupti lėšas be asmeninių įnašų į privačius fondus;
2. Pasirinkti kaupimą pasirašius sutartį su pensijų bendrove, taip dalį lėšų, mokamų „Sodrai“, skirti privatiems draudimo fondams;
3. Pasirašyti sutartį pagal naują pensijos reformą, kai asmuo papildomai kaupia savo lėšomis, o valstybė papildomai sumoka skatinamąją įmoką.

Savanoriška įmoka – asmens lėšomis mokama įmoka (nuo asmens draudžiamųjų pajamų, nuo kurių skaičiuojamos valstybinio socialinio draudimo įmokos). 2014 m. savanoriškos įmokos dydis bus 1 proc., o nuo 2016 m. – 2 proc.

Valstybės įmoka (Valstybė) – iš valstybės biudžeto mokama skatinamoji įmoka (nuo Lietuvos statistikos departamento paskelbto už praėjusių metų keturių ketvirčių šalies ūkio darbuotojų vidutinio mėnesinio bruto darbo užmokesčio vidurkio dydžio). 2014 m. Valstybės įmokos dydis bus 1 proc., o nuo 2016 m. – 2 proc.

„Sodros“ įmoka – „Sodros“ įmokos dalis nuo asmens draudžiamų pajamų, nuo kurių skaičiuojamos valstybinio socialinio draudimo įmokos. 2013 m. patvirtintas pensijų įmokos iš „Sodros“ dydis yra 2,5 proc. Nuo 2014 m. jis bus mažinamas iki 2 proc., o nuo 2020 m. vėl didinamas iki 3,5 proc.

Šaltinis: bankas Finasta, [interaktyvus]. [žiūrėta 2014 m. kovo 28 d.]. Prieiga per internetą: < https://www.finasta.com/lit/lt/pfreforma>

3 pav. Pensijų kaupimo sistema

Pensijų kaupimo sistemos paveikslėlyje (3 pav.) parodoma, kad pasirašiusiems pensijų kaupimą pagal naują reformą, nuo 2016 metų bus taikoma 2+2+2 kaupimo schema, o nuo 2020 metų planuojama 2+2+3 schema.

Pertvarkomos pensijų sistemos, įtraukiant ir kaupiamąją dalį populiarios visoje Europoje. Skirtingose šalyse ši reforma įsigaliojo skirtingu laku, tačiau pradedant 1998 metais ir baigiant 2006 metais, šis žingsnis buvo žengtas beveik visur. Buškevičiūtė (2006) savo darbe teigia, kad remiantis Eurostat atlikta demografine Lietuvos prognoze, nuo 2004 m. iki 2050 m. gyventojų Lietuvoje sumažės iki 2,9 mln.[7] Pensijų gavėjų ir įmokų mokėtojų santykis, jeigu senatvės pensijos amžius 60 m.(moterims) ir 62,5 m. (vyrams), manoma, keisis nuo 76 proc. (2004 m.) iki 123,5 proc. (2050 m.). [8] Vadinasi, 2050 metais vienas įmokų mokėtojas turės uždirbti pensijas daugiau kaip vienam pensijų gavėjui. Tai parodo, kad privatūs pensijų kaupimo būdai tampa ne tik mados reikalu, tačiau būtinybe spręsti kylančias demografines problemas. Vis dėlto Lietuvos privačių fondų veiklą mokslininkai vertina gana prieštaringai. Pagrindiniai privačių fondų trūkumai nurodomi 2 lentelėje.

2 lentelė. Privačių pensijų fondų Lietuvoje grėsmių analizė

Pensijų fondų atsiradimo Lietuvoje vertinimas	Autoriai
Privačių pensijų fondų atsiradimą iš dalies nulėmė pensijų finansavimo mechanizmo tobulinimas. Pensijų sistemos reformą inspiravo daugelis socialinių ir ekonominių priežasčių, bet svarbiausios yra šios: užimtumo mažėjimas ir bedarbystės didėjimas, blogėjanti demografinė situacija, mokesčių vengimas ir Lietuvos socialinės reformos politiniai aspektai. Įvertindama privačių PF veiklos laikotarpį, autorė teigia, kad Lietuvoje dar nėra sukurtos patikimos metodikos kaip vertinti PF veiklą. Neaišku kokie kriterijai yra svarbiausi pasirenkant pensijų kaupimo programas. Žinoma, kad vertinant fondų pelningumą, svarbu lyginti tos pačios "rūšies" (investavimo strategijos) fondus. Tačiau nėra susiklosčiusios ir visuomenei žinomos metodikos, kuri leistų vartotojui suprantamu būdu įvertinti savo pasirinkto PF veiklos efektyvumą. Visuomenėje investavimo kaip finansinio instrumento samprata yra nepakankama, Lietuvoje dar nėra susiklosčiusios investavimo kultūros kaip šeimos ar asmeninių finansų valdymo tradicijos. Todėl šiuo aspektu vertinant tuos veiklos rodiklius, kuriuos pateikia pagal reikalavimus PF valdančios bendrovės, kyla eilė abejonių ar jų pakanka vartotojui pasirikto PF veiklos kokybei įvertinti.	Balčienė (2007)
Autorius teigia, kad nėra nusistovėjusio vieningo pensijų sistemos modelio, kurį būtų galima efektyviai pritaikyti esant konkrečioms socialinėms, demografinėms ir ekonominėms aplinkybėms. Norint subalansuoti valstybės socialinio draudimo biudžetą, pirmiausia reikia atlikti teorinę senatvės pensijų sistemos modelių analizę, kurią vėliau būtų galima panaudoti tobulinant egzistuojančius pensijų sistemos modelius.	Gudaitis (2009)
Pensijų fondų ateities klausimas liečia ir anksčiau „Sodroje" apdraustus dabartinius pensininkus, ir būsimus pensininkus, kurie nori likti „Sodros" sistemoje ir nedalyvauja privačiuose pensijų fonduose. Pensijų reformos tikslas yra „paimti" dalį lėšų iš „Sodros" sistemos ir perkelti jas į privačius pensijų fondus. Tai negali nepaveikti tų, kurie lieka „Sodros" sistemoje. Tai, šiaip ar taip, pablogina jų pensijų gavimo sąlygas ir dydį. Dalinės „injekcijos" iš nacionalinio biudžeto gali tik iš dalies pagerinti tokių asmenų padėtį, nes lėšų „išėmimas" iš „Sodros" visada bus didesnis už tokių finansinių „injekcijų" apimtis. Taigi dalis „Sodros" pensininkų lieka socialiai nuskriausti.	Guogis (2006)

2 lentelės tęsinys kitame puslapyje

[7] Buškevičiūtė E. Viešieji finansai. Kaunas, 2006, p. 298.

[8] Nikitinas V. Pensijų fondų raida ir ypatybės. Jurisprudencija, 2003, t. 40(32); p. 101–106

2 lentelės tęsinys

Lietuvos pensijų sistemą galima priskirti Rytų Europos pensijų sistemos modeliui, kadangi Lietuvos pensijų sistema pasižymi neproporcingu socialinio draudimo įmokų ir pensijų pakeičiamumo normos santykiu: socialinio draudimo įmokos didelės, pensijų pakeičiamumo norma – santykinai nedidelė. Lietuvos pensijų sistemos finansavimo šaltinis – socialinio draudimo įmokos, kurių dydis ir atskiri dydžiai kiekvienai socialinio draudimo rūšiai kasmet tvirtinami LR valstybinio socialinio draudimo biudžeto rodiklių patvirtinimo įstatymu. Ekonomiškai aktyvi visuomenės dalis turi taip pat iš dalies išlaikyti ir privačius kaupiamuosius pensijų fondus. Kaupiamųjų pensijų įvedimas gali sumažinti būsimą pensijų dydį. Pensijų sistemos rezervo fondo įsteigimas galėtų padėti užtikrinti pensijų sistemos finansinį stabilumą. Kaupiamųjų pensijų sistemos reforma dėl joje dalyvaujančių asmenų teisėtų lūkesčių principo turėtų būti tęsiama, tačiau rekomenduojama apriboti asmenų, kuriems iki pensijos liko mažiau nei 10 metų, dalyvavimą kaupiamųjų pensijų sistemoje.	Bitinas (2006)
Nuo privačių pensijų fondų veiklos pradžios šioje kaupimo sistemoje išryškėjo kai kurios problemos ir trūkumai: mažas dalyvių finansinis raštingumas, neoptimalus pensijų fondų pasirinkimas ir emocijomis grįsta migracija tarp fondų. Kaupimo dalyvius būtina skatinti tobulinti finansų žinias ir aktyviau įsitraukti į savo pensijos kaupimo proceso valdymą. Tam gali pasitarnauti informacinės komunikacinės technologijos. Panaudojant „Sodros“ įmokas, asmenines lėšas bei valstybės teikiamus priedus, galima sukaupti daug didesnes sumas nei kaupiant tik antros pakopos pensijų fonduose. Tačiau naujoji Lietuvos Respublikos Vyriausybės sistema yra sudėtinga. Tai lemia keli skirtingi įmokų šaltiniai bei dubliavimasis su esama sistema. Naujoji sistema yra palankesnė mažesnes nei vidutines pajamas gaunantiems žmonėms, tačiau jie gali neturėti laisvų lėšų tokiam kaupimui. Sudarant pensijų kaupimo sutartis, būtina atsakingai išanalizuoti konkrečią situaciją bei įvertinti visus veiksnius, turinčius įtakos kaupimo strategijos efektyvumui. Būtina atkreipti dėmesį į tai, kokią planuojamos sukaupti sumos dalį sudaro sunkiai prognozuojamos įplaukos. Nors rinkų svyravimai yra pavojingesni esant trumpesniam investavimo laikotarpiui, tačiau kaupiant ilgesnį laiką investavimo grąža įgyja vis didesnę reikšmę galutinės sukauptos sumos dydžiui. Svarbu įvertinti administravimo mokesčius: esant nepakankamai investavimo grąžai galutinė sukaupta suma gali būti mažesnė už įmokėtą sumą.	Litvinavičius, Sakalauskas (2011)
Autorė pasiūlė pensijų fondų vertinimo modelį. Jame kriterijai suskirstyti pagal vertintojus. Esamiems pensijų fondų dalyviams siūloma atsižvelgti į pensijų fondų pelningumą, administravimo bei fondo keitimo mokesčių dydį, investavimo strategiją, kadangi pensijos patikėjimas privatiems fondams yra ganėtinai rizikinga investicija.	Klimaitė (2010)
Jeigu prieš pensijų sistemos reformą ir privačios pensijų schemos taikymą dalyvių elgsenos klausimai, kaip ir kitos šiai schemai būdingos rizikos, buvo labiau teorinio svarstymo lygmens, tai šiandien jau galima teigti, kad privačių pensijų veiklos realybė šalyje patvirtina kitose šalyse pasireiškusias tendencijas. Tad nenuostabu, kad dalyvių elgsenos problemą jau kelia žiniasklaida, apie tai kalbama ir LR Vertybinių popierių komisijos ataskaitose. Svarbiausia priežastis, kodėl privačių pensijų dalyvių elgsena, problemos keliamos į viešumą, yra ta, kad tai tiesiogiai yra susiję su būsimų pensijų dydžiu. Neracionali, neoptimali privačių pensijų dalyvių elgsena gali sąlygoti mažas būsimas pensijas, o tai nedera su pensijų politikos tikslais didinti gyventojų gerovę ar minėta pažadų apie didesnes būsimas pensijas iš privačios pensijų schemos retorika. Tyrimų apie pensijų dalyvių elgseną kitose šalyse, ypač JAV, atlikta tikrai nemažai, nes turima didesnė ne tik privačių pensijų, bet ir jų problemų analizės patirtis. Lietuvoje privačių pensijų „tyrimų laboratorija“ dar tik pradėjo veikti, dalyvių elgsenos problemos jau identifikuojamos, tačiau tyrimų šia tematika dar trūksta.	Skučienė (2011)
Iki šiol nė vienai šaliai nepavyko sukurti pensijų sistemos, kuri neturėtų rimtų trūkumų ir galėtų tokia išlikti bent penketą metų. Jau ne vieną dešimtmetį visose moderniose šalyse aktualus pensijų reformų klausimas, kurį iš esmės sunkina tai, kad pats reformų poreikis yra grindžiamas vienas kitam prieštaraujančiais tikslais. Viena vertus, formuluojamas tikslas padidinti pensijų išmokas, teigiant, kad esamos nepakankamos, kita vertus, jaučiamas didelis destabilizuojantis pensijų sistemos poveikis viešiesiems finansams ir šalies ūkio konkurencingumui. Negana to, demografinės tendencijos lemia santykio tarp pensijų gavėjų ir mokėtojų blogėjimą, taigi lėšų pensijoms reikia vis daugiau, netgi nedidinant išmokų. Lietuvoje pensijų klausimas, iš vienos pusės, yra smarkiai politizuotas, iš kitos pusės, mėgstamas apkrauti techninėmis detalėmis, kaip konkrečiai viena ar kita nuostata turėtų būti įgyvendinta.	Azguridienė (2010)

2 lentelės tęsinys kitame puslapyje

2 lentelės tęsinys

Autorė pensijų reformą vertina prieštaringai, teigiama, kad iki šiol „sėkminga“ reformų patirtimi gali pasigirti nedaugelis šalių (Danija, Nyderlandai, Švedija, Liuksemburgas) dėl itin dinamiškų makroekonominių aplinkybių – 2007 m. užklupusi ekonominė krizė privertė daugelį valstybių vykdyti griežtą fiskalinę politiką ir pensijų sistemų reformavimo siekius nustumti į antrąjį planą. Sėkmingai ir efektyviai tiek pensijų sistemų dalyvių, tiek valstybės požiūriu funkcionuojanti sistema turėtų išlikti kiek įmanoma stabili, adekvati ir tvari šiomis makroekonominio neapibrėžtumo sąlygomis, todėl pensijų sistemų tvarumą garantuojančių veiksnių nustatymas itin svarbus socialiniu ir finansiniu požiūriu bei ilgalaikėje pensijų sistemų vertinimo perspektyvoje.	Aleksandravičienė (2012)

Šaltinis: sudaryta autorės pagal lentelėje nurodytus šaltinius.

Akivaizdu, didžioji dalis autorių, rašę šia tema dar nėra susitarę dėl daugelio vertinimo aspektų, jie remiasi gana skirtingais rodikliais ir duomenimis. Tam įtakos turi menkai išplėtota Lietuvos socialinių statistinių duomenų bazė ir nepakankamas teorinis vertinimų lygis. Tačiau atskleidžiami pagrindiniai galimi pensijos reformos trūkumai yra: skaidrumo dėl valdžios vykdomos politikos trūkumas, mažas pasirinkimas tinkamos metodikos būsimam pensijų fondų naudingumui apskaičiuoti, pasitikėjimo privačiomis bendrovėmis trūkumas, ekonominė grėsmė, nepakankamas gyventojų šia tema švietimas ir rizikos apskaičiavimo sudėtingumas, vieningo pensijos modelio nebuvimas, neracionali, neoptimali privačių pensijų dalyvių elgsena. Išskirčiau, kad viena iš problemų dėl privačių pensijų fondų veiklos gali būti ir tai, jog Lietuvoje privatūs pensijų kaupimo fondai veikia tik 9 metus, todėl nėra galimybės pakankamai tiksliai įvertinti galimas grėsmes ir apskaičiuoti jų kainą ateities kartoms.

Apžvelgus mokslinius darbus, galime išskirti keletą pagrindinių komponentų, kurie nurodomi kaip svarbiausi ir didžiausią reikšmę turintys vertinant privačių pensijų fondų veiklos efektyvumą.

3 lentelė. Pagrindinių veiksnių, įtakojančių privačių pensijų fondų veiklos efektyvumą, struktūros komponentų vertinimas

Autorius	Šalies ekonominė padėtis	Politiniai veiksniai	Demografinė padėtis	Pensijų sistemos raidos istoriniai motyvai	Gyventojų pasitikėjimas pensijų kaupimo bendrovėmis	Vieninga pensijos sistema	Kiti veiksniai
Balčienė (2007)	+	+	+		+	+	
Gudaitis (2009)			+	+	+		
Guogis (2006)		+	+	+	+	+	
Bitinas (2006)	+		+		+		
Litvinavičius, Sakalauskas (2011)	+	+	+	+	+	+	Kitų šalių įtaka

3 lentelės tęsinys kitame puslapyje

3 lentelės tęsinys

Klimaitė (2010)	+	+	+		+		
Skučienė (2011)		+	+	+	+	+	
Azguridienė (2010)	+		+	+	+		
Aleksandravičienė (2012					+		Neracionalus asmens išlaidų ir pajamų naudojimas
Paas, Hinosaar, Masso ir kt. (2004)		+	+	+	+	+	
Mette (2006)		+	+	+	+	+	
Jehoel Gijhsbers (2008)	+	+	+	+	+	+	Naujų technologijų įtaka sistemos pokyčiams
Casey (2004)			+	+	+		

Šaltinis: sudaryta autorės pagal lentelėje nurodytus šaltinius.

Autorių atlikti tyrimai leidžia atskleisti, kad antros pensijų pakopos įvedimas - tai ne vien bandymas subalansuoti ir „atitaisyti“ „Sodros“ biudžetą. Dauguma autorių nagrinėjant privačių pensijų kaupimo bendrovių svarbą, nurodo politinius veiksnius bei šalies ekonominę ir demografinę padėtį. Labai svarbu pradėti rūpintis ateities kartų išlaikymu, kadangi senstant visuomenei, pensininkų išlaikymas gali tapti didžiule našta dirbantiesiems, o tai savo ruožtu iššauktų problemas su itin skaudžiomis pasekmėmis. Tiek Lietuvos, tiek užsienio autoriai sutinka, kad pensijų reforma yra būtinas politinis uždavinys, tačiau reikia pabrėžti, kad priimant atitinkamą pensijos kaupimo modelį neužtenka remtis kitų šalių pavyzdžiais, tačiau būtina analizuoti konkrečios šalies situaciją ir leisti žmonėms patiems priimti sprendimus prieš tai tinkamai juos informavus ir apšvietus šia tema.

Vertinant privačių pensijų kaupimo fondų pliusus ir minusus, būtina pažymėti, kad šiuo metu einama ta linkme, kad kiekvienas pilietis bus atsakingas už savo ateities pajamas, t.y., kadangi artimiausiu metu laukiama didelė duobė socialinėje sistemoje, kiekvienas iš mūsų privalo prisiimti didesnę atsakomybę už būsimas pensines išmokas, nepaliekant šios naštos vienai valstybei. Kalbant

apie dabartinę pensijų reformą, galime išskirti ir tai, jog naujai pradėjęs dirbti asmuo, ar asmuo iki šiol nepasirašęs kaupimo su privačiu fondu, galės sudaryti sutartį tik pagal naują pensijos reformą, t.y. su papildomais įnašais.

Žmogui norinčiam savarankiškai pradėti taupyti pinigus senatvei, yra įvairių variantų taupyti. Tai būtų investiciniai ir kaupiamieji draudimai. Investicinis draudimas - asmuo prisiima visą su investavimu susijusią riziką, būsimas uždirbtas pelnas (nuostolis) nėra tiksliai žinomas ir gali būti neribotas. Tai turi didelį minusą – investavus į netinkamus fondus investuotojas gali ne tik kad neatgauti pradinės investuotos sumos, tačiau išvis likti be pinigų. Todėl ši taupymo priemonė yra siūloma tik jauniems žmonėms ir nebijantiems prisiimti ypač didelės rizikos. Kitas būdas kaupti lėšas – kaupiamieji draudimai. Šiuo metu šią paslaugą siūlo daug bendrovių (PZU Lietuva, Ergo draudimas, AVIVA draudimas, BTA ir kt.). Pagrindinis privalumas prieš taupymą antros pakopos pensijų sistemoje yra tai, kad asmuo gali savo noru nutraukti taupymą bet kuriuo metu (pageidautina praėjus ne mažiau nei 3 metam nuo sutarties pasirašymo) ir gauti sukauptus pinigus. Taip pat kasmet valstybė sugrąžina 15 proc. įmokėtos pinigų sumos investuotojui. Pasirinkus šį taupymo variantą, žmogus gali pasirinkti kaupimą iki pensijos, tuo pačiu gaudamas sveikatos ir gyvybės draudimą (už šį draudimą kiekvieną mėnesį yra mokamas tam tikras administravimo mokestis draudimo bendrovei). Taigi, jaunas žmogus turi galimybę ne tik kaupti pinigus senatvei, bet tuo pačiu turėti apsaugą žūties ir ligos atveju. Dauguma bendrovių siūlo papildomas palūkanas už įneštas lėšas, tarkim PZU Lietuva draudimas moka garantuotas 3 proc. metinių palūkanų nuo sukauptos sumos. Taigi, apibendrinant privačių pensijų kaupimo fondų svarbą, galime išskirti šiuos privalumus ir trūkumus: asmuo skatinamas labiau rūpintis savo ateities pajamomis, būti nepriklausomas ir jaustis saugiau dėl ateities, kadangi kaupia lėšas savarankiškai. Privalumai taip pat valstybei, jeigu pasirašytas pensijų kaupimas su papildomais įnašais - į VSDF biudžetą surenkama daugiau pajamų. Pagrindiniai trūkumai būtų tai, kad nėra garantijų dėl numatomų valstybės įsipareigojimų vykdymo užtikrinimo ateityje, taip pat pensijų kaupimo fondų nepatikimumas bei informacijos stoka dėl kurios žmonėms sunku nuspręsti kaip kaupti pensiją: vyksta migracijos tarp fondų, netinkamai parenkama rizika ir pan.

Daugumoje valstybių, neišskiriant ir Lietuvos, socialinis draudimas nebegalės atlikti savo funkcijų tiek, kiek gali šiuo metu, kadangi maždaug po 10 – 15 metų laukianti milžiniška demografinė duobė privers ieškoti kitų greitų būdų socialinei sistemai gelbėti, taigi reikės arba neišvengiamai ypač stipriai didinti mokesčius arba mažinti mokamas išmokas. Taigi, pati idėja sukurti antrąją pensijų sistemos pakopą buvo teisingas žingsnis;

Iki šiol „sėkminga“ reformų patirtimi gali pasigirti nedaugelis šalių (Danija, Nyderlandai, Švedija, Liuksemburgas) dėl itin dinamiškų makroekonominių aplinkybių – 2007 m. užklupusi

ekonominė krizė privertė daugelį valstybių vykdyti griežtą fiskalinę politiką ir pensijų sistemų reformavimo siekius nustumti į antrąjį planą. Sėkmingai ir efektyviai tiek pensijų sistemų dalyvių, tiek valstybės požiūriu funkcionuojanti sistema turėtų išlikti kiek įmanoma stabili, adekvati ir tvari šiomis makroekonominio neapibrėžtumo sąlygomis, todėl pensijų sistemų tvarumą garantuojančių veiksnių nustatymas itin svarbus socialiniu ir finansiniu požiūriu bei ilgalaikėje pensijų sistemų vertinimo perspektyvoje. (Aleksandravičienė, 2012)

Nuo privačių pensijų fondų veiklos pradžios šioje kaupimo sistemoje išryškėjo kai kurios problemos ir trūkumai: mažas dalyvių finansinis raštingumas, neoptimalus pensijų fondų pasirinkimas ir emocijomis grįsta migracija tarp fondų. Iki šiol nė vienai šaliai nepavyko sukurti pensijų sistemos, kuri neturėtų rimtų trūkumų ir galėtų tokia išlikti bent penketą metų. Jau ne vieną dešimtmetį visose moderniose šalyse aktualus pensijų reformų klausimas, kurį iš esmės sunkina tai, kad pats reformų poreikis yra grindžiamas vienas kitam prieštaraujančiais tikslais, nėra nusistovėjusio vieningo pensijų sistemos modelio, kurį būtų galima efektyviai pritaikyti esant konkrečioms socialinėms, demografinėms ir ekonominėms aplinkybėms (Litvinavičius, Sakalauskas, 2011, Gudaitis, 2009, Azgurdinienė, 2010).

Taigi, privačių pensijų kaupimo fondų svarba yra itin didelė ir jų reikalingumas yra nenuginčijamas, tačiau pagrindine problema tampa valstybės politika ir sugebėjimas teisingai naudoti surinktus žmonių pinigus, gyventojų supratimas pakankamas švietimas šia tema bei ateities ekonominės prognozės, kurios privačių pensijų kaupimo fondų tinklą ir naudą gali paversti fiasko.

1.3. Pensijų mokėjimo modelių Baltijos valstybėse ir kitose Europos šalyse analizė

Lietuva yra tarp tų šalių (kaip ir Bulgarija, Estija, Latvija, Vengrija, Lenkija, Rumunija, Slovakija, Švedija), kuriose neseniai buvo pakeistos įstatymuose nustatytos pensijų sistemos, į jas įtraukiant privalomas privačias pensijų kaupimo programas. Daugelyje šių valstybių nemaža pensijų adekvatumo ateityje dalis yra pagrįsta šiomis programomis, kurios turėtų padėti išvengti skurdo bei tinkamai perkelti pajamas.[9] Lietuva, kaip ir kitos Baltijos šalys bei Rumunija ir Bulgarija senatvės pensijoms skiria nedidelę dalį lyginant su BVP. Mažų senatvės išmokų dalies nuo BVP klasterio vidurkis yra lygus 6,49%. BVP klasteris tai svarbus šalies konkurencingumo veiksnys. Šis rodiklis parodo senatvės išmokų nuo bendrojo vidaus produkto dalį. Galima pastebėti, kad į vieną klasterį su Lietuva (6,43%) pagal šį rodiklį patenka Ispanija (6,82%), Malta (7,2%), Airija (4,54%) ir

[9] Privačių pensijų programos: jų įtaka tinkamoms ir tvarioms pensijoms. Europos Komisija. Liuksemburgas: Europos Sąjungos leidinių biuras, 2010. ISBN 978-92-79-15191-0.

Liuksemburgas (5,3%). Tuo tarpu dauguma Vakarų Europos ir Skandinavijos šalių bei kaimyninė Lenkija yra didesnės dalies pagal senatvės pensijų dalį nuo BVP klasteryje. Taigi, senatvės pensijų ir nedarbo išmokų dalis nuo BVP, lyginant su ES šalimis, Lietuvoje yra maža. „EUROSTAT“ duomenimis, 2008 m. Lietuvos vidutinė senatvės pensija pagal jos perkamąją galią buvo apie 1000 Lt, tuo tarpu Danijoje buvo apie 3339 Danijos kronų, Vokietijoje 2721 eurų, Belgijoje 2515 eurų, Jungtinėje Karalystėje 2568 svarų sterlingų. Taigi, nors pakeitimo norma sąlygoja vieną klasterį, absoliutūs socialinio draudimo kompensuojamosios gerovės rodikliai pensijų srityje yra labai skirtingi. Pajamų nelygybės rodiklio reikšmės papildymas skurdo rizikos rodikliu kompleksiškiau parodo tos šalies senatvės pensijų sistemos teikiamą gerovės lygį.[10] Skučienė, Gataūlinas (2011), atliko mokslinį darbą, kuriame palygino Lietuvos pensijų mokėjimo modelius su kitomis ES valstybėmis.

4 lentelė. ES šalių klasifikacija pagal senatvės pensininkų ir bedarbių skurdo rizikos lygį (%), 2008 m.

Aukšto senatvės pensininkų skurdo rizikos lygio šalių klasteris (55,1–16,5%)	**Žemo senatvės pensininkų skurdo rizikos lygio šalių klasteris (6,8–15%)**
Belgija, Bulgarija, Kroatija, Kipras, Danija, Estija, Suomija, Graikija, Islandija, Airija, Latvija, Lietuva, Malta, Portugalija, Rumunija, Slovėnija, Ispanija, Jungtinė Karalystė	Austrija, Čekijos Respublika, Prancūzija, Vokietija, Vengrija, Italija, Liuksemburgas, Olandija, Norvegija, Lenkija, Slovakija, Švedija
Aukšto bedarbių skurdo rizikos lygio šalys (48,5–60,6%)	**Žemo bedarbių skurdo rizikos lygio šalys (28,2–43,4%)**
Čekija, Vengrija, Lietuva, Liuksemburgas, Latvija, Jungtinė Karalystė, Bulgarija, Vokietija, Estija	Airija, Malta, Kipras, Danija, Belgija, Portugalija, Olandija, Graikija, Ispanija, Slovėnija, Lenkija, Prancūzija, Švedija, Austrija, Italija, Rumunija, Suomija, Slovakija

Šaltinis: Skučienė D., Gataūlinas A. Lietuvos socialinio draudimo kompensuojamoji gerovė lyginant su ES šalimis. ISSN 2029-2775 Socialinis darbas 2011, 10(2), p. 309

Pagal atliktą analizę, galime spręsti, kad Lietuvos senatvės pensininkų skurdo rizikos lygis, kaip ir kitose Baltijos valstybėse, yra aukšto skurdo lygio klasteryje. Apibendrinant ES šalių senatvės pensijų rodiklius, galima teigti, kad Lietuvos socialinio draudimo kompensuojamoji pensijų gerovė, lyginant su kitomis ES šalimis yra itin žemo lygio, todėl būtina itin rimtai žvelgti į šią problemą ir stengtis kiek įmanoma daugiau priartėti prie geresnės gyvenimo kokybės pensinio amžiaus žmonėms.

Paas, Hinosaar, Masso ir kt. (2004), analizuoja Baltijos valstybių pensijų sistemos veikimo principus ir lygina su kitomis Europos valstybėmis. Mokslininkai teigia, kad Baltijos valstybės įvedė 3-jų pakopų pensijų sistemą sekdamos Lotynų Amerikos valstybių pavyzdžiu. Tačiau pensijų reformos

[10] Skučienė D., Gataūlinas A. Lietuvos socialinio draudimo kompensuojamoji gerovė lyginant su ES šalimis. ISSN 2029-2775 Socialinis darbas 2011, 10(2), p. 301–314.

vykdomos palyginus neseniai ir nespėja įsitvirtinti kaip kitose pasaulio valstybėse, tai sukelia grėsmę socialinės sistemos stabilumui ir pensijų fondų patikimumui.

Pagrindiniai pensijų sistemos skirtumai Baltijos valstybėse yra aprašomi 5 lentelėje.

5 lentelė. Pensijų sistemos Baltijos valstybėse ypatumai

	Estija	**Latvija**	**Lietuva**
Privačių PF veiklos pradžia	1998 m.	1998 m.	2001 m.
Pensijų fondai	II pensijų pakopa privaloma visiems gyventojams. Yra galimybė tik keisti pensijų fondus ir investicinius planus.	II pensijų pakopa privaloma visiems gyventojams. Yra galimybė tik keisti pensijų fondus ir investicinius planus.	Asmenys turėjo teisę rinktis likti „Sodroje“ ar dalyvauti II pakopos pensijų draudime. Dalyvis turi teisę nutraukti pirmą kartą sudarytą sutartį, raštu informavęs pensijų kaupimo bendrovę per 30 dienų.
Įmokos suma, dalyvių apimtis	Įnašai pensijai gali būti atliekami į savanoriškus pensijų fondus, valdomus investicijų valdymo bendrovių. Privalomos įnešti sumos nėra valstybės reglamentuotos.	Įnašai pensijoms gali būti atliekami savanoriškuose pensijų fonduose investicijų valdymo ar gyvybės dradimo bendrovėse, taip pat atskirus fondus gali įkurti atskiros darbovietės savo darbuotojams.	Įnašai pensijai gali būti atliekami į savanoriškų pensijų fondus, valdomus investicijų valdymo ar gyvybės draudimo bendrovių.
Mokėjimai	Nuo 0 iki 10 proc., priklausomai nuo mokėjimo formos	Apmokestinama pagal bendrą procedūrą	Apmokestinama pagal bendrą procedūrą – 15 proc.
Mokesčių lengvatos	Iki 15 proc. asmens pajamų yra neapmokestinamos	Iki 10 proc. asmens apmokestinamų pajamų yra neapmokestinamos	Iki 25 proc. asmens pajamų nuo darbo užmokesčio yra neapmokestinamos
Įmokos iš „Sodros“	6 proc.	2 proc.	Nuo 2014 m. 2 proc.
Sukauptų lėšų paveldimumas	Paveldima	Nepaveldima	Paveldima
Teisė gauti išmokas	Sulaukus pensinio amžiaus ir praėjus ne mažiau nei 5 metams nuo pensijos kaupimo sutarties pasirašymo. Asmuo, negaunantis valstybinės pensijos, netenka teisės gauti ir II pakopos pensiją.	Teisė įgyjama sulaukus pensinio amžiaus.	Teisė įgyjama sulaukus pensinio amžiaus.

Šaltinis: sudaryta autorės pagal Paas, Hinosaar, Masso ir kt. 2004 Social Protection Systems in the Baltic States; p.16-20 Prieiga per internetą: < http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=612722>.; Casey B. Pension Reform in the Baltic States: Convergence with 'Europe' or with 'the World'? 2004. Prieiga per internetą: < http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=513617>.; Jehoel Gijhsbers G. Social Exclusion of the Elderly: A Comparative Study of EU Member States 2008 Prieiga per internetą: < http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2027886>; Mette C. New Member States and the Dependent Elderly. 2006. Prieiga per internetą: < http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2012339>.

Lyginamos trys Baltijos valstybės, kadangi jos yra panašios savo valdymo ypatumais ir pensijų kaupimo sistema veikia panašų laiko tarpą. Pastebime, kad Lietuvos pensijų reforma panašesnė į

Latvijos valstybės vykdomą politiką, Estijoje ženkliai skiriasi įmokų tarifas (3 kartus didesnis), tačiau Latvijoje sukauptos lėšos nėra paveldimos. Taip pat išsiskiria tai, jog Lietuvoje asmenys gali rinktis ar nori kaupti pensiją tik „Sodroje“, ar ir II pakopos pensijų kaupime. Latvijoje ir Estijoje II pakopos pensijų draudimas yra privalomas. Vidutinė pensija 2012 metais Lietuvoje buvo 946 Lt, Latvijoje 986, o Estijoje 1090 Lt. Taigi, Lietuva iš Baltijos valstybių yra jautriausia pensijų klausimams.

Daugumoje išsivysčiusių valstybių populiarus pensijų kaupimas pasirašant sutartį III-iai pensijų pakopai. SEB banko analitikai teigia, kad didesnės pensijos už įprastai šiuo metu gaunamą galima tikėtis, jei naudojamasi daugiapakopės pensijų sistemos suteikiama galimybe kaupti pensiją II pakopos pensijų fonde. Tačiau asmenys, kurie nori gauti didesnę pensiją (apie 70 proc. savo atlyginimo), turėtų papildomai kaupti lėšas III pakopos fonde arba pagal gyvybės draudimo sutartį. Taip kaupdami pensiją investuotojai gali naudotis gyventojų pajamų mokesčio lengvata, tai yra, kiekvienais metais susigrąžinti 15 proc. nuo įmokėtos sumos.

2. PENSIJŲ SISTEMOS IR JOS POKYČIŲ ŠALIES EKONOMIKAI EMPIRINIS IŠTYRIMO LYGIS

Šioje dalyje nagrinėjami mokslininkų straipsniai ir atlikti empiriniai tyrimai tarp socialinės politikos ir ekonomikos augimo dedamųjų, analizuojama pensijų reformos galimybės ir grėsmės bei sudaromas pensijų mokėjimo modelis. Taip pat paaiškinama pensijų reformos įtakos šalies ekonomikai tyrimo metodika, tiksliai aprašomas tyrimo objektas ir imtis, tyrimo organizavimas.

2.1. Atliktų pagrindinių tyrimų tarp valstybės ekonomikos augimo ir vykdomos socialinės politikos rezultatų vertinimas

Europos parlamento rezoliucijoje dėl socialinės ekonomikos (2009) [11] teigiama, kad socialinė ekonomika grindžiama socialine paradigma, atitinkančia pagrindinius Europos socialinės gerovės modelio principus, ir kadangi socialinė ekonomika atlieka svarbų vaidmenį išsaugant ir stiprinant minėtąjį modelį, nes vadovaujantis socialinės ekonomikos principais reguliuojamas daugelio visuotinės svarbos socialinių paslaugų kūrimas ir teikimas, socialinės ekonomikos modeliais turėtų būti grindžiamos pastangos siekti bendrų ekonomikos augimo, įsidarbinimo galimybių, mokymo ir asmenims pritaikytų paslaugų tikslų, kurių siekiama visose ES politikos srityse. Rezoliucijoje teigiama, kad visuomenės gerovė ir stabilumas priklauso nuo jos įvairovės, kurios aktyviai padeda siekti socialinė ekonomika, leidžianti tobulinti ir stiprinti Europos socialinį modelį. Svarbu pasiūlyti išskirtinį verslo modelį, sudarantį sąlygas socialinei ekonomikai prisidėti prie stabilaus ir tvaraus ekonomikos augimo. Taip pat pabrėžiama, kad socialinei ekonomikai, kurioje pelningumas derinamas su solidarumu, tenka itin svarbus vaidmuo Europos ekonomikoje, kadangi socialinė ekonomika sudaro sąlygas kurti kokybiškas darbo vietas, didinti socialinę, ekonominę ir regioninę sanglaudą, kurti socialinį kapitalą, skatinti piliečių aktyvumą, solidarumą ir demokratijos vertybėmis grindžiamą tokio tipo ekonomiką, kurioje ne tik remiamas tvarus vystymasis ir skatinamos socialinės, aplinkos apsaugos ir technologijų naujovės, bet didžiausia svarba teikiama žmonėms.

Guogis A. (2002), teigė, kad šalies socialinė politika tiesiogiai įtakoja gyventojų gyvenimo kokybę bei bendrą pasitenkinimą. Su tuo sutinka ir daugelis kitų mokslininkų, ištyrusių socialinės politikos svarbą (Simina, Lewine, Bloch, Tango ir kt.).

[11] Europos parlamentas. 2014. Prieiga per internetą:< http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+TA+P6-TA-2009-0062+0+DOC+XML+V0//LT> [žiūrėta 2014 m. sausio 2 d.].

6 lentelė. Socialinių veiksnių įtakos šalies ekonomikai tyrimų rezultatai

Autorius	Atliktų tyrimų rezultatai
Simina (2009)	Autorius tirdamas Vokietijos ir Austrijos valstybių pagrindinius socialinius aspektus išskiria kitų šalių gyventojų migraciją į minėtas valstybes. Svarbus veiksnys - nelygybė tarp pajamų paskirstymo. Tyrime taip pat atskleidžiama, kad pagrindinis migraciją skatinantis veiksnys yra mažos socialinės garantijos, įskaitant pensijas.
Bloch, Tango (2003)	Autoriai ištyrė 75 pasaulio šalių duomenis bandydami nustatyti koreliacinį ryšį tarp šalies BVP ir socialinės sistemos funkcionavimo. Gauti tyrimo rezultatai parodė, kad socialinės politikos tvarumo ir ekonomikos augimo ryšys yra pakankamai stiprus. Autoriai nustatė, kad vienas iš šalies konkurencingumą įtakojančių veiksnių yra šalies socialinė gerovė.
Levine (1997)	Autorė pasirinko atskirų šalių finansų sistemos ir socialinių veiksnių, tokių kaip nedarbas ir emigracija, įtakos ekonomikos augimui atliktus tyrimus ir juos susistemino. Gauti tyrimai parodė pirmos eilės ryšį tarp finansų plėtros ir ekonomikos augimo, po to sekė ryšys tarp darbo užmokesčio ir pasitenkinimo gyvenimu šalyje ryšys. Mokslininkė padarė išvadą, kad šalies finansų stabilumas ir pagrindiniai socialiniai veiksniai yra vieni pagrindinių veiksnių, įtakojančių šalies ekonomiką. Pateikta įrodymų, kad aukštesnis socialinio išsivystymo lygis valstybėje padeda prognozuoti ir planuoti ateities ekonomikos augimą, kapitalo augimą ir netgi paskatinti technologinius pokyčius.
Demetriades, Hussein (1996), Neusser, Kugler (1996), Berthelemy, Varoudakis (1998), Ram (1999), Sinha, Macri (2001), Shan (2001)	Mokslininkai atliko tyrimus besivystančiose šalyse sudarant konkrečios šalies laiko eilutes tarp šalių tyrimo metodikos. Gauti rezultatai sutampa su Bloch, Tango (2003) išvadomis, kad besivystančiose šalyse socialiniai veiksniai - pakankamas pragyvenimo lygis, darbo užmokestis, stabili pensijų sistema ir kt. - yra labai svarbūs ekonomikos vystymuisi .
Grantan, Ranciere (2004)	Atlikti empiriniai tyrimai parodo, kad finansų plėtros poveikis ekonomikos augimui priklauso ne nuo šalies linijinio pajamų lygio. Autoriai teigia, kad finansų poveikis skiriasi nuo neigiamo mažas pajamas gaunančių šalių į teigiamą viršijus tam tikrą turto ribą. Riba pasiekiama tarp vidutines pajamas gaunančių šalių ir mažėja turtingesnėse šalyse. Šalyse, kuriose mažiausia socialinė nelygybė, pastebima aukščiausias ekonomikos išsivystymo lygis.

6 lentelės tęsinys kitame puslapyje

6 lentelės tęsinys

Oluitan (2010)	Mokslininko straipsnyje analizuojamas Nigerijos socialinių sluoksnių skirtumų poveikis šalies ekonomikai. Pasirinktas tyrimo laikotarpis 1970 – 2005 m. Tyrimo rezultatai parodė, kad egzistuoja stiprus ryšys tarp finansų plėtros, ekonomikos augimo kintamųjų ir socialinių garantijų individams užtikrinimo.
Misiūnas A., Bratčikovienė N. (2007)	Autoriai teigia, kad valstybė savo ilgalaikės raidos strategijoje prioritetiniu tikslu įvardina šalies piliečių gerovės užtikrinimą (gerovės valstybės kūrimą) bei atskirties, poliarizacijos mažinimą. Kaip vieną svarbiausių įrankių ji panaudoja perskirstymo sistemą, kad užtikrintų minimalius socialinius standartus visiems savo piliečiams susidariusiomis ekstremaliomis sąlygomis, taip didindama socialinį teisingumą šalyje. Tačiau tuo pačiu parama turi gyventojus skatinti dirbti bei taupyti. Autoriai teigia, kad kuo efektyviau socialinė parama yra paskirstoma, tuo didesnis ir šalies ekonominis efektyvumas dabar arba perspektyvoje, kas neišvengiamai priveda prie skurdo, pajamų diferenciacijos mažėjimo.
Sabatini F. (2006)	Autoriaus atliktas empirinis tyrimas įrodo, kad priklausomai nuo šalies išsivystymo lygio priklauso ekonomikos augimo sparta. Socialinis augimas yra įtakojamas tokių veiksnių kaip emigracija, pensijų sistemos tvarumas, darbo užmokesčio augimas, mokesčių sistema ir kiti veiksniai.
Matei A. (2009)	Autorė sudarė modelį tarp socialinės atskirties ir ekonomikos augimo dedamųjų. Modelis parodo, kad pagrindiniai socialiniai veiksniai pirmiausiai atsispindi per ekonominę šalies sistemą, todėl norėdami didesnio ekonomikos augimo, pirmiausiai valdantieji privalo pasirūpinti teisinga ir tinkama socialine apsauga.

Šaltinis: atlikta autorės pagal lentelėje nurodytus šaltinius

Iš atliktų tyrimų pastebime, kad ryšys tarp ekonomikos ir socialinės šalies gerovės yra gana stiprus. Galime daryti išvadas, kad stabili socialinė apsaugos sistema turi teigiamą įtaką ekonomikos plėtrai ir viso ūkio augimui.

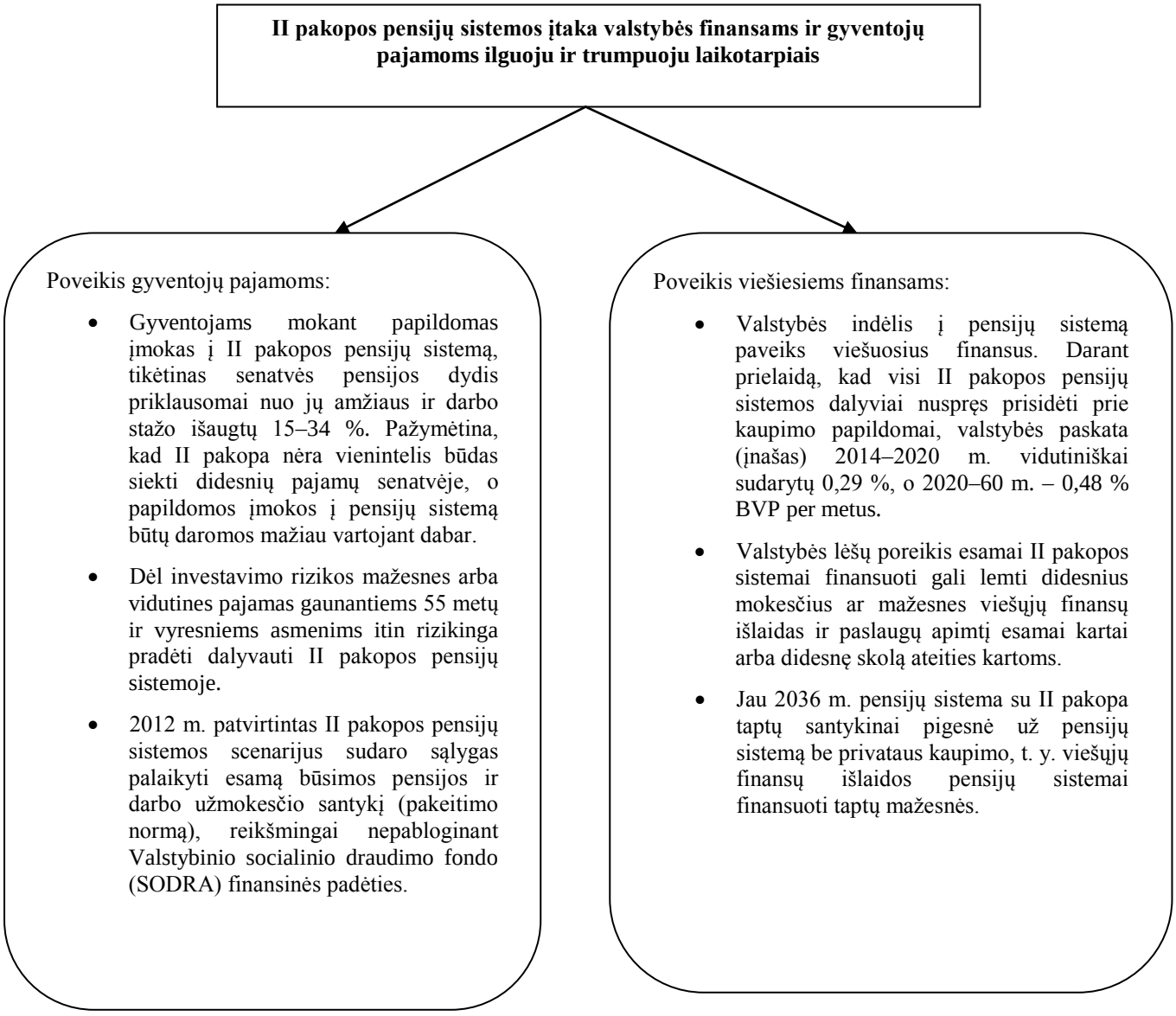
Misiūnas A, Bratčikovienė N. (2007) tiriamajame darbe analizuoja Valstybės prioritetinius tikslus ir išskiria pajamų nelygybės svarbą socialiniam šalies gyvenimui. Autoriai teigia, kad valstybė savo ilgalaikės raidos strategijoje prioritetiniu tikslu įvardina šalies piliečių gerovės užtikrinimą (gerovės valstybės kūrimą) bei atskirties, poliarizacijos mažinimą. Kaip vieną svarbiausių įrankių ji panaudoja perskirstymo sistemą, kad užtikrintų minimalius socialinius standartus visiems savo piliečiams susidariusiomis ekstremaliomis sąlygomis, taip didindama socialinį teisingumą šalyje. Tačiau tuo pačiu parama turi gyventojus skatinti dirbti bei taupyti. Autoriai teigia, kad kuo efektyviau socialinė parama yra paskirstoma, tuo didesnis ir šalies ekonominis efektyvumas dabar arba perspektyvoje, kas neišvengiamai priveda prie skurdo, pajamų diferenciacijos mažėjimo. Pagal

normalizavimo principą tesiekiama visiems gyventojams suteikti minimalias socialines garantijas, kad visų galimybės gauti pajamas pagal individualius sugebėjimus būtų lygios (tai reiškia, kad gabesni, protingesni ar kitokį pranašumą turintys individai privalo gauti didesnes pajamas nei jų neturintys). Tai yra dalis gerovės valstybės teorijos. Atliktas mokslininkų tyrimas parodė, kad kai kuriose pajamų srityse įplaukos kito neženkliai, pavyzdžiui renta, tačiau didelis atskyris jaučiamas tarp skirtingų socialinių sluoksnių asmenų, kas nulemia jų atskirtį iki pat senatvės, t.y. gaunamos žemos pajamas sąlygoja mažos pensijos gavimą. Anot autorių, vykstanti pensijų reforma, skatinanti vis daugiau investuoti užuot pasirinkus konservatyvius kaupimo variantus, gali padėti mažinti šią atskirtį tarp vyresnio amžiaus gyventojų, bet ženklesnių rezultatų teks palaukti dar kurį laiką, kol pasikeis gyventojų požiūris, atsiras pasitikėjimas šiomis sistemomis.

Daugelis mokslininkų pastebi, kad neseniai praėjusi pasaulinė ekonomikos krizė paveikė visas valstybes gan stipriai, o visų jų krizės sukeltų problemų sprendimo būdai yra skirtingi. Daugelis valstybių taupo per socialinius aspektus, vieni iš populiariausių būdų tai - pensijų mažinimas, mokesčių kėlimas. Specializuotos pensijų kaupimo bendrovės MP Pension Fund nuomone, tarptautinės organizacijos kritikuoja valstybių sprendimus finansinės krizės sukeltas problemas spręsti pensijų fondų dalyvių sąskaita. Ekonominio bendradarbiavimo ir plėtros organizacija (EBPO) skatina vyriausybes neatidėti pensijų reformų, sprendžiant trumpalaikes ekonomines problemas, kadangi ilgalaikėje perspektyvoje tokie veiksmai sukels valstybėms dar didesnę žalą. Pasak analitikų, Tarptautinis valiutos fondas (TVF) nurodo, jog negalima kovoti su ekonomine krize mažinant būsimųjų pensininkų pensijas, nes tokiu būdų valstybė iš esmės neišsprendžia, o tik atitolina dar didesnių finansinių problemų, kurias sukels senstanti visuomenė ir didėjančios socialinės valstybės išlaidos, sprendimą. Tarptautinė Pensijų Fondų Valdytojų Federacija (FIAP) Lietuvai atsiųstame laiške kritikuoja priimtą sprendimą mažinti įmokas. Nurodoma, kad šis sprendimas neišspręs fiskalinių Vyriausybės problemų, priešingai, padidins įsipareigojimus „Sodrai“ ir atitinkamai fiskalinius įsipareigojimus pensijų sistemai. Be to, panašios priemonės kenkia užsienio investicijoms Lietuvoje, nes dėl staigių ilgalaikės politikos pokyčių linkstama manyti, kad investuoti rizikinga ir kad valstybė yra politiškai bei ekonomiškai nestabili. Pasaulio bankas, vertindamas situaciją, deklaruoja, kad pensijų fondų nuosmukis realiai palietė tik labai nedidelę dalį žmonių, kurie šiuo metu išeina į pensiją. Didžiajai daliai pensijų sistemos dalyvių pensinis amžius dar toli, taigi jie dėl svyravimų nepatiria realaus nuostolio. [12]

[12] MP pension fund Vyriausybės sprendimų poveikis pensijų sistemai. Prieiga per internetą:< http://www.mpensija.lt/images/File/informaciniai-pranesimai/vyriausybes-sprendimu-poveikis-pensiju-sistemai.pdf> .

Lietuvos banko 2012 m. atliktas II pensijų pakopos naudingumo gyventojams ir valstybei matematinis tyrimas patvirtino pagrindines išvadas, pavaizduotas 4 pav.

Šaltinis: sudaryta autorės pagal Lietuvos banko tyrimą II pakopos pensijų sistemos įtaka valstybės finansams ir gyventojų pajamoms ilguoju ir trumpuoju laikotarpių, 2012 [interaktyvus]. [žiūrėta 2014 m. sausio 2 d.]. Prieiga per internetą: < http://www.lb.lt/n21017/pensiju_sistemos_modeliavimas_2013_03_301.pdf>.

4 pav. II pensijų pakopos įtaka valstybės finansams ir gyventojų pajamoms

Vyriausybėms labai svarbu vengti staigių pakeitimų, kurie išbalansuotų besikuriančias pensijų sistemas. Galime teigti, kad pensijų mokėjimo sistema valstybėje privalo būti tinkamai subalansuota ir

galinti užtikrinti stabilumą ateities kartoms, tik tai padės pasiekti bendrą šalies ekonomikos tvarumą ir išvengti didelių nuostolių ateityje.

2.2. Pensijų reformos galimybių ir grėsmių praktinė analizė

Remiantis atliktais mokslininkų tyrimais bei teorine analize, politikų prognozėmis, galime prieiti prie išvados, kad priimta pensijų reforma buvo neišvengiama ir reikalinga. Pasak Gudaičio (2009), senatvės pensijų sistema yra viena iš svarbiausių socialinio draudimo posistemių. Jos tikslas – perskirstyti gyventojų pajamas bei išlaidas, t.y. išlyginti nesinchronizuotą gebėjimą uždirbti pajamas ir pageidaujamą vartojimą per visą gyvenimo ciklą. Tačiau gyventojų senėjimas dėl ilgėjančios gyvenimo trukmės ir mažėjantis gimstamumas įvairiose (ypač ekonomiškai išsivysčiusiose) pasaulio šalyse pradeda kelti grėsmę senatvės pensijų sistemų tikslų vykdymui. Didėjančios senatvės pensijos išmokos bei mažėjančios įmokos į socialinio draudimo biudžetą daugumą vyriausybių verčia ieškoti sprendimų, kaip subalansuoti biudžetą.

7 lentelė. Senatvės pensijų sistemos modeliai pagal finansavimo ir išmokų mokėjimo būdus

	Einamųjų mokėjimų	Kaupimo
Apibrėžtų įmokų	Einamosios pajamos finansuoja einamąsias senatvės pensijas. Dirbantieji išlaiko esamus pensininkus. Mokesčiai, skirti senatvės pensijai, yra iš anksto apibrėžti, o senatvės pensija priklauso nuo sumokamų mokesčių. Dalis dirbančiųjų sumokamų įmokų yra atidedama jų senatvės pensijoms. Administravimo funkciją atlieka valstybė. Pvz. sąlyginai apibrėžtų įmokų modelis; „Sodra“.	Asmeninėmis įmokomis kaupiama individuali senatvės pensija. Įmokos, skirtos senatvės pensijai, yra iš anksto apibrėžtos. Sumokėtos įmokos yra investuojamos, kad būtų finansuojamos būsimos senatvės pensijos. Senatvės pensija priklauso nuo sumokėtų įmokų bei investavimo rezultatų, kurie gali būti tiek teigiami, tiek neigiami. Kai asmenys sulaukia pensijos amžiaus, jie už sukauptas lėšas, įsigyja anuitetą. Administravimo funkciją atlieka privatus sektorius. Pvz. antros pakopos privatūs pensijų fondai.
Apibrėžtų išmokų	Einamosios pajamos finansuoja einamąsias senatvės pensijas. Senatvės pensijos dydis yra iš anksto apibrėžtas ir yra numatyti jų finansavimo šaltiniai. Dažniausiai senatvės pensija yra susieta su dirbant gautomis asmens pajamomis ar išdirbtų metų skaičiumi. Papildoma pensija gali būti mokama atsižvelgiant į specifinius kriterijus (užaugintų vaikų skaičių ir pan.). Administravimo funkciją vykdo valstybė. Pvz. „Sodra“. T.Gudaitis tai priskiria prie einamųjų mokėjimų, tačiau šis skirstymas daugiau taikomas privačių įmonių (darbdavių) siūlomoms kaupimo schemoms.	Asmeninėmis įmokomis kaupiama individuali senatvės pensija. Senatvės pensijos dydis yra iš anksto apibrėžtas, o įmokų dydis gali svyruoti. Sumokėtos įmokos yra investuojamos su tikslu finansuoti būsimas senatvės pensijas (išmokos). Senatvės pensija nepriklauso nuo investicinių rezultatų. Administravimo funkciją atlieka privatus sektorius. Pvz. kolektyviniai pensijų fondai, į kuriuos įmokas moka darbdaviai.

Šaltinis: Gudaitis T. Senatvės pensijų sistemos modelių teorinė analizė. ISSN 1392-1142 Socialinis darbas 2009, p. 60-61.

Apibendrinant galima pasakyti, jog egzistuoja keletas senatvės pensijų sistemos finansavimo ir senatvės pensijų mokėjimų modelių, kurie gali būti derinami tarpusavyje. Perskirstymo negalima išvengti nei einamųjų mokėjimų ar kaupimo finansavimo modeliuose, nei apibrėžtų įmokų ar apibrėžtų išmokų pensijų mokėjimo modeliuose.

8 lentelė. Rizikos rūšys, galinčios įtakoti senatvės pensijų sistemos modelius, ir jų poveikis

Rizika	**Einamųjų mokėjimų, apibrėžtų išmokų modelis**	**Kaupimo, apibrėžtų įmokų modelis**
Demografinės		
Gimstamumo sumažėjimas	Laipsniškas neigiamas poveikis būsimoms pajamoms	Tiesioginio poveikio finansavimui nėra. Galimi netiesioginiai neigiami efektai būsimai pensijai.
Laukiamos gyvenimo trukmės padidėjimas	Išlaidų pensijoms išmokėti padidėjimas.	Tiesioginio poveikio finansavimui nėra. Galimos mažesnės išmokos (brangesnis anuitetas).
Dirbančiųjų asmenų emigracija	Pajamų į socialinio draudimo biudžetą sumažėjimas. Galimas būsimų pensijų sumažėjimas.	Tiesioginio poveikio finansavimui nėra. Emigracijos metu nekaupiamos lėšos savo šalyje ir sukaupiama tikėtinai mažesnė lėšų suma nei tikimasi.
Ekonominės		
Nedarbo augimas	Pajamų į socialinio draudimo biudžetą sumažėjimas.	Tiesioginio poveikio finansavimui nėra. Laikinai darbo netekę asmenys sukaups mažesnę lėšų sumą nei tikisi.
Darbo užmokesčio sumažėjimas	Pajamų į socialinio draudimo biudžetą sumažėjimas.	Mažesnės įmokos pervedamos į asmenines sąskaitas. Tikėtina mažesnė sukauptų lėšų suma.
Aukšta infliacija	Aukštesnės pajamos, bet reali pensijų vertė gali smukti.	Sukaupto turto vertė ir realios pensijų išmokos mažėja.
Neigiama investicijų grąža	Minimalus efektas. Jis gali būti tuo atveju jeigu esamos lėšos (ar jų dalis) yra investuojamos.	Tiesioginio poveikio finansavimui nėra. Mažesnė sukauptų lėšų suma ir mažesnės pensijų išmokos.
Politinės		
Esminių pensijų sistemos parametrų pakeitimas	Sistema pritaikoma prie pakeitimų. Grėsmė dėl nepagrįstu populistinių sprendimų.	Pakankamai sudėtingas sistemos pakeitimas. Galimas nepasitikėjimas egzistuojančia sistema
Fiskalinės priemonės	Aukštas pažeidžiamumas, kadangi didinant mokesčius augs gyventojų nepasitenkinimas vykdoma politika, o mokesčių mažinimas atsilieps valstybės biudžetui..	Tiesioginio poveikio nėra, kol nėra sumažinamas įmokų dydis arba nevykdomas išmokų mokėjimas.

Šaltinis: sudaryta autorės pagal Gudaitis T.(2009), p. 63

Modeliuojant senatvės pensijos sistemą ir pritaikant tiek einamųjų mokėjimų, tiek kaupimo finansavimo modelius galima iki minimumo sumažinti lėšų perskirstymą.

Pasak autoriaus, norint įveikti galimą demografinę, ekonominę ir socialinę riziką, tikslinga tarpusavyje derinti skirtingus finansavimo ir pensijų mokėjimo modelius, padalinant veiklą tarp viešo ir privataus sektoriaus. Tokia strategija siejasi su senatvės pensijų pakopų sistema, kuri yra ne kas kita, kaip skirtingais veiklos principais pagrįstų modelių susiejimas į bendrą sistemą.

Pagrindiniai pensijų reformą įtakojantys veiksniai bei šios reformos pasekmės aprašomi 9 lentelėje.

9 lentelė. Pensijų sistemos reformą įtakojantys veiksniai, privalumai ir trūkumai

Veiksniai	Privalumai	Trūkumai
Demografinis pocesas	Pensinio amžiaus didinimas yra neišvengiamas, kadangi visuomenė nuolat sensta ir po keleto metų dirbančiajam gali tekti „aprūpinti“ du pensinio amžiaus žmones. Priešingu atveju, sumažėjus dirbančiųjų ir išaugus pensininkų skaičiui, tektų mažinti išmokas. Prognozuojama, kad nieko nekeičiant 2050 metais vidutinė pensija tesiektų 26 proc. vidutinės algos (dabar – 40 proc.).	Numatomas dirbančiųjų skaičiaus mažėjimas lems ekonomikos augimo mažėjimą. Didinant pensinį amžių žmonėms gali būti sunkiau integruotis į darbo rinką ir išlaikyti savo pozicijas joje iki pat senatvės amžiaus. Sprendimas didinti pensinį amžių apčiuopiamų rezultatų gali duoti tik po keleto ar net keliolikos metų.
„Sodros“ biudžetas	Naujoji reforma padės išspręsti problemą dėl surinktų lėšų pensijoms perskirstymo, kuri nėra efektyvi dėl besikeičiančios demografinės padėties ir pati „Sodra“ negalės aprūpinti pensinio amžiaus sulaukusių piliečių.	Pradėjus didinti amžių nuo 2013 metų, 2016 metais, prieš kitus Seimo rinkimus, jau būtų galima girtis teigiamu poveikiu „Sodros“ biudžetui. Taigi, tai gali būti viena iš gudrybių kaip politikams pasikelti savo reitingus.
Pensijų kaupimo aspektas	Pats gyventojas gali rinktis kiek ir kokiu būdu galės investuoti ir kaupti lėšas senatvei. Jeigu įmokos į pensijų fondą sudarys 6 proc. žmogaus uždarbio, iki senatvės juose būtų galima sukaupti apčiuopiamą sumą.	Skatinama kaupti savarankiškai, o tai taip pat įpareigoja būti pačiam atsakingam už savo ateities pajamas. Papildomai nuskaitomos pajamos nuo gaunamo darbo užmokesčio kai kuriems investuotojams gali sukelti neigiamų padarinių.
Priklausomybė nuo „Sodros“	2 proc. subsidija būtų mokama iš valstybės biudžeto, ir ji nemažintų „Sodros“ pensijos. Iki reformos iš „Sodros“ pervedami pinigai mažino valstybinio socialinio draudimo pensiją.	

9 lentelės tęsinys kitame puslapyje

9 lentelės tęsinys

Privačios pensijų kaupimo bendrovės	Galimybė užsidirbti papildomai investuojant į fondus, galimybė rinktis ne vien „Sodros“ pensiją. Norintys likti „Sodroje“, galės pasirinkti kaupti pensiją III pakopoje ir taip papildomai investuoti savo numatytą pinigų sumą.	Jeigu pasirenkama privatiems pensijų fondams pervesti tik 2 proc. pajamų, sukauptos sumos pakaktų tik vienkartinei išmokai, o ne iki gyvos galvos mokamai pensijai. Kyla rizika, kad ši išmoka bus išleista iš karto. Tuomet ir pati privačių pensijų fondų misija - užtikrinti papildomas pajamas senatvėje - netektų prasmės.

Šaltinis: sudaryta autorės

Kurdama senatvės pensijų sistemos pakopų sistemą vyriausybė pirmiausiai turėtų tiksliai apibrėžti, kurioms socialinėms grupėms galima socialiai padėti perskirstant lėšas pirmoje pakopoje, įvertinant tiek tos pačios gyventojų kartos, tiek sekančių kartų ypatumus. Pagrindinė perskirstymo funkcija turėtų būti skurdo sumažinimas. Pasak Gudaičio (2009), pensijų reformos tikslas yra užtikrinti, jog antroje pakopoje gyventojų mokamos didesnės įmokos į privačius pensijų fondus suteiktų jiems galimybę gauti didesnes išmokas (senatvės pensijas). Ateityje tai gali sumažinti egzistuojančius socialinių mokesčių tarifus, socialinio mokesčio mokėjimo vengimą, nedarbą ir emigraciją, o taip pat padalinti institucinę riziką tarp viešo ir privataus sektorių, įvertinant galimą sektorių naudą. Apsaugoti sistemą nuo politinės rizikos, užtikrinant, jog visos vyriausybės išlaikytų reformos tęstinumą.

Atliktų mokslinių straipsnių analizė, leidžia daryti išvadą, kad pensijų sistemos pakopos gali sumažinti politinius, investicinius šalies pavojus, taip pat padėti efektyviau ir naudingiau perskirstyti pajamas, tuo pačiu didinant galimybę sukaupti daugiau santaupų ateityje, tai savo ruožtu padėtų turėti mažesnes socialines sąnaudas.

Pagrindiniai pensijų sistemos trūkumai galėtų būti tai, jog senatvės pensija yra labai susieta su asmens gaunamomis pajamomis, o tai sudaro nelygybę tarp skirtingo sluoksnio piliečių, taigi kaip ir naikinamas solidarumo principas. Taip pat pensijų sistema paremta pakopomis yra ganėtinai sudėtinga ir jos dalyviams ganėtinai komplikuota patiems suskaičiuoti, kaip ir kurioje pakopoje jiems naudingiausia dalyvauti, ir tiksliai apibrėžti galimus privalumus ir trūkumus. Pensijų sistema, kurios pagrindas yra privatūs pensijų fondai, turi ir kitas grėsmes, viena iš jų - nekompetentingas ir neatsakingas privačių pensijų fondų valdymas. Susiduriama su rizika, kad pensijų dalyviui bus netiksliai pateikiama informacija. Kita iš rizikos rūšių - investavimo rizika. Kadangi pensijų fondų lėšos, kaupiamos senatvės pensijoms, yra investuojamos, jos priklauso nuo finansų rinkų svyravimo, situacijos vertybinių popierių biržose, kuri yra nepastovi ir sunkiai prognozuojama. Taip pat susiduriama su anuitetų rinkos rizika - didžioji privačiuose pensijų fonduose sukauptų lėšų dalis

planuojama išmokėti įsigijus anuitetus, taigi jo vertė priklausys nuo likusios laukiamos gyvenimo trukmės bei nuo investicinės grąžos, kurią uždirbs į anuitetus investuotos lėšos.

Taigi, nors daugelis mokslininkų ir politikų sutinka, kad daugiapakopė pensijų sistema šiuo metu yra efektyviausias būdas senatvės pensijų sistemų sutvirtinimui ir subalansavimui, visos rizikos, susijusios su pensijų sistemos pakopų sukūrimu turi būti tinkamai ir nešališkai įvertintos. Senatvės pensijų sistema, paremta daugiapakope sandara, visų pirma privalo turėti aiškiai ir nedviprasmiškai nustatytus ilgalaikius tikslus.

N. Barr (2002) moksliniame straipsnyje apibrėžia, jog projekto pradžioje būtina iš anksto sutarti dėl ilgalaikių tikslų ir tik po to analizuoti metodus, kuriais galima pasiekti minėtus tikslus. Valstybės, įgyvendindamos daugiapakopes senatvės pensijų sistemas, pirmiausia privalo atsakingai įvertinti visas galimas grėsmes ir poveikį visuomenei, o taip pat solidariai valstybės viduje nuspręsti dėl pensijų sistemos reformos įgyvendinimo tikslų, jos principų ir tęstinumo.

2.3. Pensijų mokėjimo ir sąsajos su šalies konkurencingumu tyrimo modelis

Svarbiausias pensijų politikos uždavinys – parengti finansiškai tvarią sistemą, kad būtų galima pasiekti esminį pensijų sistemų tikslą – užtikrinti pakankamas pensininkų pajamas, tinkamą pagyvenusių žmonių gyvenimo lygį ir ekonominę nepriklausomybę. Europos komisijos Baltojoje knygoje „Adekvačių, saugių ir tavrių pensijų darbotvarkė“ (2012), metinėse augimo apžvalgose išdėstyta, kokios veiklos reikėtų imtis, kad pensijų reformos padėtų siekti ekonomikos augimui palankios fiskalinės konsolidacijos ir užtikrintų adekvačias ir tvarias pensijas. Metinėse augimo apžvalgose pabrėžta, kaip svarbu siekiant šių tikslų užtikrinti geresnę sukaupto stažo ir pensijos laikotarpio pusiausvyrą ir skatinti žmones pensijoms taupyti papildomai. Be kita ko, Komisija rekomendavo:

a) susieti pensinį amžių su augančia tikėtina gyvenimo trukme;

b) apriboti galimybes anksti išeiti į pensiją ir kitus pasitraukimo iš darbo rinkos kelius;

c) skatinti žmones ilgiau dirbti, suteikiant daugiau galimybių mokytis visą gyvenimą, pritaikant darbo vietas pagal darbo jėgos įvairovę, teikiant daugiau užimtumo galimybių vyresnio amžiaus darbuotojams ir remiant aktyvų ir sveiką senėjimą;

d) suvienodinti vyrų ir moterų pensinį amžių (Lietuvoje šis klausimas jau svarstomas ir neužilgo turėtų būti paskelbti pakeitimai)

e) skatinti sukurti papildomo pensijų kaupimo sistemas, kad būsimų pensininkų pajamos būtų didesnės.

Vadovaujantis šiomis rekomendacijomis sėkmingai įgyvendintos pensijų sistemų reformos padėtų užtikrinti didesnį tų sistemų tvarumą, taigi valstybės narės galėtų pasiūlyti adekvačias pajamas savo piliečiams senatvėje, net jei demografinės aplinkybės nebūtų palankios.

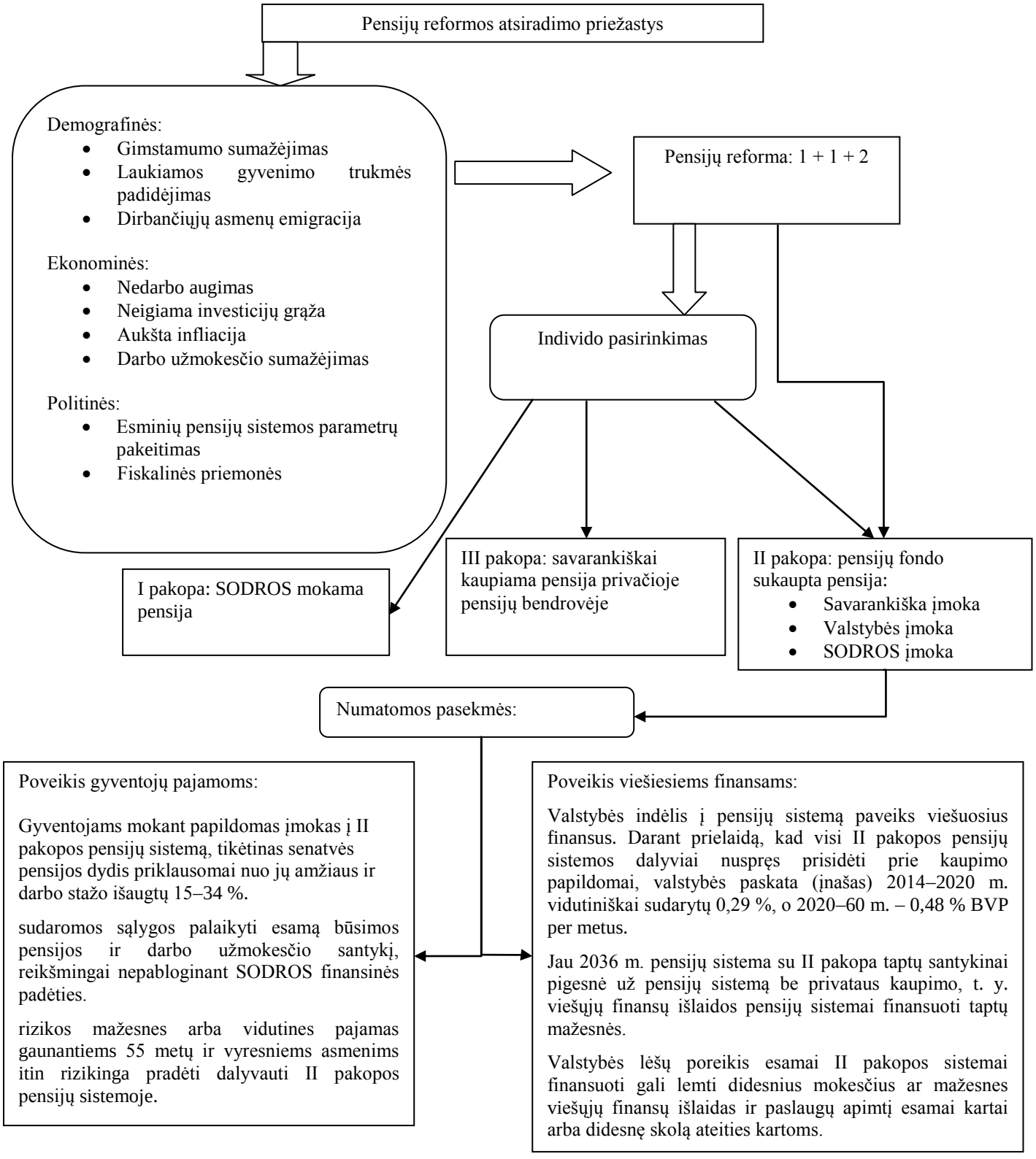
Nustatant pensijų kaupimo tinkamiausius būdus bei norint sudaryti pensijų reformos modelį, kuris aiškiai parodytų pensijų kaupimo veikimo principą, reikia išskirti pagrindines modelio dedamasias, priežastis ir nustatyti galimas reformos pasekmes.

Trijų pakopų pensijų sistemos modelis buvo pradėtas plačiai taikyti įvairiose pasaulio šalyse. K. Müller (1999) įvardino pensijų pakopų sistemą kaip „naująją pensijų doktriną“ (angl. new pension orthodoxy), įvertindama pritaikymo mastą įvairiose valstybėse bei jos dominavimą sprendžiant socialines problemas. Europos parlamente analizuotos ir išskirtos pagrindinės trys pensijų pakopos: Pirmoji, Antroji ir Trečioji.

Pirmoji pakopa. Ją turi valdyti valstybė ir šia pakopa turi būti užtikinta pagrindinė (bazinė) pensija. Pirmoji pakopa turi solidariai perskirstyti įmokas (socialinio draudimo mokestį), gaunamas iš dirbančiųjų einamuoju laikotarpiu, tam, jog būtų mokamos išmokos (senatvės pensijos) einamojo laikotarpio pensininkams. Ši pakopa turi užtikrinti dalyviams bent minimalias pajamas skurdo atveju, ar stipriai sumažėjus pragyvenimo lygiui. Ši pakopa yra pagrįsta einamųjų mokėjimų principu.

Antroji pakopa. Ją sudarytų privalomai mokamų socialinių mokesčių dalies nukreipimas (privalomas ar savanoriškas) į juos investuojančias ir administruojančias privačias institucijas – antros pakopos pensijų fondus. Įmokų mokėjimas turėtų trukti visą darbingą asmenų gyvenimo laikotarpį. Ši pensijos dalis priklausytų nuo dirbančiųjų gaunamų pajamų (tuo pačiu mokamų socialinių įmokų). Ji būtų kaupiama individualiose pensijų sąskaitose ir sulaukus pensijos amžiaus priklausytų tik pačiam asmeniui. Ši pakopa turi skatinti dalyvius kaupti papildomą kapitalą senatvei ir tuo pačiu pagyvinti valstybės finansų rinką. Ši pakopa yra pagrįsta finansavimo principu.

Trečioji pakopa. Ją sudaro savanoriškas įmokų mokėjimas į jas valdančias privačias institucijas – trečios pakopos pensijų fondus. Kitas svarbus trečios pakopos lėšų valdytojas bei administratorius galėtų būti kuriami profesiniai pensijų fondai. Taip pat įmokas galėtų mokėti ne tik privatūs asmenys, bet ir jų darbdaviai Šios pakopos tikslas, suteikiant mokesčių lengvatas skatinti dalyvius sukaupti papildomų lėšų didesnei senatvės pensijai. Ši pakopa yra pagrįsta finansavimo principu. Rezoliucijoje taip pat nurodoma, kad vertindamas Lietuvos pensijų sistemos reformą, Pasaulio bankas įvardija ir nulinę pakopą, kurią sudaro socialinės apsaugos instrumentai, tokie kaip bazinė pensija – mokama nustatyto dydžio bazinė pensija atitinkamo amžiaus sulaukusiems gyventojams anuiteto metodu kas mėnesį, ji priklauso visiems atitinkamą darbo stažą turintiems ir senatvės amžiaus sulaukusiems asmenims.

Šaltinis: sudaryta autorės pagal analizuotus mokslinius straipsnius

5 pav. Lietuvos pensijų reformos sąveikos modelis

Išanalizuotas Lietuvos pensijų reformos modelis savyje apjungia visus 3 pensijų kaupimo būdus, taip pat parodomos pensijų reformos atsiradimo priežastys ir asmens pasirinkimo galimybes.

Iki reformos įsigaliojimo dienos, asmenys turėjo kelis pasirinkimus. Vienas jų – sustabdyti socialinio draudimo įmokų pervedimą į pensijų fondus ir likti tik „Sodroje“ kaupti pensijas. Kitas – gyventojai gali tęsti kaupimą prisidėdami savo lėšomis ir gaudami papildomą įmoką iš valstybės biudžeto. Tam reikėjo nueiti į savo pensijų kaupimo bendrovę ir pateikti sutikimą dėl papildomos įmokos mokėjimo, tačiau vėliau šio sutikimo atsisakyti nebus galima.

Modelis (4 pav.) parodo, kad išvengti pensijų reformos nebuvo galima dėl valstybės ir globalių problemų, tačiau asmenys turėjo galimybę pasirinkti kaip kaupti savo lėšas senatvei. Numatomos pasekmės nėra itin tikslios, kadangi nėra galimybių tiksliai prognozuoti valstybės finansinę bei politinę padėtį kelių dešimtmečių laikotarpyje, tačiau galime spręsti, kad pensijų reforma buvo neišvengiamas žingsnis, kuris gali padėti išspręsti ateities demografines ir finansines problemas.

2.4. Socialinių išmokų mokėjimo šalies ekonomikai tyrimo metodika

Tyrime pasirinkta ištirti Lietuvos pensijų reformos ir pagrindinių šalies ekonomiką lemiančių veiksnių: nedarbo lygis, darbo užmokestis, demografija, emigracija ir infliacija, ryšį.

Lietuvos pensijų reforma tiesiogiai įtakoja žmonių būsimas ir esmas pajamas, emigracijos procesus ir pasitenkinimo valstybe lygį, taip pat netiesiogiai daro įtaką demografiniams procesams. Reformos įvedimas yra neišvengiamas daugelyje valstybių dėl mažėjančio gimstamumo ir nuolatinio visuomenės senėjimo bei finansinių aspektų, tačiau kokios bus tiesioginės ir netiesioginės naujos reformos Lietuvos ekonomikai pasekmės nėra plačiai analizuojama ir prognozuojama, todėl yra būtina aptarti šiuos aspektus.

Empirinio tyrimo tikslas - remiantis sukurtu modeliu (4 pav.) ištirti pensijų mokėjimo sistemos įtaką šalies ekonomikai.

Tikslui pasiekti yra keliami tokie **uždaviniai**:

1) nustatyti pensijų reformos reikšmę dabartinei šalies ekonomikai;

2) ištirti pensijų mokėjimo įtaką Lietuvos ekonomikos augimui;

3) įvertinti ir palyginti kurie šalies ekonomikos augimą lemiantys veiksniai turi didžiausią įtaką pensijų sistemai.

Tyrimo objektas: Pensijų reforma Lietuvoje.

Tyrimo imtis. Atliekami du tyrimai – empirinis tyrimas SPSS programa, kurio metu bus parinkti pagrindiniai šalies ekonomiką lemiantys veiksniai bei analizuojami jų rodikliai (nedarbas, infliacija,

emigracija ir kt.), esantys Statistikos departamento duomenų bazėje. Kitas tyrimas paremtas anketine gyventojų apklausa, kurios metu sudarytas anoniminis klausimynas pateikiamas pensinio amžiaus šalies gyventojams. Pasirinkta konkreti tyrimo grupė, norint sužinoti nuomonę apie pensijų reformą gyventojų, kurie šiuo metu jau yra išėję į pensiją. Tyrimo imčiai nustatyti parinktas netikimybinis atrankinės grupės formavimas, paremtas tikslinės grupės formavimo principu, taikant patogios atrankos metodą. Pasirinkta tiriama grupė – pensinio amžiaus žmonės.

Norint užtikrinti, kad tyrimo rezultatai būtų tikslūs ir reprezentatyvūs, statistinis imties dydis pasirenkamas naudojant Paniotto formulę: $n=1/(\Delta^2 + 1/N)$, kur:

n – nustatytas pasirinktas respondentų skaičius (visumos dydis),

Δ - paklaidos dydis, t.y. rezultatai bus pateikti su 15 proc. paklaida,

N – visumos narių skaičius.

Lietuvos statistikos departamento duomenimis 2013 m. III ketvirtyje Lietuvoje pensinio amžiaus sulaukusių asmenų skaičius buvo apie 601,2 tūkst., taigi mūsų reikiamas respondentų skaičius yra:

$N = 1/(0{,}15^2 + 1/601\ 200) = 44.$

Norint atlikti pensijų reformos įtakos gyventojams tyrimą su 85 proc. patikimumu, reikia apklausti 44 respondentus.

Iš viso išdalintos 73 anketos, gauti 53 atsakymai, 44 anketos atrinktos kaip korektiškos ir tinkamos tolimesniam tyrimui. Klausimynas parengtas siekiant nustatyti, ką apie pensijų reformą galvoja vyresnio amžiaus šalies gyventojai. Gauti anketos rezultatai padės atskleisti gyventojų pasitenkinimo lygį dabartine pensijų mokėjimo sistema.

Tyrimo metodo charakteristika ir tyrimo organizavimas. Pirmasis tyrimo metodas - empirinis tyrimas, kurio metu bus naudojama kiekybinė duomenų analizė (matematinei statistikai atlikti tyrimo duomenys apdoroti SPSS programa, 13 versija), kuri padės nustatyti ryšius tarp pensijų mokėjimo sistemos ir šalies ekonomiką lemiančių veiksnių dedamųjų ir, juos apibendrinant bei susisteminant, nustatyti, kokią įtaką pensijų reforma turės šalies ekonomikai ir ją įtakojantiems veiksniams.

Antrasis tyrimas - anketinė apklausa, kurios klausimynas sudarytas remiantis autorės sukurtu modeliu, kuriame atsispindi vyresniojo amžiaus šalies gyventojų nuomonė pensijų reformos klausimu. Gautus duomenis analizuosime ir lyginsime su pirmuoju tyrimu, kurio metu nustatysime koreliaciją tarp pensijų reformos ir šalies ekonomikos lygį lemiančių veiksnių. Pasirinktas tiriamas laikotarpis yra 2008 – 2013 m. imtinai. Prognozės parinktos 2016 metams ir 2020 metams, kai bus keičiamos pensijos mokėjimo ir finansavimo schemos.

Tyrimui reikalingus duomenis imsime iš statistikos (STAT) duomenų bazės ir atliktų rinkos tyrimų statistinių duomenų. Gautos reikšmės atspindės pasirinktus pagrindinius šalies ekonomikos rodiklius – infliaciją, nedarbą, darbo užmokestį ir emigraciją. Šiuos rodiklius MS Excel programa paversime į koeficientus ir naudojant SPSS programą nustatysime koreliacinius ryšius tarp minėtų veiksnių ir pensijų sistemos reformos.

3. EMPIRINIS PENSIJŲ REFORMOS LIETUVOS SOCIALINEI IR EKONOMINEI POLITIKAI TYRIMAS

Šioje dalyje pagal metodologinėje darbo dalyje suformuluotą tyrimo logiką ir nuoseklumą analizuojamas tyrimo objektas.

3.1. Pensijų reformos įtakos šalies ekonominiams veiksniams matematinė analizė

Šiuo metu Lietuvos ekonomikoje pastebimas lėtas atsigavimas po 2008 metų pasaulinės ekonomikos krizės. Atsigavimas pastebimas dėl mažėjančios infliacijos ir nedarbo, didėjančio darbo užmokesčio, taip pat didesnio stabilumo ūkio sektoriuje ir versle. Nors ekonomikos augimas nėra toks greitas kaip tikėtasi, tačiau svarbiausia yra tai, kad šalyje išliktų stabilios socialinė ir ekonominė sistemos bei pasitikėjimas valstybės vykdoma politika.

2013 metais priimta naujoji pensijų reforma turi padėti užtikrinti ateities kartoms stabilesnes ir didesnes pajamas sulaukus pensinio amžiaus, tačiau didelė dalis gyventojų nėra linkę pasikliauti nei „Sodra“, nei privačiomis pensijų kaupimo bendrovėmis, todėl yra itin svarbu išanalizuoti, kiek svarbi yra naujoji reforma dabartiniams gyventojams ir kokią įtaką ji gali turėti ateities kartoms.

Norint išsiaiškinti šalies ekonomikos ir pensijų sistemos ryšį bei įtakojančius veiksnius, atrinkome pagrindinius ekonominius rodiklius. Pasirinktas tiriamasis laikotarpis 2008 – 2013 metai.

10 lentelė. Šalies ekonomiką ir pensijų reformą įtakojančių veiksnių 2008 - 2013 m. pokytis

	Metai					
Veiksnys	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Vidutinė tikėtina gyvenimo trukmė, metais	71,69	72,86	73,19	73,62	73,98	74,41
Bedarbiai, tūkst.	88,3	210,6	270,4	228	196,8	172,5
Vidutinis darbo užmokestis, Lt.	2151,7	2056	1988,1	2045,9	2123,8	2230,0
Pensinio amžiaus gyventojai, tūkst.	595	597,9	598,8	600,2	599,6	601,2
Gimstamumas, tūkst.	31,536	32,165	30,676	30,268	30,459	30,858
Socialinės apsaugos įplaukos, mln. Lt.	19067,6	16975,8	16191	16625,8	16813,3	18150,4
Socialinės apsaugos išlaidos, mln. Lt.	17463,9	18952,1	17550,4	17476	17850,2	18940,1
„Sodros“ išmokos senatvės pensijoms, mln. Lt.	6.350	6.763,2	6.277,3	6.365,6	6.810,0	7311,2

10 lentelės tęsinys kitame puslapyje

10 lentelės tęsinys

Gyventojų emigracija, tūkst.	82,682	88,443	132,953	106,062	101,153	97,634
Infliacija, proc.	8	7,2	3,7	4,1	3,1	2,5
Dirbantys šalies gyventojai, tūkst.	1515,4	1528,1	1518,1	1481,6	1472,5	1465,2
Gyventojų mirtingumas, tūkst.	43,832	42,032	42,120	41,037	40,938	41,511
Dirbantys pensinio amžiaus gyventojai, tūkst.	91,6	89,2	82,5	91,9	98,8	98,8
BVP, mln. lt	111920,144	92032,404	95675,983	106893,407	113734,701	119468,968

Šaltinis: sudaryta autorės pagal STAT duomenis. Prieiga per internetą: http://db1.stat.gov.lt/statbank/SelectTable/Omrade0.asp?SubjectCode=S3&ShowNews=OFF&PLanguage=0

Pagal susistemintus duomenis galime pastebėti, kad nuo 2008 m. iki 2013 m. vidutinė tikėtina gyvenimo trukmė nuolat didėjo, t.y. padidėjo beveik 3 metais, nuo 71,69 metų iki 74,41 metų. Pagal kylančią šio rodiklio tendenciją, galime prognozuoti, kad šis rodiklis ir toliau augs. Su tuo susiduria dauguma išsivysčiusių ar sparčiai besivystančių pasaulio valstybių - gerėjant pragyvenimo lygiui, sveikatos, švietimo bei socialinei sistemoms, mažėja mirtingumas bei ilgėja gyvenimo trukmė. Tai galima vertinti kaip valstybės vykdomos politikos siekiamybę ir privalumą, tačiau pensijų mokėjimo klausimu šis aspektas įgauna neigiamą reikšmę. Taigi, ilgėjanti gyvenimo trukmė yra vienas iš pagrindinių demografinių veiksnių, lemiančių didesnį visuomenės senėjimą, tuo pačiu reikalaujantį didesnių išmokų skiriamų pensijoms, o tai reiškia didesnę naštą valstybei ir dirbantiems žmonėms.

Nuo 2009 m. pastebimas itin didelis bedarbių skaičiaus didėjimas, kuris nuo 2008 iki 2010 metų padidėjo daugiau nei tris kartus - nuo 88 tūkst. 2008 metais iki 270 tūkst. 2010 metais. Nors nuo 2011 metų bedarbių skaičius mažėja, tačiau 2013 metais šis rodiklis išlieka gana aukštas – 172,5 tūkst. darbo neturinčių asmenų šalyje. Šis rodiklis aukštas (11,8 proc.) dėl vis dar blogos šalies ekonominės padėties, kuri itin susilpnėjo po pasaulinės ekonominės krizės, kai darbą prarado daug žmonių, bankrutavo dalis įmonių. Lietuvoje sudėtinga pradėti verslą dėl mažai esančių ir prastai veikiančių verslo plėtrą skatinančių priemonių. Vidutinis bruto darbo užmokestis analizuojamu laikotarpiu kinta gana nežymiai, nuo 2008 metų jis neženkliai auga - iki 2013 metų padidėja 3,63 proc. ir siekia 2230 LTL per mėnesį. Tai taip pat neigiamai atsiliepia „Sodros“ biudžetui ir pensijų mokėjimo sistemai, kadangi mažėjant darbingo amžiaus asmenų skaičiui, o atlyginimams neaugant, į biudžetą, tikėtina, bus surenkama vis mažiau mokesčių.

Pagal Lietuvos statistikos duomenų bazėje pateiktas ataskaitas (žr. 10 lentelę, 45 psl.) šalyje kasmet daugėja vyresnio amžiaus gyventojų, šis procesas pastebimas daugelyje pasaulio valstybių, o tai kelia didžiausią nerimą dėl pensijų sistemos patvarumo ir pensijų mokėjimo stabilumo. Žiniasklaida prognozuoja, kad, geriausiu atveju, per artimiausius 15 metų jaunimas Lietuvos darbingo amžiaus gyventojų skaičių (darant prielaidą, kad jaunimas neemigruos) padidins maždaug iki 450 tūkst., tačiau

tuo pat metu pensininkais taps apie 650 tūkst. gyventojų, taigi prognozuojamas bendras rezultatas - 200 tūkstančių darbingo amžiaus gyventojų sumažėjimas.

Galima numanyti, kad šį santykį kiek sumažins didinamas pensinis amžius, kuris pagal įstatymą 2026 m. tiek moterims, tiek vyrams turėtų išaugti iki 65 metų. Šiuo metu Lietuvoje yra kiek daugiau nei 601 tūkst. pensinio amžiaus gyventojų, o „Sodra“ jau dabar susiduria su pensijų išmokėjimais, taigi problema yra aktuali ir jautri.

Apibendrinant Lietuvos statistikos duomenų bazės informaciją, galime teigti, kad darbingo ir pensinio amžiaus gyventojų santykis Lietuvoje nuolat prastės. Europos parlamento debatuose 2011 metais buvo aptartos ir išanalizuotos pensijų sistemos problemos, Lietuvos ekonomistai prognozuoja, kad 2030 m. vieną pensininką išlaikys 2,2 darbingo amžiaus piliečio, o 2040 m. – vos 1,8. [13]

Lietuvoje nemaža dalis darbingo amžiaus gyventojų išvyksta dirbti ir gyventi į kitas pasaulio šalis taip dar labiau padidindami demografines šalies problemas. Nors pastebime, kad infliacija šalyje mažėja, tačiau išlieka daugelis kitų veiksnių, kurie įtakoją gyventojų pasirinkimą išvykti gyventi į užsienio valstybes. Emigracija dažniausiai siejasi su prastu pragyvenimo lygiu ir santykinai mažu vidutiniu darbo užmokesčiu. Emigruoja daugiausiai jauni, darbingo amžiaus žmonės, o grįžta vyresni gyventojai, todėl šis rodiklis tik dar labiau pablogina valstybės situaciją.

Visos šios problemos sąlygoja pensijų išmokoms skirtų išlaidų augimą. Pagal pateiktus STAT duomenis pastebime, kad nuo 2008 metų socialinės išmokos pensijoms augo gana daug, t.y. padidėjo net 15 proc. Esant tokioms tendencijoms, akivaizdu, kad valstybė greitu metu nesugebės pasirūpinti pensinio amžiaus sulaukusiais gyventojais, todėl būtina kuo ankščiau ieškoti būdų kaip išspręsti šias opias problemas.

Valstybinio socialinio draudimo įstatymas reglamentuoja Valstybinio socialinio draudimo fondo biudžeto sudarymą ir valdymą. Fondo biudžeto sudarymą, vykdymą ir finansinę atskaitomybę taip pat reglamentuoja Valstybinio socialinio draudimo fondo biudžeto sandaros įstatymas ir Valstybinio socialinio draudimo fondo biudžeto sudarymo ir vykdymo taisyklės. Valstybinis socialinis draudimas yra nepriklausomas – jo biudžetas yra atskirtas nuo valstybės biudžeto. Taip stengiamasi užtikrinti, kad surenkamos lėšos bus paskirstytos tik įstatyme numatytoms išlaidoms.

Asignavimai iš valstybės biudžeto skiriami, kai dėl Lietuvos Respublikos Seimo ar Vyriausybės priimtų teisės aktų padidėja kurios nors socialinio draudimo rūšies išlaidos arba sumažėja pajamos, o socialinio draudimo įmokų tarifai šiai socialinio draudimo rūšiai nekeičiami arba keičiami nepakankamu dydžiu. Asignavimai iš valstybės biudžeto ar kitų valstybės piniginių išteklių gali būti

[13] Europos parlamentas. [žiūrėta 2014 m. sausio 2 d.]. Prieiga per internetą:< http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+TA+P6-TA-2009-0062+0+DOC+XML+V0//LT>

skiriami išlaidoms, susijusioms su pensijų sistemos reforma, kompensuojant socialinio draudimo įmokų sumas, pervedamas į pensijų kaupimo bendrovių valdomus pensijų fondus. [14]

Lietuvoje socialinio draudimo fondo asignavimai skirstomi į šias sritis:

1. Ligos pašalpa;
2. Motinystės (tėvystės) pašalpa;
3. Netekto darbingumo pensija;
4. Senatvės pensija;
5. Gyvybės draudimas;
6. Laidojimo pašalpa;
7. Draudimas dėl susirgimų ir nelaimingų atsitikimų darbe;
8. Šeimos išmokos;
9. Nedarbo socialinio draudimo išmoka;
10. Minimali pajamų garantija. [15]

Bendros valstybės išlaidos skirstomos į daugelį sričių, tačiau didžiausią dalį sudaro išlaidos socialinei apsaugai – 40,1 proc., pensijoms mokėti skiriama apie 28 proc. valstybės pajamų, po to seka asignavimai ligos atvejais, pašalpos motinystės (tėvystės) išėjusiems asmenims, nedarbo socialinės išmokos ir kt. Pensijų išmokos sudaro didžiausią dalį visų socialinės apsaugos asignavimų, todėl ši sritis yra itin jautri ir svarbi ne vien gyventojams, bet ir pačiai valstybei, kuri privalo užtikrinti tinkamą socialinę apsaugą šalies gyventojams. [16]

Norint geriau išanalizuoti ir suprasti kaip tiksliau būtų galima prognozuoti ateities pensijų mokėjimus ir „Sodros“ išmokas Lietuvoje bei kokią įtaką pensijų sistemos reforma turės šalies ekonomikai ir socialiniams aspektams, atlikta multiregresinė analizė naudojantis SPSS programa. Rezultatai padėjo išrinkti pačius įtakingiausius ir reikšmingiausius kintamuosius ir juos panaudoti prognozės formulei sudaryti.

Prognozės formulės pagalba nustatyti labiausiai pensijų mokėjimo sistemą įtakojantys veiksniai ir sudarytas prognozavimas 2016 bei 2020 metams. Šie metai pasirinkti todėl, kad būtent šiuo metu keisis pensijų kaupimo mokėjimo schemos ir jau bus galima vertinti pirmus reformos naudingumo aspektus.

---

[14] Guogis A, Bitinas A. 2011. Valstybinio socialinio draudimo fondo finansavimas: įmokų surinkimo problematika. MRU Socialinių mokslų studijos. p. 55.

[15] Lietuvos darbo birža [žiūrėta 2014 m. kovo 28 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.ldb.lt/eures/index.aspx?page=/lt/gyvenimo_darbo_salygos/lietuvoje/socialine_apsauga/&menu_id=264>

[16] Finansų ministerija [žiūrėta 2014 m. kovo 28 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.finmin.lt/finmin.lt/failai/veiklos_kryptys_biudzetas/2013/2013_valstybes_islaidos.pdf>

Tyrime atrinkti pagrindiniai šalies ekonomiką ir „Sodros“ pajamas bei išlaidas/išmokas įtakojantys veiksniai, o iš jų SPSS pagalba atrinkti tie, kurie labiausiai koreliuoja su „Sodros“ pajamų ir išmokų pokyčiais. Galiausiai joms apskaičiuoti/prognozuoti pasirenkami ir modelyje naudojami šie veiksniai: pensinio amžiaus gyventojai, gimstamumas, „Sodros“ išmokos senatvės pensijoms, gyventojų emigracija, bendrasis šalies produktas (BVP). Įplaukoms apskaičiuoti naudojami šie veiksniai: darbuotojų metinės pajamos, gyventojų emigracija, infliacija, dirbantys pensinio amžiaus gyventojai ir bendrasis šalies produktas (BVP). Išlaidų prognozė apskaičiuojama pagal formulę:

Y = -145969,7546 + 216,3976248X1 + 934,8912725X2 + 0,73188323X3 + 3,215580237X4 + 0,002477431X5, kur:

Y - išmokos
X1 – pensinio amžiaus gyventojai,
X2 – gimstamumas,
X3 – “Sodros” išmokos senatvės pensijoms,
X4 – emigracija,
X5 – BVP
Const. - -145969,7546

Pajamų prognozė apskaičiuojama pagal formulę:

Y = 9064,244191 + 5,354847836X1 + -32,54694568X2 + -1,741919809X3 + -152,2968973X4 +0,082185307X5, kur:

Y - išmokos
X1 –darbuotojų metinės pajamos,
X2 – gyventojų emigracija,
X3 – infliacija,
X4 – dirbantys pensinio amžiaus gyventojai,
X5 – BVP
Const. - 9064,244191

Skaičiavimai atlikti SPSS programa vertina istorinius duomenis, pateiktus 10 lentelėje. Tyrimas padeda įvertinti kaip nurodyti veiksniai įtakoja mūsų pasirinktus rodiklius- Sodros išlaidas ir Sodros pajamas. Atrenkami trys labiausiai su pajamomis ir išlaidomis koreliuojantys veiksniai ir įvertinus jų kitimą per pasirinktą laikotarpį programa paskaičiuoja formulės nežinomuosius X1, X2 ir X3. Suvedus šiuos kintamuosius su pasirinktų metų prognoze, paskaičiuojamos Sodros išlaidos ir Sodros pajamas, todėl išvedamos 2 formulės. Pagal 10 lentelėje pateiktą duomenų kitimą SPSS apskaičiuoja nekintamą

formulės dalį (const.). Tyrime parinktas 95 proc. Patikimumo lygmuo, tai reiškia, kad išlieka 5 proc. tikimybė, jog gauti duomenys nepasitvirtins.

Apskaičiavome, kad Socialinės apsaugos fondo biudžetas be naujosios pensijų reformos 2016 metais patirtų 18668,23 mln.Lt išlaidų ir gautų 18437,82 mln.LTL įplaukų. (4 priedas, p.84). Taigi socialinės apsaugos biudžetas būtų minusinis (-230,42 mln.LTL). Pagal prognozes išlaidos pensijoms išaugs nuo 7311,20 mln. LTL 2013 metais iki 7437,384 mln. LTL 2016 metais. Šias išlaidas labiausiai didina pensinio amžiaus gyventojų augimas bei ilgėjanti gyvenimo trukmė. Taip pat išlieka aktuali ir emigracijos problemos tikimybė. Nors emigrantų dideli skaičiaus pokyčiai ir neprognozuojami, yra įprasta, jog vyresni žmonės po kurio laiko grįžta, o emigruoja dirbantis jaunimas. Taip prarandama didelė dalis „Sodros“ įmokų. Pagal gautą formulę ir papildomai įvertinus paminėtus veiksnius, apskaičiuotos 2020 metų prognozės. Socialinės apsaugos biudžeto deficitas 2020 metais pagal skaičiavimus dar labiau padidės (-3097,99 mln.Lt).

11 lentelė. Pagrindinių ekonominių veiksnių įtaka socialinio fondo biudžeto pajamoms

Model		Unstandardized Coefficients
		B
1	(Constant)	9064,244
	Darbuotojų metinės pajamos, mln. Lt	5,355
	Gyventojų emigracija, tūkst.	-32,547
	BVP, mln. lt	,082
	Infliacija, proc.	-1,742
	Dirbantys pensinio amžiaus gyventojai, tūkst.	-152,297

Šaltinis: sudaryta autorės STAT analizės duomenis. Prieiga per internetą:
http://web.stat.gov.lt/lt/pages/view/?id=1561,
http://db1.stat.gov.lt/statbank/SelectVarVal/Define.asp?Maintable=M2010101&PLanguage=0,.
http://db1.stat.gov.lt/statbank/SelectVarVal/Define.asp?Maintable=M3060801&PLanguage=0,
http://db1.stat.gov.lt/statbank/SelectVarVal/Define.asp?Maintable=M3030901&PLanguage=0,
http://db1.stat.gov.lt/statbank/SelectVarVal/Define.asp?Maintable=M3060305&PLanguage=0,

11 lentelėje apskaičiuotos pagrindinių ekonominių veiksnių įtaka valstybės VSDF biudžeto pajamoms. Apskaičiuojama SPSS pagalba, 4 priedas, p.87.

12 lentelė. Pagrindinių ekonominių veiksnių įtaka socialinio fondo biudžeto išlaidoms

Model		Unstandardized Coefficients
		B
1	(Constant)	-145969,755
	Gyventojų emigracija, tūkst.	3,216
	BVP, mln. lt	,002
	Pensinio amžiaus gyventojai, tūkst.	216,398
	Gimstamumas, tūkst.	934,891
	"Sodros" išmokos senatvės pensijoms, mln. Lt.	,732

Šaltinis: sudaryta autorės STAT analizės duomenis. Prieiga per internetą: http://db1.stat.gov.lt/statbank/SelectVarVal/Define.asp?Maintable=M3010504&PLanguage=0,. http://db1.stat.gov.lt/statbank/SelectVarVal/Define.asp?Maintable=M3020103&PLanguage=0, http://db1.stat.gov.lt/statbank/SelectVarVal/Define.asp?Maintable=M3160101&PLanguage=0, http://db1.stat.gov.lt/statbank/SelectVarVal/Define.asp?Maintable=M3010213&PLanguage=0, http://web.stat.gov.lt/lt/pages/view/?id=1561

12 lentelėje apskaičiuotos pagrindinių ekonominių veiksnių įtaka valstybės VSDF biudžeto išlaidoms. Apskaičiuojama SPSS pagalba, 4 priedas, p.87.

Lietuvos Finansų ministerija prognozuoja, kad infliacija 2016 metais turėtų būti 2,5 proc. ir aukščiau nekils. [17] Kitų rodiklių pokyčiai apskaičiuoti atlikus Trend analizę (žr. 2 priedas, p.81). Naudojama Trend analizė matematiškai apskaičiuoja tik konkretaus laikotarpio duomenis, neįvertindama daugelio veiksnių (ekonominės situacijos, politinių veiksnių, užsienio politikos įtakos, pasaulinių problemų ir kt.), kurie gali turėti įtakos pensijų sistemai ir visiems ekonominiams veiksniams, todėl ji naudojama parodyti pokyčiams ir galimoms grėsmėms, tačiau ne tiksliems apskaičiavimams atlikti. Finansų ministerijos pateikti skaičiavimai teigia, kad vidutinis darbo užmokesti turi augti ir 2017 siekti 2857 Lt/mėn., bedarbių skaičius sumažėti iki 93,7 tūkst., BVP to meto kainomis siekti apie 7,6 proc. [18] Šie pokyčiai planuojami dėl bendro ekonomikos augimo ir atsigavimo darbo rinkoje, verslo plėtros ir minimalaus darbo užmokesčio didinimo. Galime teigti, kad tikslios prognozės dėl būsimų pensijų išmokų, pensininkų skaičiaus ir ekonominių rodiklių nėra pateikta, kadangi šiandien ekonominė situacija Lietuvoje gali labai stipriai pasikeisti dėl įtemptos situacijos Rusijoje – tai gali padaryti milžinišką žalą eksportui/importui bei BVP. Darbe atliekame savo vertinimą, remiantis istoriniais ekonominių ir socialinių rodiklių duomenimis ir pasitelkiant SPSS skaičiavimo metodiką.

[17] Finansų ministerija [žiūrėta 2014 m. kovo 28 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.finmin.lt/finmin.lt/failai/veiklos_kryptys_biudzetas/2014/Visas_2014_biudzetas/1_kng/4_sk.pdf>

[18] Finansų ministerija. [žiūrėta 2014 m. balandžio 6 d.]. Prieiga per internetą:< http://www.finmin.lt/web/finmin/aktualus_duomenys/makroekonomika>

Pagal gautus rezultatus galime teigti, kad išlaidos pensijoms toliau didės, kadangi didėjant vidutinei asmenų gyvenimo trukmei bei mažėjant mirtingumo tikimybei, šalies pensininkų skaičius auga, dar ir dėl to, kad su laiku į pensiją išeina vis nauji gyventojai.

Pagal atliktą prognozę matome, kad analizuojant paskutinių 5 metų „Sodros“ išlaidų pensijoms duomenis, tikėtina, jog 2020 metais šios išlaidos sudarys 8012,778 mln. Lt. per metus, o tai yra apie 26 proc. daugiau nei 2008 metų išlaidos. „Sodros“ biudžetas pateks į dar didesnę finansinę krizę ir nebegalės vykdyti savo įsipareigojimų. Tai galima būtų aiškinti dėl žemiau aprašytų priežasčių:

- Vidutinis darbo užmokestis, susijęs su šalies ekonomine būkle, gali padėti tiksliau įvertinti, kiek darbingo amžiaus piliečiai prisideda prie dabartinės socialinės sistemos stabilumo. Pagal gautus analizės duomenis, galime daryti išvadą, jog vidutinis darbo užmokestis (bruto) turėtų neženkliai didėti ir 2020 metais siekti 2276 Lt per mėnesį. Darbo užmokestis apskaičiuojamas vertinant istorinius duomenis, tačiau sparčiau atsigaunant ekonomikai, manoma, kad jo augimas gali būti ir didesnis. Tačiau įvertinant tai, jog darbingo amžiaus gyventojų šalyje mažėja, taip pat prisidedant ir darbino amžiaus asmenų emigracijai bei aukštam nedarbo lygiui šis didėjimas nėra pakankamas, kad „Sodra“ surinktų pakankamai pajamų į biudžetą ir galėtų užtikrinti stabilų pensijų mokėjimą.
- Gerėjant gyvenimo sąlygoms žmonių gyvenimo trukmė taip pat auga, prognozuojama, kad 2020 metais vidutiniškai žmogus gyvens apie 78 metus, tai yra beveik 10 proc. ilgiau nei 2008 metais. Taigi, tai dar viena iš priežasčių, dėl ko prognozuojamas „Sodros“ biudžetas yra minusinis ir ji pati nepajėgs išmokėti adekvačių senatvės pensijų.
- Prognozuotas dar vienas šalies socialinei sistemai svarbus veiksnys - pensinio amžiaus piliečių skaičiaus pokytis. Pastebime, kad ilgėjant gyvenimo trukmei, sąlyginai mažėjant gimstamumui ir vykstant darbingo amžiaus gyventojų emigracijai, planuojama, kad 2020 metais pensinio amžiaus žmonių skaičius išaugs iki 609 tūkst. (žr. 2 priedas, p. 81).

Pagal atliktą prognozę galime daryti išvadą, kad „Sodros“ biudžetas ateityje turės mokėti žymiai daugiau išmokų senatvės pensijoms, todėl privaloma imtis atitinkamų veiksnių, kurie padėtų užtikrinti „Sodros“ biudžeto tvarumą ir patikimumą. Tokius veiksmus vyriausybė atliko 2013m. priimdama naują pensijų reformą, pagal kurią

nuo 2014 m. naujoje reformoje dalyvaujantiems asmenims, pensijų įmokos dydis bus 2 proc. dalyvio pajamų, taip pat į pensijų fondą bus pervedama papildoma 1 proc. dalyvių pajamų, nuo kurių skaičiuojamos valstybinio socialinio draudimo įmokos, dydžio įmoka, mokama dalyvio lėšomis, ir papildoma 1 proc. Lietuvos statistikos departamento paskelbto užpraeitų metų keturių ketvirčių šalies ūkio darbuotojų vidutinio mėnesinio bruto darbo užmokesčio vidurkio dydžio pensijų įmoka iš

valstybės biudžeto lėšų. Nuo 2016 m. papildomos asmens lėšomis mokamos įmokos dydis bus 2 proc., papildomos iš valstybės biudžeto už dalyvį mokamos įmokos dydis – 2 proc. Nuo 2020 m. pensijų įmokos dydis sieks 3,5 proc. dalyvio pajamų, papildomos asmens lėšomis mokamos įmokos dydis – 2 proc., papildomos iš valstybės biudžeto už dalyvį mokamos įmokos dydis – 2 proc. [19]

Naujoji reforma padės palengvinti „Sodros“ naštą – įsipareigojimą rūpintis pensinio amžiaus piliečiais, skatinant juos pačius taupyti senatvei. Gyventojai, dalyvaujantys naujoje reformoje, papildomai kaups lėšas pensijai pervesdami 1 (vėliau ir 2) proc. nuo savo gaunamo darbo užmokesčio ir patys taupys senatvei, taip užsigarantuodami tam tikro dydžio pajamas ateityje, kurių šiuo metu negali užtikrinti „Sodra“. Valstybė tuo tarpu privalės skirti skatinamąją įmoką 1 (2) proc. nuo vidutinio šalies darbo užmokesčio. Pati „Sodra“ nuo 2014 metų pervedinės ne 2,5 proc., o tik 2 proc. dalyvio pajamų, pervestų kartu su „Sodros“ mokesčiais į privatų asmens pensijų kaupimo fondą pasirinktoje pensijų kaupimo bendrovėje. Tokiu būdu asmens būsima senatvės pensija dar labiau priklausys nuo gaunamo darbo užmokesčio, tačiau toks būdas yra teisingas, kadangi asmuo dabartiniu momentu papildęs didesnę dalį nei tas, kuris gauna mažesnį atlygį, sukaups didesnę sumą privačiame fonde (atitinkamai gaus didesnę išmoką). Tačiau sukaupta suma fonde taip pat labai priklausys nuo fondų taikomų atskaitymo mokesčių ir sugebėjimo profesionaliai investuoti lėšas.

Taip pat būtina įvertinti, kad pinigai šiandien turi žymiai didesnę vertę nei po kelių ar kelių dešimčių metų. Pagal dabartinį pensijos sistemos modelį galime spręsti, kad kaupti pagal naują pensijos reformą labiausiai apsimoka mažesnes nei vidutines pajamas gaunantiems gyventojams – valstybės skatinamoji įmoka bus skaičiuojama nuo vidutinio šalies darbo užmokesčio, o mokėti savanoriškas įmokas žmogus turės nuo savo gaunamo darbo užmokesčio, todėl gaunantis minimalų darbo užmokestį (1000 LTL šios dienos duomenimis), net dvigubai didesnį indėlį į fondą gaus iš valstybės nei pats įdės.

Siekiant nustatyti, kaip gali pasikeisti „Sodros“ biudžetas įgyvendinus reformą, naudojamasi atlikta multiregresine analize. Paskaičiuota, kad pagal naująją reformą šiuo metu kaups daugiau nei 409 tūkst. gyventojų, [20] tai yra beveik ketvirtadalis visų dirbančiųjų. Jie papildomai pervedinės 1 proc., o nuo 2016 metų 2 proc. priskaičiuoto darbo užmokesčio į savo privatų pensijų kaupimo fondą. Taigi, paskaičiavus numatomą vidutinį darbo užmokestį ir išlaikant tendenciją, kad ketvirtadalis gyventojų kaups lėšas pagal naują reformą, galima tikėtis, kad 2014 metais pensijų fondų biudžetas papildomai surinks daugiau nei 216,1 mln. įplaukų, o 2020 metais šis biudžetas per metus papildomai surinks

[19] Lietuvos Respublikos Seimas [žiūrėta 2014 m. kovo 28 d.]. Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter/w5_show?p_r=4445&p_d=130126&p_k=1>

[20] Verslo žinios [žiūrėta 2014 m. kovo 28 d.]. Prieiga per internetą: <http://vz.lt/?PublicationId=1d8910b8-5b88-4dcb-93af-660130e4d805&ref=powerlinklist>

daugiau nei 223,4 mln. Lt. įplaukų iš savanoriškai lėšas įnešančių asmenų Apskaičiavimai atlikti remiantis Lietuvos statistikos duomenų bazės nurodytu vidutiniu darbo užmokesčiu ir prognozavus jo kitimą. Esant prielaidai, kad naująją reformą pasirašė vidutinį darbo užmokestį gaunantys asmenys, valstybės biudžeto skatinamoji įmoka į privačius pensijų fondus bus lygi žmonių savanoriškų įmokų sumai. Taigi, valstybės biudžeto asignavimai per 2014 metus preliminariai išaugs 216 mln. Lt. 2013 m. gruodžio mėn. 31 d. Lietuvos banko pateiktais duomenimis visa privačių pensijų fondų aktyvų vertė siekia 5,426 mlrd. LTL.[21] „Sodros“ duomenimis viso į privačius kaupimo fondus (2013 m. gruodžio mėn. 31 d.) buvo pervesta 4,849 mlrd. LTL[22], todėl galima teigti, kad privatūs kaupimo fondai net dėl krizės kritus investicinių priemonių vertei nedirbo nuostolingai.

Remiantis prognoziniais duomenimis galima numatyti koks pensijos dydis planuojamas pensijos reformos nepasirašiusiems asmenims ir kiek preliminariai jis gali skirtis nuo pensijos tų asmenų, kurie sutiko dalyvauti naujoje reformoje. Taigi, prognozuojama, kad 2020 metais vidutiniška pensija turėtų būti apie 1100 Lt asmeniui (žr. 4 priedą, psl. 84). Žiniasklaidoje bei bankų skelbiamos skaičiuoklės skelbia, kad vidutiniškai žmogaus, kaupiančio maksimaliai pagal naująją reformą pensija turi padidėti apie 40 proc. Šis paskaičiavimas tinkamas žmogui, kuris uždirba vidutines pajamas (2013 m. duomenimis – 2230 LTL bruto) ir yra iki 27 metų amžiaus taikant prielaidą, kad pensijų kaupimo fondas duoda 2,5 proc. investicinę grąžą ir asmuo dirba nepertraukiamai nuo 22 metų amžių iki sulauks pensinį amžių. Taigi, šis žmogus po 38 darbo metų turėtų gauti apie 2335 Lt mėnesinę pensiją. (Pagal SPSS prognozes vidutinė pensija 2051 m. turėtų būti apie 1668 Lt).

Paskaičiavus pagal dabartinį šalyje esantį vidutinį darbo užmokestį, kai asmuo pradeda įnešinėt papildomus įnašus nuo 2014 metų ir išeina į pensiją 2020 metais, jo pensija turėtų padidėti beveik 64 Lt ir siekti 1163 Lt per mėnesį.

Visuomenei nėra išaiškinta, kokias pajamas gaunantiems gyventojams naudinga kaupti pensiją pagal naują reformą. Išsiaiškinome, kad vidutines pajamas gaunantis pilietis gali padidinti savo būsimos pensijos pajamas iki 40 proc., tačiau reikia įvertinti infliaciją ir tai, jog pervedami taupymui pinigai šiandien yra kelis ar net keliolika kartų vertingesni už tuos, kuriuos „Sodra“ bei pensijų fondai planuoja išmokėti po keliasdešimt metų. Taip pat reikia įvertinti privačių pensijų fondų riziką, su kuria susiduria investuotojas (p. 39-40). Jeigu žmogus, kuris šią dieną uždirba 5000 Lt pasirašė pensijų reformą 2014 metais, darant prielaidą, kad alga nekis, o gyventojas 2020 metais išeis į pensiją, jis savarankiškai per 7 metus bus įnešęs apie 7200 Lt į pensijų fondą. Valstybės skatinamoji įmoka per šį laikotarpį sudarys apie 3211 Lt. Tai yra, asmuo sukaups apie 10000 Lt. Tačiau įvertinus infliaciją ir

[21] Lietuvos bankas [žiūrėta 2014 m. kovo 28 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.lb.lt/ii_pakopos_pensiju_fondu>
[22] „Sodra“ [žiūrėta 2014 m. balandžio 6 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.sodra.lt/index.php?cid=280>

pinigų nuvertėjimą, kuris šiuo metu yra 2,5 proc. per metus, esant palankioms galimybėms žmogui naudingiau būtų tuos pinigus investuoti šiandien ir gauti didesnę grąžą, nei atsiimti po keleto metų. Taigi, galima ginčytis dėl šio kaupimo būdo žmogui naudingumo- asmuo šią dieną įneša žymiai didesnį procentą į kaupiamuosius fondus nei gaus skatinamąją įmoką, taigi pinigus įšaldo ilgam. Kita vertus, jeigu žmogus neinvestuoja pinigų šiandien, tai gali būti vienas iš būdų kaip prarasti mažiau pinigų esant šios dienos ekonominei situacijai.

Pensijų mokėjimas sudaro gan didelę dalį valstybės bendrojo vidaus produkto (BVP), 2013 metais ši dalis siekė 6,12 proc. ir yra 0,45 proc. didesnė nei 2008 metais. 2013 metais šalies BVP siekė 119468,97 mln. Lt. prognozuojama, kad esant naujai reformai, pensijos dalis BVP didės, o tai parodo, kad pensijų sistema sudaro didelę dalį visų mokėjimų ir turi milžinišką įtaką visai šalies ekonomikai.

Norint tiksliau išsiaiškinti ekonominių veiksnių ir pensijų išmokų priklausomybes, skaičiuojamas Pirsono koreliacijos koeficientas (13 lentelė).

13 lentelė. Šalies ekonomiką ir pensijų reformą įtakojančių veiksnių koreliacija

		„Sodros“ išmokos, mln. Lt.	Vidutinė gyvenimo trukmė, metais	Vidutinis darbo užmokestis, Lt.	Pensininkai, tūkst.	Migracija, tūkst.	Bedarbiai, tūkst.	Gimstamumas, tūkst.	Infliacija, proc.
„Sodros“ išmokos, mln. Lt.	Pearson Correlation	1	,645	,736	,544	-,329	-,150	,084	-,415
Vidutinė gyvenimo trukmė, metais	Pearson Correlation	,645	1	,221	,973**	,350	,487	-,608	-,919**
Vidutinis darbo užmokestis, Lt.	Pearson Correlation	,736	,221	1	,102	-,613	-,725	,067	-,121
Pensininkai, tūkst.	Pearson Correlation	,544	,973**	,102	1	,420	,578	-,619	-,894*
Migracija, tūkst.	Pearson Correlation	-,329	,350	-,613	,420	1	,815*	-,600	-,599
Bedarbiai, tūkst.	Pearson Correlation	-,150	,487	-,725	,578	,815*	1	-,385	-,517
Gimstamumas, tūkst.	Pearson Correlation	,084	-,608	,067	-,619	-,600	-,385	1	,808
Infliacija, proc.	Pearson Correlation	-,415	-,919**	-,121	-,894*	-,599	-,517	,808	1

Šaltinis: sudaryta autorės STAT, analizės duomenis pagal 3 priedą (p.82). Prieiga per internetą: http://www.stat.gov.lt,.

Atliktas Pirsono koreliacijos koeficientas parodo ryšio stiprumą tarp atskirų veiksnių. 13 lentelėje gauti duomenys atskleidžia pagrindinių šalies ekonominių ir socialinių veiksnių koreliaciją ir priklausomybę vienas nuo kito. Pagrindinis veiksnys pasirinktas „Sodros“ išmokos senatvės pensijoms, todėl analizuojama šio veiksnio koreliacija su kitais. Pastebima, kad didžiausias ryšys yra tarp „Sodros“ išmokų ir vidutinio darbo užmokesčio - koreliacija 0,736, tai galima paaiškinti tuo, kad kiekvienas dirbantis asmuo moka „Sodrai“ mokesčius, kurių dalis tenka pensijoms mokėti. Kuo didesni atlyginimai, tuo didesnė mokesčių dalis surenkama į biudžetą, o tai lemia ir „Sodros“ biudžeto augimą. Taip pat vienas iš pagrindinių veiksnių, lemiančių „Sodros“ išmokų didėjimą yra vidutinės gyvenimo trukmės augimas, koreliacija 0,645. Kuo ilgesnė gyvenimo trukmė, tuo didesnės išlaidos tenka „Sodrai“ ir atvirkščiai. Trečias svarbus veiksnys yra pensinio amžiaus gyventojų didėjimas, koreliacija 0,544. Senstant visuomenei didėja našta valstybei, nes reikia išlaikyti didesnę dalį pensinio amžiaus gyventojų. „Sodros“ biudžetui tai reiškia žymiai didesnes išlaidas.

Kiti veiksniai neturi žymios koreliacijos, arba pastebima atvirkštinė koreliacija, todėl galime teigti, kad „Sodros“ išmokos pensinio amžiaus gyventojams daugiausiai priklauso nuo mokamo darbo užmokesčio, žmonių gyvenimo trukmės ir pensinio amžiaus gyventojų skaičiaus. Taigi, pagal atliktus matematinius skaičiavimus matome, kad ateityje viena pati „Sodra“ nepajėgs aprūpinti pensinio amžiaus piliečių, todėl pensijų sistemos reforma buvo būtina ir netgi gyvybiškai svarbi. Taip pat galima teigti, kad gyventojai privalo patys pradėti rūpintis savo pajamomis senatvėje nepalikdami visko valstybei, kadangi valstybė nepajėgs suteikti pakankamai lėšų pragyvenimui pensinio amžiaus sulaukusiems gyventojams.

3.2. Pensijų reformos įtakos šalies gyventojams apklausos analizė

Norint tiksliau įvertinti atliktą tyrimą, pagrįsti arba paneigti pensijų sistemos reformos būtinumą gyventojams, reikia remtis ne tik matematiniais skaičiavimais, bet ir visuomenės požiūriu, todėl buvo atlikta anketinė apklausa, kurios metu apklausti pensinio amžiaus respondentai. Pasirinkti pensinio amžiaus gyventojai, kadangi jie yra jautriausia visuomenės dalis ir tiesiogiai susiduria su pensijų mokėjimo problemomis. Taigi, jie turi aiškią nuomonę ir išreiškia susidomėjimą vykstančiais pokyčiais. Visuomenėje ir žiniasklaidoje pateikiama informacija dažniausiai orientuota į jaunus, darbingo amžiaus žmones, todėl mūsų tikslas yra išsiaiškinti, ką apie reformą ir pensijų mokėjimo sistemą galvoja vyresni šalies gyventojai.

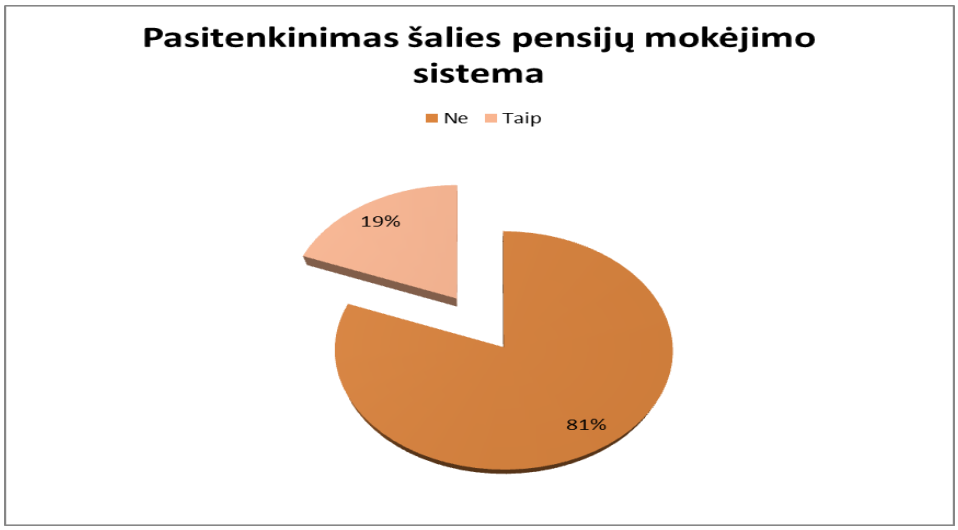
Duomenys padės suprasti, ką apie reformą ir numanomus jos padarinius galvoja atrinkta tikslinė šalies gyventojų grupė, kaip žmonės vertina „Sodros“ patikimumą ir kokius būdus taupyti laiko priimtiniausiais. Iš viso gauti duomenys iš 53 respondentų, 44 anketos atrinktos kaip korektiškos ir tinkamos tolimesniam tyrimui.

Anketos klausimynas parinktas sudarant specialius klausimus, kurie padėjo išsiaiškinti esminius su pensijų reforma susijusius aspektus:

1. Ar respondentai yra patenkinti esama padėtimi „Sodros“ mokėjimų sistemoje, t.y. ar tenkina pensijų mokėjimas ir sąlygos;
2. Ar respondentai teigiamai vertina pensijų reformą ir kokias pagrindines reformos priežastis įžvelgia;
3. Kokią įtaką pensijų reforma gali turėti šalies ekonomikai ir gyventojams;
4. Kokius pensijų kaupimo būdus rinktųsi apklaustieji;
5. Kokią pagrindinę pensijų reformos esmę įžvelgia respondentai.

Šie esminiai klausimai padės suprasti, kaip pensijų reformą šalyje vertina paprasti piliečiai ir kokie yra jų lūkesčiai.

Didžioji dauguma apklaustųjų (81 proc.) nurodo, kad šiuo metu esanti pensijų mokėjimo sistema yra neefektyvi ir nesugeba aprūpinti senatvės sulaukusių piliečių. Tai verčia žmones ieškotis papildomo darbo ir esant galimybei papildomai dirbti arba naudotis sukauptomis santaupomis. Didelė dalis respondentų (76 proc.) teigia, kad esant pakankamoms pajamoms iš valstybės, atsisakytų dabartinio darbo ir mieliau rinktųsi pragyventi iš valstybės mokamos senatvės pensijos.

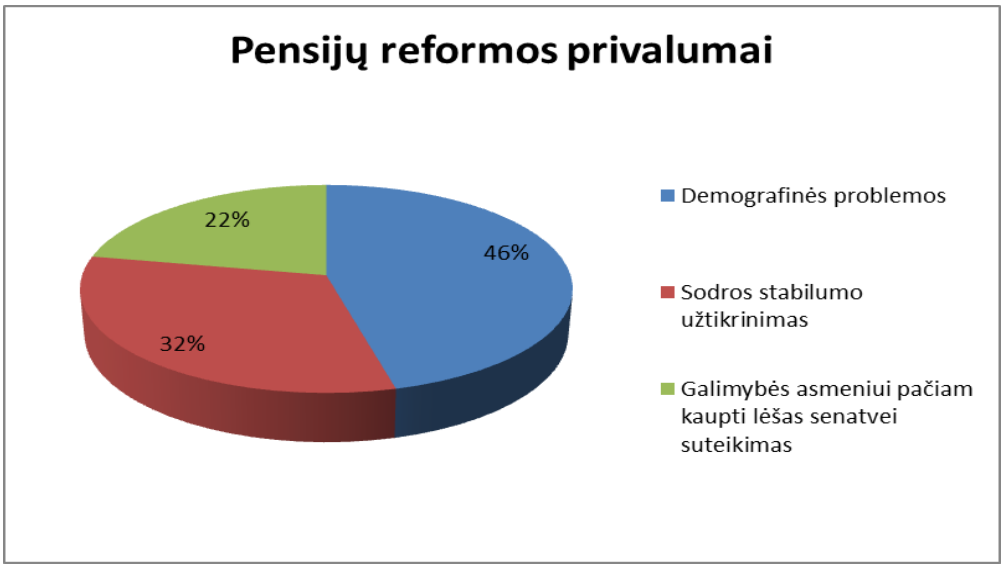

Šaltinis: sudaryta autorės

6 pav. Pasitenkinimas šalies pensijų mokėjimo sistema

Respondentų požiūris parodo, kad šalies gyventojai skeptiškai vertina dabartinę pensijų sistemą, todėl yra būtina imtis priemonių, kurios padėtų grąžinti pasitikėjimą „Sodros“ sistema.

„Sodros“ reformą piliečiai taip pat vertina skeptiškai. Didelė dalis apklaustųjų - 62 proc. teigia, kad reforma nepadės išspręsti pagrindinių šalies biudžeto deficito ir finansinių individų problemų, pati reforma įvardinama kaip papildomas būdas valdantiesiems asmenims pasipelnyti iš žmonių. Likę respondentai (38 proc.) teigia, kad reforma gali padėti užkirsti kelią tokioms problemoms kaip: gyventojų senėjimo problema, „Sodros“ biudžeto deficito mažinimas. Pensijų reforma taip pat įvardijama kaip galimybė asmeniškai ir nepriklausomai kaupti senatvei.

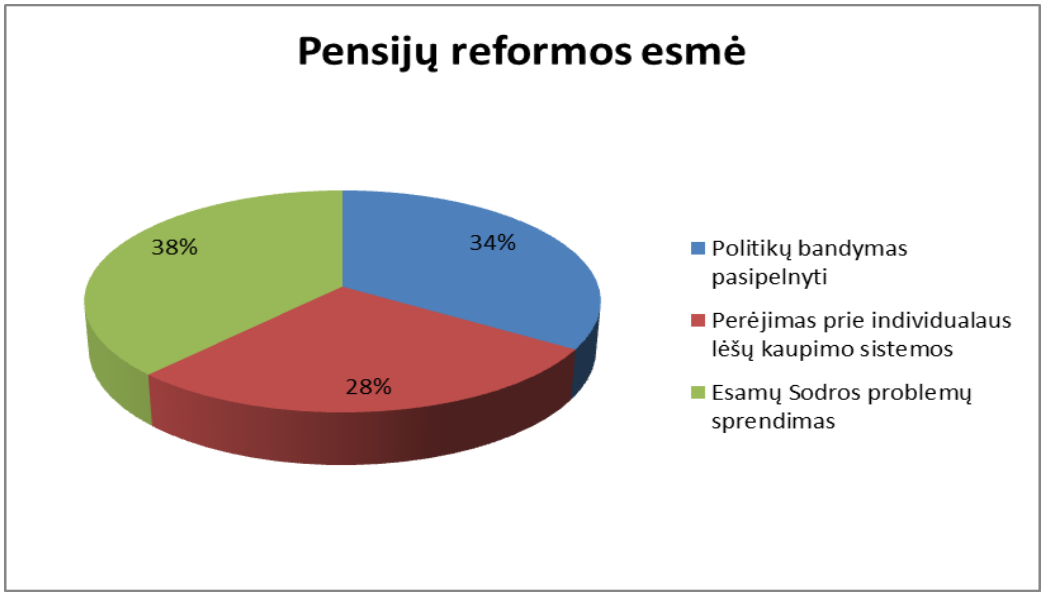
Šaltinis: sudaryta autorės

7 pav. Pensijų reformos privalumai

Nepasitikėjimas pensijų reforma gali būti siejamas su apskritai šalyje dideliu nepasitikėjimu valdančiaisiais ir jų priimamais sprendimais. Nusivylimas šalies vykdoma politika ir sudėtinga ekonominė padėtis, ypatingai šiame itin jautriame respondentų segmente, iššaukia nusistatymą dėl įvestos pensijų reformos. Kita dalis piliečių, kurie pritaria šiai reformai, demografines problemas įvardina kaip labiausiai įtakojančias būsimus pensijų mokėjimus, o vieną iš pagrindinių pensijų reformos privalumų įvardina kaip senstančios tautos problemos sprendimo galimybę.

Apklaustųjų tarpe didelė dalis individų (44 proc.) turi asmeninių santaupų ir taupo papildomai bankų sąskaitose, trečios pakopos pensijų kaupimo sutarties nėra pasirašęs nei vienas apklaustas asmuo, tačiau tai galima sieti su tuo, kad trečioji pakopa rekomenduojama jauniems ar vidutinio amžiaus žmonėms.

Vienas pagrindinių anketos klausimų yra susijusių su pensijų reformos esme. Gyventojai šiuo klausimu taip pat išsakė gana vieningą nuomonę.

Šaltinis: sudaryta autorės

8 pav. Pensijų reformos esmė

Didžioji dalis respondentų mano, kad pensijų reforma skirta ne padėti esamiems ar būsimiems pensininkams, tačiau kuo greičiau išspręsti „Sodros“ problemas. Tai iš dalies yra tiesa, kadangi valstybės biudžetas jau dabar nėra pajėgus atsiskaityti su pensinio amžiaus sulaukusiais piliečiais, o pagal paskaičiuotas ir pateiktas prognozes, šis problema vis didės. Net 34 proc. respondentų mano, kad šiais metais priimta reforma yra vienas iš pasipelnymo būdų valstybę valdantiems politikams. Šis požiūris yra itin neigiamas ir gali atsiliepti visai šaliai, todėl būtina kuo daugiau informuoti gyventojus apie reformos būtinybę ir galimus jos padarinius. Trečdalis respondentų (28 proc.) sutinka, kad pensijų reforma tai galimybė pereiti prie individualios lėšų kaupimo sistemos. Tai nurodoma kaip galimybė taupančiajam asmeniui pačiam susikaupti atitinkamą sumą senatvei, tuo pačiu prisiimant didesnę atsakomybę už savo santaupas.

3.3. Pensijų reformos rezultatų analizė ir aptarimas

Atliktų tyrimų rezultatai parodo, kad analizuojamas teorinis modelis (4 pav.), atspindi pagrindinius pensijų reformą įtakojančius veiksnius. Tyrimas SPSS metodu ir anketinė apklausa parodo, kad vieni pagrindinių pensijų atsiradimo veiksnių yra kebli „Sodros“ finansinė padėtis, demografinės problemos, sunki ekonominė padėtis visoje šalyje ir senstanti visuomenė. Pagal

atliktą anketinę apklausą, galime pridėti tikslinės grupės nuomonę pensijų reformos klausimu. Pensijų reforma vertinama kaip:

- Valdančiųjų ir politikos atstovų pasipelnymo forma;
- Kitų valstybių įtakos ir spaudimo rezultatas;
- Netinkamas „Sodros“ biudžeto valdymo mechanizmas.

Respondentai neigiamai vertina pačios reformos atsiradimo priežastis ir jas vertina kaip valdančiųjų nesugebėjimą tinkamai rūpintis valstybe, tačiau didelė dalis pripažįsta, kad ji yra neišvengiama ir reikalinga kaip vienas iš būdų, norint stabilizuoti „Sodros“ veiklą ir užtikrinti senatvės išmokas ateities kartoms. Pensijų biudžetui stabilizuoti apklaustieji daugiausiai pasisakė už esamų mokesčių didinimą ir senatvės amžiaus ilginimą, tačiau pripažino, kad tai laikinas sprendimas, todėl būtina iš esmės keisti „Sodros“ valdymo sistemą ir ieškoti optimaliausių sprendimo būdų. Vienas jų - nuosavų lėšų kaupimas bankų sąskaitose. Tai galima prilyginti kaupimui III pensijų pakopoje.

Skaičiavimai SPSS atlikti su 95 proc. patikimu: pasirenkamas hipotezės reikšmingumo lygmuo $\alpha= 0,05$, patikimumo dydis $\alpha-1= 0,95$.

Darbe įvertinus valstybės pensijų sistemos veiklos efektyvumą bei santykį su ekonominiais rodikliais, galime teigti, kad investavimas į privačius fondus prisidedant savo įnašais gali padėti asmenims sukaupti didesnę pensiją, sukurti ilgalaikę tvarią pensijų sistemą, kuri būti atsparesnė ekonominiams svyravimams, lanksčiau prisitaikanti prie demografinių pokyčių.

Pensijų sistemos tikslas yra pasiekti, kad pensijų sistema nebūtų deficitinė, o garantuotų žmonėms stabilias ir žymiai didesnes pensijas, lyginant su dabartinėmis.

Įgyvendinus pensijų reformą didės gaunamos pensijų išmokos gyventojams, o tai turėtų iššaukti pasitenkinimo pensijų sistema didėjimą.

Tai galima sieti su tuo, kad gyventojų netenkina šiuo metu gaunamos senatvės išmokos, taip pat nėra garantijų ir stabilumo dėl šių išmokų ateityje. Dėl to gyventojai linkę patys taupyti ir rūpintis savo gerove senatvėje.

Pensijų reforma – pensijų privatizavimas lemia didesnę pajamų nelygybę tarp vyresnio amžiaus žmonių. Taip yra dėl to, kad individai priversti patys savo lėšomis taupyti senatvei, o tai susiję su gaunamomis pajamomis. Kuo didesnes pajamas gauna taupantysis, tuo didesnes išmokas tikėtina jis gaus sulaukęs pensinio amžiaus. Pensijų reforma dar labiau sustiprins šią atskirtį, kadangi skatins žmones taupyti individuliai.

Anketos rezultatų analizė taip pat parodė, kad šalies gyventojams trūksta informacijos apie pensijų reformos esmę, jos privalumus ir trūkumus, todėl būtina labiau informuoti gyventojus apie

pensijų sistemos būtinumą. Didelė dalis respondentų (66proc.) mano, kad privatūs pensijų fondai yra patikimesni nei valstybinis „Sodros“ biudžetas, o tai atskleidžia dideles politines ir ekonomines valstybės spragas.

Atlikus statistinį ir anketinį tyrimus, galime pastebėti, kad pensijų reforma yra neišvengiama ir būtina norint stabilizuoti senatvės išmokas dabartiniams pensinio amžiaus gyventojams ir užtikrinti jas ateities kartoms, tačiau prieštaringai vertinami šios reformos būdai ir priežastys. Pagrindines pensijos reformos priežastis galime išskirti šias: neigiamas (deficitinis) „Sodros“ biudžetas, kurį reikia stabilizuoti, senėjanti visuomenė, didėjanti gyvenimo trukmė, darbingo amžiaus asmenų emigracija, surenkamų mokesčių į Socialinio draudimo fondo biudžetą mažėjimas.

Moksliniuose straipsniuose ir žiniasklaidoje nėra vertinamas infliacijos kriterijus, todėl asmenims uždirbantiems daugiau nei vidutinis šalies darbo užmokestis, pasirašyti naują pensijų sistemos reformą gali būti nenaudinga dėl valstybės skatinamosios įmokos tarifo, skaičiuojamo nuo vidutinio šalies darbo užmokesčio.

Norint turėti stabilią ir tvirtą socialinę sistemą, būtina daugiau informuoti gyventojus apie reformos tikslus ir numatomas pasekmes. Būtina skatinti gyventojus prisiimti didesnę atsakomybę už savo ateities pajamas, stengiantis asmeniškai taupyti ir galvoti apie ateitį, o ne palikti visko valstybei ir dirbantiems žmonėms. Išmokos mokamos remiantis solidarumo principu ir, nors atrodytų, kad mūsų mokami mokesčiai turėtų užtikrinti ramią ir saugią senatvę, akivaizdu, kad valstybė pati nesugebės tinkamai rūpintis pensinio amžiaus gyventojais, taigi reikia skatinti žmones kuo ankščiau pradėti taupyti patiems. Priimta pensijų reforma gali padėti spręsti pensijų mokėjimo problemas, todėl galima teigti, kad ji yra reikalinga ir naudinga šalies ekonomikai ir gyventojams.

IŠVADOS

1. Atlikti Lietuvos ir užsienio mokslininkų empiriniai tyrimai ir literatūros teorinė analizė atskleidė, jog svarbiausias pensijų politikos uždavinys – parengti finansiškai tvarią sistemą, kad būtų galima pasiekti esminį pensijų sistemų tikslą – užtikrinti pakankamas pensininkų pajamas, tinkamą pagyvenusių žmonių gyvenimo lygį ir ekonominę nepriklausomybę. Moksliniuose straipsniuose teigiama, kad socialinės garantijos pirmiausia atspindi šalies veidą, t.y. apima visuomenės išsilavinimą, demografinę būklę, valdymo formą, geografinį regioną. Socialinis teisingumas kiekvienos šalies gali būti suprantamas savaip, tačiau bet kokiu atveju privalo tarnauti žmonėms ir būti vertinamas skaidrumo ir lygumo principais. Socialinės garantijos ir jų mokėjimo tvarka apibrėžiama kaip vienas iš svarbiausių šalies ekonomikos stiprumą parodančių ir ją įtakojančių veiksnių. Taigi, socialinės sistemos šalyje tobulinimas ir gerinimas yra itin svarbus ir prioritetinis uždavinys šalies valdančiųjų tarpe.

2. Išanalizavus socialinių išmokų mokėjimo tvarką Lietuvoje ir apibendrinant mokslininkų straipsnius, galima teigti, kad Lietuvos socialinės apsaugos modelis, kitaip dar vadinamas socialinės politikos - gerovės modelis bendriausia prasme atitinka korporatyvinį – konservatyvųjį, bismarkinį tipą. Šiam tipui būdinga socialinių išmokų sistema, priklausanti nuo dirbančiojo buvusio (ar esamo) dalyvavimo darbo rinkoje rezultatų. Jeigu dirbančiojo atlyginimas ir darbo stažas (o tuo pačiu ir įmokos) buvo didesni, tai šis asmuo įgyja teisę į didesnę socialinę išmoką socialinės rizikos pasireiškimo atveju. Lietuvos socialinę apsaugą sudaro socialinis draudimas, socialinė parama ir specialiosios (papildomos) išmokos. Tai – valstybės ir (arba) privačių subjektų teikiama materialinė parama arba socialinės paslaugos socialinę riziką patyrusiems asmenims.

Lietuvos Respublikos Seimas 2012 metų pabaigoje priėmė įstatymą dėl pensijų reformos. Įsigaliojus pensijų kaupimo sistemos pakeitimams, nuo 2014 m. į asmens pasirinktą pensijų fondą bus pervedamos ne tik „Sodros“ įmokos (kaip buvo iki šiol), bet ir papildoma įmoka nuo žmogaus pajamų bei skatinamoji įmoka iš valstybės biudžeto.

Šie pakeitimai galios visiems, kurie sudarė pensijų kaupimo sutartį po 2013 metų. Už asmenis, tapusius pensijų kaupimo dalyviais iki 2013 m. sausio 1 d., į jų pasirinktą pensijų fondą pervedama tik „Sodros“ įmoka. Šie asmenys nuo 2013 m. balandžio 1 d. iki 2013 m. lapkričio 30 d. galėjo raštu kreiptis į pensijų kaupimo bendrovę ir pateikti sutikimą į pensijų fondą mokėti papildomą pensijų įmoką savo lėšomis arba pranešimą dėl pensijų įmokų į pensijų fondą pervedimo sustabdymą.

3. Autorių atlikti tyrimai leidžia atskleisti, kad antros pensijų pakopos įvedimas tai ne vien bandymas subalansuoti ir „atitaisyti“ „Sodros“ biudžetą. Dauguma autorių nagrinėjant privačių pensijų kaupimo bendrovių svarbą, nurodo politinius veiksnius bei šalies ekonominę ir demografinę padėtį. Pagrindiniai pensijų reformos privalumai:

- Tiek Lietuvos, tiek užsienio autoriai sutinka, kad pensijų reforma yra būtinas politinis uždavinys, kadangi senstant visuomenei, pensininkų išlaikymas gali tapti didžiule našta dirbantiesiems, o tai savo ruožtu iššauktų problemas su itin skaudžiomis pasekmėmis. Taigi, vienas iš būdų spręsti demografines problemas.
- Kiekvienas pilietis bus atsakingas už savo ateities pajamas, nepaliekant šios naštos vien valstybei. Tai padės geriau kontroliuoti savo pajamas ir būti labiau užtikrintiems dėl ateities.
- Vienas iš būdų stabilizuoti „Sodros“ biudžetą nedidinant socialinių įmokų tarifų ir nemažinant dabartinių senatvės pensijų išmokų.

Atskleidžiami pagrindiniai galimi pensijos reformos trūkumai yra:

- Skaidrumo dėl valdžios vykdomos politikos trūkumas.
- Mažas pasirinkimas tinkamos metodikos būsimam pensijų fondų naudingumui apskaičiuoti.
- Pasitikėjimo valstybės valdoma politika trūkumas, ekonominė grėsmė, nepakankamas gyventojų švietimas.
- Rizikos apskaičiavimo sudėtingumas.
- Vieningo pensijos modelio nebuvimas, neracionali, neoptimali privačių pensijų dalyvių elgsena.
- Galimybės tiksliai įvertinti pensijų reformos galimų grėsmių mastą ateities kartoms ir valstybei nebuvimas.

4. Išanalizuotas ir papildytas pensijų reformos modelis (p.41) atskleidžia pagrindinį poveikį gyventojams ir valstybei. Poveikis gyventojams:

- Gyventojams mokant papildomas įmokas į II pakopos pensijų sistemą, tikėtinas senatvės pensijos dydis priklausomai nuo jų amžiaus ir darbo stažo išaugtų 15–40 %.
- Sudaromos sąlygos palaikyti esamą būsimos pensijos ir darbo užmokesčio santykį, reikšmingai nepabloginant „Sodros“ finansinės padėties.
- Mažesnes arba vidutines pajamas gaunantiems 55 metų ir vyresniems asmenims itin rizikinga pradėti dalyvauti II pakopos pensijų sistemoje.

Poveikis viešiesiems finansams:

- Valstybės indėlis į pensijų sistemą paveiks viešuosius finansus. Darant prielaidą, kad visi II pakopos pensijų sistemos dalyviai nuspręs prisidėti prie kaupimo papildomai, valstybės paskata (įnašas) 2014–2020 m. vidutiniškai sudarytų 0,29 %, o 2020–60 m. – 0,48 % BVP per metus.
- Jau 2036 m. pensijų sistema su II pakopa taptų santykinai pigesnė už pensijų sistemą be privataus kaupimo, t. y. viešųjų finansų išlaidos pensijų sistemai finansuoti taptų mažesnės.
- Valstybės lėšų poreikis esamai II pakopos sistemai finansuoti gali lemti didesnius mokesčius ar mažesnes viešųjų finansų išlaidas ir paslaugų apimtį esamai kartai arba didesnę skolą ateities kartoms.

Atlikus mūsų skaičiavimus ir išlaikant tendenciją, kad ketvirtadalis gyventojų kaups lėšas pagal naują reformą, galima tikėtis, kad 2014 metais pensijų fondų biudžetas papildomai surinks daugiau nei 216,1 mln. įplaukų, o 2020 metais šis biudžetas per metus papildomai surinks daugiau nei 223,4 mln. Lt. įplaukų iš savanoriškai lėšas įnešančių asmenų. Esant prielaidai, kad naująją reformą pasirašė vidutinį darbo užmokestį gaunantys asmenys, valstybės biudžeto skatinamoji įmoka į privačius pensijų fondus bus lygi žmonių savanoriškų įmokų sumai. Taigi, valstybės biudžeto asignavimai per 2014 metus preliminariai išaugs 216 mln. Lt.

2013 m. gruodžio mėn. 31 d. Lietuvos banko pateiktais duomenimis visa privačių pensijų fondų aktyvų vertė siekia 5,426 mlrd. LTL.[23] „Sodros“ duomenimis viso į privačius kaupimo fondus (2013 m. gruodžio mėn. 31 d.) buvo pervesta 4,849 mlrd. LTL[24], todėl galima teigti, kad privatūs kaupimo fondai net dėl krizės kritus investicinių priemonių vertei nedirbo nuostolingai.

Remiantis darbe atliktais skaičiavimais, galime prognozuoti, kad 2020 metais vidutiniška pensija iš Sodros turėtų būti apie 1100 Lt asmeniui (žr. 4 priedą, psl. 84). Žiniasklaidoje bei bankų skelbiamos skaičiuoklės skelbia, kad vidutiniškai žmogaus, kaupiančio maksimaliai pagal naująją reformą pensija dar turėtų padidėti nuo 15 iki 40 proc. Alternatyviniai pensijų mokėjimo būdai yra labiau priimtinesni ir perspektyvesni gyventojams nei tradicinis pensijų kaupimas VSDF. Tai galima sieti su tuo, kad gyventojų netenkina šiuo metu gaunamos senatvės išmokos, taip pat nėra garantijų ir stabilumo dėl šių išmokų ateityje. Dėl to gyventojai linkę patys taupyti ir rūpintis savo gerove senatvėje, o tai gali skatinti III pensijų pakopos fondų populiarumą.

[23] Lietuvos bankas [žiūrėta 2014 m. kovo 28 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.lb.lt/ii_pakopos_pensiju_fondu>
[24] „Sodra“ [žiūrėta 2014 m. balandžio 6 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.sodra.lt/index.php?cid=280>

LITERATŪRA

1. **Aleksandravičienė G.** Pensijų reformos finansavimo alternatyvos ir ekonomikos augimas. 2012. p. 6-27. Prieiga per internetą: < http://www.lipfa.lt/uploads/files/GAleksandraviciene_Pensiju%20sistemos.pdf > [žiūrėta 2013 m. lapkričio 2 d.].
2. **Azguridienė D.** Pensijų sistemos tvarumas ir jos dalyvių interesai. 2010. Politology (Politologija) issue: 4 / 2010, pages: 142172.
3. **Balčienė N.** Lietuvos privačių pensijų fondų vertinimo reikšmingumas. 2007. p. 14-30. Prieiga per internetą:< http://jaunasis-mokslininkas.asu.lt/smk_2007/finansai/Balciene_Nijole.pdf> [žiūrėta 2013 m. lapkričio 2 d.].
4. **Barr, N.** (2004). The Economics of the Welfare State. 4th edition, Oxford University Press and Stanford University Press. p. 112. Prieiga per internetą:< www.blackwellpublishing.com/journal> [žiūrėta 2014 m. sausio 2 d.].
5. **Bitinas A.** 2008. Lietuvos pensijų sistemos modelis ir pensijų garantijų perspektyvos. Jurisrudencija: mokslo darbai 2008 8 (110); 18-26 p. 24.
6. **Buškevičiūtė E.** Viešieji finansai. Kaunas, 2006, p. 298.
7. **Casey B.** Pension Reform in the Baltic States: Convergence with 'Europe' or with 'the World'? 2004. p. 10-17. Prieiga per internetą:< http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=513617> [žiūrėta 2014 m. sausio 2 d.].
8. **Chantal E.** Social Protection to Achieve Sustainable Inclusion: A European Imperative in the Current Economic Crisis. 2012. p. 18-38. Prieiga per internetą:< http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2163350> [žiūrėta 2014 m. sausio 2 d.].
9. **Gudaitis T.** Senatvės pensijų sistemos modelių teorinė analizė ISSN 1392-1142 ORGANIZACIJŲ VADYBA:SISTEMINIAI TYRIMAI: 2009.50 56P
10. **Gordon L.C. ir kt.** The Norwegian Government Pension Fund: Ethics Over Efficiency. 2010. p.13. Prieiga per internetą:< http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1618834> [žiūrėta 2014 m. sausio 2 d.].
11. **Guogis A, Bitinas A.** Valstybinio socialinio draudimo fondo finansavimas: įmokų surinkimo problematika. 2011. MRU Socialinių mokslų studijos. p. 55.
12. **Herman S.** Towards better regulation of private pension funds.2007. Prieiga per internetą:< http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=43941> [žiūrėta 2014 m. sausio 22 d.].

13. **Jensen M, Zaffron S.** Integrity: Where Leadership Begins - A New Model of Integrity. 2007. Prieiga per internetą:< http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=983401> [žiūrėta 2014 m. sausio 2 d.].
14. **Jehoel Gijhsbers G.** Social Exclusion of the Elderly: A Comparative Study of EU Member States 2008 http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2027886> [žiūrėta 2014 m. sausio 2 d.].
15. **Klimaitė, J.** Privačių pensijų fondų vertini- mo kriterijai. 2010. Prieiga per internetą: <http://www.lzuu.lt/jauna- sis_mokslininkas/smk_2006/finansai/Klimaite% 20Jurgita.pdf>. [žiūrėta 2013-lapkričio 2 d.].
16. **Lazutka R.,** 2007 Pensijų sistemos raida Lietuvoje Prieiga per internetą: <http://www.ebiblioteka.lt/resursai/LMA/Filosofija/fil72/9.pdf>. [žiūrėta 2013-lapkričio 2 d.].
17. **Litvinavičius M., Sakalauskas V.** Veiksnių, turinčių įtakos kaupimo privačiuose pensijų fonduose efektyvumui, tyrimas. 2011 Socialinės technologijos 2011, 1(2), p. 328–343.
18. **Matei A.** A Model of Social and Economic Analysis of Corruption. National School of Political Studies and Public Administration (NSPSPA). 2009. Prieiga per internetą:< http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1327768> [žiūrėta 2013-lapkričio 2 d.].
19. **Mette C.** New Member States and the Dependent Elderly. 2006. Prieiga per internetą:< http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2012339> [žiūrėta 2014 m. sausio 22 d.].
20. **Misiūnas A., Bratčikovienė N.** Pajamų nelygybė ir jų normalizavimas. Vilniaus Gedimino technikos universitetas, 2007, p. 2-3.
21. **Nikitinas V.** Pensijų fondų raida ir ypatybės. Jurisprudencija, 2003, t. 40(32); p. 101–106.
22. **Paas T. Ir kt.** Social Protection Systems in the Baltic States. 2004. Prieiga per internetą:< http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=612722> [žiūrėta 2014 m. vasario 19 d.].
23. **Petrylaitė V.** Socialinės apsaugos sistemų koordinavimo srities nustatymo problematika reglamentuojant kai kurias Lietuvos socialinės apsaugos šmokas. Jurisprudencija, Mokslo darbai 2008 8 (110); p. 89-94.
24. **Sabatini F.** The Empirics of Social Capital and Economic Development: A Critical Perspective. FEEM Working Paper No. 15. 2006. Prieiga per internetą: <http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=879712>. [žiūrėta 2014 m. sausio 22 d.].
25. **Sunstein C.** Why Does the American Constitution Lack Social and Economic Guarantees? 2003. p. 1-19, 28-34. Prieiga per internetą:< http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=375622> [žiūrėta 2014 m. sausio 2 d.].

26. **Skučienė D., Gataūlinas A.** Lietuvos socialinio draudimo kompensuojamoji gerovė lyginant su ES šalimis. ISSN 2029-2775 Socialinis darbas 2011, 10(2), p. 301–314.
27. **Skučienė D.** Kaupiamųjų pensijų schemos dalyvių elgsenos tendencijos Lietuvoje. Philosophy. Sociology (Filosofija. Sociologija), issue: 2 / 2011
28. **Tyler, Tom R.. ir kt.** Boulder, CO, US: Westview Press. 1997. Prieiga per internetą: <http://psycnet.apa.org/psycinfo/1997-08269-000> [žiūrėta 2014 m. sausio 2 d.].
29. **Voronova I.** Latvian Pension Funds: Multicriteria Analysis and Consumer Assessment. Intellectual Economics (Intelektinė ekonomika), issue: 5(4) / 2011, pages: 613627.

Neperiodinės literatūros internete aprašas:

30. **Europos komisija** (2013). Europos komisijos komitetas „2020 M. EUROPA. Socialinės investicijos į augimą ir socialinę sanglaudą, visų pirma naudojant 2014-2020 m. Europos socialinio fondo lėšas Prieiga per internetą:< http://www.google.lt/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=2&ved=0CDIQFjAB&url=http%3A%2F%2Feur-lex.europa.eu%2FLexUriServ%2FLexUriServ.do%3Furi%3DCOM%3A2013%3A0083%3AFIN%3ALT%3ADOC&ei=MINiUpmGKePJ4gSDm4CACA&usg=AFQjCNFxpFIjGtJzb6-QyURxptupq5jBCQ&bvm=bv.54934254,d.bGE> [žiūrėta 2013 m. spalio 17 d.].
31. **Leiden University** „Pension reform and income inequality among the elderly in 15 European countries. 2011. p. 2-7. Prieiga per internetą:< http://ssrn.com/abstract=1909838>. [žiūrėta 2013 m. spalio 19 d.].
32. **Lietuvos Respublikos Seimas.** Pensijų sistemos reformos ir Pensijų kaupimo įstatymo pataisos. Prieiga per internetą:< http://www3.lrs.lt/pls/inter/w5_show?p_r=4445&p_d=130126&p_k=1> [žiūrėta 2014 m. sausio 20 d.].
33. **Lietuvos Respublikos socialinių paslaugų įstatymas** 2006 m. sausio 19 d. Nr. X-493 Vilnius. p.2-15
34. **Social Justice:** The moral foundation of Public health and and health Policy. 2013. p. 1. Prieiga per internetą:< http://media.matthewsbooks.com.s3.amazonaws.com/documents/tocwork/019/9780195375138.pdf> [žiūrėta 2013 m. spalio 20 d.].

35. **Lietuvos socialinio draudimo fondas.** 2013. p. 4. Prieiga per internetą:< http://www.sodra.lt/get.php?f.5085 > [žiūrėta 2013 m. spalio 17 d.].
36. **Lietuvos finansų ministerija.** 2014. p. 3-7 Prieiga per internetą:< http://www.finmin.lt/web/finmin/2012islaidos> [žiūrėta 2013 m. spalio 17 d.].
37. **Lietuvos socialinių reikalų ministerija.** 2014. p. 1-10. Prieiga per internetą:< http://www.socmin.lt/index.php?1140603945> [žiūrėta 2013 m. spalio 27 d.].
38. **Lietuvos Respublikos pensijų sistemos reformos įstatymo pakeitimai**. [žiūrėta 2013 m. lapkričio 2 d.]. Prieiga per internetą:< http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=453056&p_query=&p_tr2=2 > [žiūrėta 2013 m. spalio 17 d.].
39. **Privačių pensijų programos:** jų įtaka tinkamoms ir tvarioms pensijoms. Europos Komisija. Liuksemburgas: Europos Sąjungos leidinių biuras, 2010. ISBN 978-92-79-15191-0. [žiūrėta 2013 m. spalio 17 d.].
40. **The Romanian Journal of European Studies** - No. 5-6, Special Issue on Migration. 2007. Prieiga per internetą:< http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1394952 > [žiūrėta 2013 m. spalio 11 d.].
41. **Europos parlamentas.** 2014. Prieiga per internetą:< http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+TA+P6-TA-2009-0062+0+DOC+XML+V0//LT> [žiūrėta 2014 m. sausio 2 d.].
42. **MP pension fund Vyriausybės sprendimų poveikis pensijų sistemai.** Prieiga per internetą:< http://www.mpensija.lt/images/File/informaciniai-pranesimai/vyriausybes-sprendimu-poveikis-pensiju-sistemai.pdf> [žiūrėta 2014 m. sausio 2 d.].
43. **Europos komisija. Baltoji knyga:** adekvačių, saugių ir tvarių pensijų darbotvarkė 2012. Briuselis COM (2012) 55 final. [žiūrėta 2014 m. sausio 12 d.].
44. **Lietuvos bankas.** II pakopos pensijų sistemos įtaka valstybės finansams ir gyventojų pajamoms ilguoju ir trumpuoju laikotarpių, 2012. Prieiga per internetą: < http://www.lb.lt/n21017/pensiju_sistemos_modeliavimas_2013_03_301.pdf>. [žiūrėta 2014 m. sausio 12 d.].
45. **Europos parlamentas.** Prieiga per internetą: < http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//NONSGML+CRE+20110215+SIT+DOC+PDF+V0//LT&language=LT>. [žiūrėta 2014 m. sausio 30 d.].

46. **Apskaitos ir finansų mokslas ir studijos:** problemos ir perspektyvos: Mokslo žurnalas. Akademija. 2012. Prieiga per internetą:< http://afms.asu.lt/mokslo_zurnalas_2012_0.pdf>. [žiūrėta 2014 m. vasario 12 d.].
47. **SEB bankas:** Prieiga per internetą:< https://www.seb.lt/privatiems-klientams/pensija/pensijos-kaupimas/iii-pensiju-pakopa>. [žiūrėta 2014 m. kovo 29 d.].
48. **Bankas Finasta**: Prieiga per internetą: < https://www.finasta.com/lit/lt/pfreforma> [žiūrėta 2014 m. kovo 28 d.].
49. **Lietuvos statistikos duomenų bazė:** Prieiga per internetą: < https://www.finasta.com/lit/lt/pfreforma> [žiūrėta 2014 m. kovo 28 d.]
50. **Finansų ministerija:** Prieiga per internetą: http://www.finmin.lt/finmin.lt/failai/veiklos_kryptys_biudzetas/2013/2013_valstybes_islaidos.pdf [žiūrėta 2014 m. kovo 28 d.].
51. **Finasų ministerija:** Prieiga per internetą: < http://www.finmin.lt/web/finmin/aktualus_duomenys/makroekonomika> [žiūrėta 2014 m. balandžio 6 d.]
52. **Lietuvos darbo birža**: Prieiga per internetą: <http://www.ldb.lt/eures/index.aspx?page=/lt/gyvenimo_darbo_salygos/lietuvoje/socialine_apsauga/&menu_id=264> [žiūrėta 2014 m. kovo 28 d.].
53. **Verslo žinios:** Prieiga per internetą: <http://vz.lt/?PublicationId=1d8910b8-5b88-4dcb-93af-660130e4d805&ref=powerlinklist> [žiūrėta 2014 m. kovo 28 d.].
54. **Valstybinio socialinio draudimo sistema Lietuvoje**: Prieiga per internetą: <http://www.sodra.lt/get.php?f.24479>.[žiūrėta 2014 m. balandžio 6 d.].

Bružaitė I. Pensijų reformos Lietuvoje ekonominis vertinimas. Finansų rinkų magistro baigiamasis darbas. Vadovas doc. dr. A. Linartas. – Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, Ekonomikos ir finansų valdymo fakultetas, 2014. – 88 p.

ANOTACIJA

Magistro darbe atskleidžiama ir įvertinama pensijų reformos reikšmė Lietuvos socialinei ir ekonominei politikai, išskiriamos pagrindinės reformos priežastys ir problemos. Pirmoje dalyje analizuojama socialinių garantijų svarba ir esminiai skirtumai tarp skirtingų socialinių išmokų, šalyje veikiančios socialinių išmokų sistemos ypatumai, pensijų sistemos sampratos apibrėžimai, ištiriami privačių pensijų bendrovių trūkumai ir privalumai bei rodikliai turintys įtakos šalies socialinei gerovei. Antroje dalyje nagrinėjami atliktų pagrindinių veiksnių šalies ekonomikos konkurencingumui tyrimų rezultatai, konkurencingumo veiksnių ir socialinių išmokų mokėjimo svarbos valstybei ištyrimo lygis, analizuojami ir pateikiami užsienio ir Lietuvos mokslininkų atliktų tyrimų rezultatų analizė ir palyginimai, įvertinami ir nustatomi galimi naujos pensijų reformos rezultatai. Sukurtas teorinis modelis pensijų mokėjimo ir sąsajos su šalies konkurencingumu tyrimo modelis. Trečioje dalyje atskleidžiama pagrindinių šalies socialinių garantijų stabilumą įtakojančių veiksnių koreliacija su planuojama pensijų reforma.

Pagrindiniai žodžiai: Lietuvos socialinė ir ekonominė politika, pensijų reforma, reformos priežastys ir pasekmės, socialinės išmokos.

Bružaitė I. Economic evaluation of Pension Reform in Lithuania / Master‘s work in Financial Markets. Supervisor assoc. Dr. A. Linartas. - Vilnius: Faculty of Economics and Finance Management Mykolas Romeris University, 2014. - 88 p.

ANNOTATION

Master's thesis reveals and assesses pension reform value to Lithuania’s social and economic policy, identification of the main reasons for the reform and its problems. In the first part the importance and the main differences between social benefits in Lithuania, the main characteristics of social benefits system, pension system conceptions are analyzed; strengths and weaknesses of private pension companies and the main indicators affecting the country’s welfare are revealed. In the second part you can find the results of analysis of the main factors impact to country’s competitiveness, social benefits importance to economics, analysis and comparison of Lithuanian and foreign scientists articles, evaluation and identification of possible results of the new pension reform. There was theoretical model of the interface between the pension payment and its connection to country’s competitiveness created in the second part. In the third part there is the correlation between the main factors influencing the stability of social guarantees and the planned pension reform.

Key words: Lithuanian social and economic policy, social benefits, pension reform and its benefits.

Bružaitė I. Pensijų reformos Lietuvoje ekonominis vertinimas. Finansų rinkų magistro baigiamasis darbas. Vadovas doc. dr. A. Linartas. – Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, Ekonomikos ir finansų valdymo fakultetas, 2014. – 88 p.

SANTRAUKA

Daugumos valstybių veidas atsiskleidžia per socialinių išmokų ir garantijų mokėjimo tvarką – tai yra vienas svarbiausių veiksnių įtakojančių valstybės vykdomą politiką.

Atlikti Lietuvos ir užsienio mokslininkų empiriniai tyrimai ir literatūros teorinė analizė atskleidė, kad svarbiausias pensijų politikos uždavinys – parengti finansiškai tvarią sistemą, kad būtų galima pasiekti esminį pensijų sistemų tikslą – užtikrinti pakankamas pensininkų pajamas, tinkamą pagyvenusių žmonių gyvenimo lygį ir ekonominę nepriklausomybę.

Daugelio mokslininkų nuomone, vienas iš pagrindinių veiksnių, įrodančių šalies ekonomikos tvarumą ir skaidrumą – tinkama socialinių garantijų mokėjimo sistema.

Darbo objektas: valstybinių socialinio draudimo pensijų kaupimo reforma Lietuvoje.

Darbo tikslas – nustatyti ir įvertinti VSD pensijų kaupimo reformos Lietuvoje įgyvendinimo variantus ir jų perspektyvumą.

Darbo uždaviniai:

1. Išnagrinėti socialinių garantijų, išskiriant pensijų mokėjimą, vaidmenį šalyje.
2. Išanalizuoti dabartinę pensijų mokėjimo tvarką ir pensijų sistemos pokyčius Lietuvos valstybėje.
3. Ištirti ir apibendrinti pensijų reformos galimybes ir grėsmes gyventojams.
4. Išanalizuoti ir įvertinti teorinį pensijų mokėjimo ir valstybės ekonomikos sąveikos modelį.

Suformuluota hipotezė:

Įgyvendinus pensijų reformą didės gaunamos pensijų išmokos gyventojams.

Darbe naudoti literatūros šaltiniai. Darbas parašytas remiantis 54 naudotos literatūros šaltiniais, iš kurių 29 moksliniai literatūros šaltiniai ir 25 informaciniai literatūros šaltiniai.

Praktinė ir teorinė darbo reikšmė:

- Išskirti ir susisteminti mokslinėje literatūroje pristatomi socialinių garantijų mokėjimo modeliai ir jų sąsaja su šalies ir visuomenės gerove;
- Teoriškai argumentuota ir empiriškai ištirta pensijų reformos įtaka šalies ekonomikai, atlikta koreliacinė analizė, išanalizuoti ir susisteminti statistikos departamento pateikti duomenys, leidžianti nustatyti ryšius tarp pensijų mokėjimo sistemos ir šalies stabilumo.

Darbo apribojimai ir sunkumai. Norint tinkamai parinkti pensijų mokėjimo tvarką, būtina atlikti išsamius tyrimus ir įvertinti daugybę faktorių. Tai yra problematiška ir sudėtinga dėl besikeičiančios šalių demografinės padėties, politinių, socialinių ir kitų veiksnių. Planuojama nauja šalies pensijų reformos įtaka gyventojams ir šalies ekonomikai mokslininkų straipsniuose ir apžvalgose nėra pakankamai nagrinėjama, nėra prieita bendrų išvadų ir vieningos nuomonės. Apie planuojamą reformą, nors ir yra garsiai kalbama, tačiau dėl reformos naujumo, nepateikiami išsamūs tyrimų rezultatai ir išvados, taigi reformos padarinius ištirti trukdo mažas tyrimo modelių pasirinkimas bei siaura mokslinė analizė.

Pagrindinės baigiamojo darbo išvados:

1. Atlikti Lietuvos ir užsienio mokslininkų empiriniai tyrimai ir literatūros teorinė analizė atskleidė, jog svarbiausias pensijų politikos uždavinys – parengti finansiškai tvarią sistemą, kad būtų galima pasiekti esminį pensijų sistemų tikslą – užtikrinti pakankamas pensininkų pajamas, tinkamą pagyvenusių žmonių gyvenimo lygį ir ekonominę nepriklausomybę. moksliniuose straipsniuose teigiama, kad socialinės garantijos pirmiausia atspindi šalies veidą, t.y. apima visuomenės išsilavinimą, demografinę būklę, valdymo formą, gegrafinį regioną. Socialinis teisingumas kiekvienos šalies gali būti suprantamas savaip, tačiau bet kokiu aveju privalo tarnauti žmonėms ir būti vertinamas skaidrumo ir lygumo principais. Socialinės garantijos ir jų mokėjimo tvarka apibrėžiama kaip vienas iš svarbiausių šalies ekonomikos stiprumą parodančių ir ją įtakojančių veiksnių. Taigi, socialinės sistemos šalyje tobulinimas ir gerinimas yra itin svarbus ir prioritetinis uždavinys šalies valdančiųjų tarpe.

2. Išanalizavus socialinių išmokų mokėjimo tvarką Lietuvoje ir apibendrinant mokslininkų straipsnius, galima teigti, kad Lietuvos socialinės apsaugos modelis, kitaip dar vadinamas socialinės politikos - gerovės modelis bendriausia prasme atitinka korporatyvinį – konservatyvųjį, bismarkinį tipą. Šiam tipui būdinga socialinių išmokų sistema, priklausanti nuo dirbančiojo buvusio (ar esamo) dalyvavimo darbo rinkoje rezultatų. Jeigu dirbančiojo atlyginimas ir darbo stažas (o tuo pačiu ir įmokos) buvo didesni, tai šis asmuo įgyja teisę į didesnę socialinę išmoką socialinės rizikos pasireiškimo atveju. Lietuvos socialinę apsaugą sudaro socialinis draudimas, socialinė parama ir specialiosios (papildomos) išmokos.

3. Autorių atlikti tyrimai leidžia atskleisti, kad antros pensijų pakopos įvedimas tai ne vien bandymas subalansuoti ir „atitaisyti“ Sodros biudžetą.

Pagrindiniai pensijų reformos privalumai: senstant visuomenei, pensininkų išlaikymas gali tapti didžiule našta dirbantiesiems, o tai savo ruožtu iššauktų problemas su itin skaudžiomis pasekmėmis. Tai vienas iš būdų spręsti demografines problemas. Kiekvienas pilietis bus atsakingas

už savo ateities pajamas, nepaliekant šios naštos vien valstybei. Vienas iš būdų stabilizuoti „Sodros“ biudžetą nedidinant socialinių įmokų tarifų ir nemažinant dabartinių senatvės pensijų išmokų.

Atskleidžiami pagrindiniai galimi pensijos reformos trūkumai yra: Skaidrumo dėl valdžios vykdomos politikos trūkumas. Mažas pasirinkimas tinkamos metodikos būsimam pensijų fondų naudingumui apskaičiuoti. Pasitikėjimo valstybės valdoma politika trūkumas, ekonominė grėsmė, nepakankamas gyventojų švietimas. Rizikos apskaičiavimo sudėtingumas. Vieningo pensijos modelio nebuvimas, neracionali, neoptimali privačių pensijų dalyvių elgsena. Galimybės tiksliai įvertinti pensijų reformos galimų grėsmių masta ateities kartoms ir valstybei nebuvimas.

4. Išanalizuotas ir papildytas pensijų reformos modelis (p.41) atskleidžia pagrindinį poveikį gyventojams ir valstybei.

Poveikis gyventojams: Gyventojams mokant papildomas įmokas į II pakopos pensijų sistemą, tikėtinas senatvės pensijos dydis priklausomai nuo jų amžiaus ir darbo stažo išaugtų 15–40 %. Sudaromos sąlygos palaikyti esamą būsimos pensijos ir darbo užmokesčio santykį, reikšmingai nepabloginant „Sodros‘ finansinės padėties. Mažesnes arba vidutines pajamas gaunantiems 55 metų ir vyresniems asmenims itin rizikinga pradėti dalyvauti II pakopos pensijų sistemoje.

Poveikis viešiesiems finansams: Darant prielaidą, kad visi II pakopos pensijų sistemos dalyviai nuspręs prisidėti prie kaupimo papildomai, valstybės paskata (įnašas) 2014–2020 m. vidutiniškai sudarytų 0,29 %, o 2020–60 m. – 0,48 % BVP per metus. Jau 2036 m. pensijų sistema su II pakopa taptų santykinai pigesnė už pensijų sistemą be privataus kaupimo, t. y. viešųjų finansų išlaidos pensijų sistemai finansuoti taptų mažesnės. Valstybės lėšų poreikis esamai II pakopos sistemai finansuoti gali lemti didesnius mokesčius ar mažesnes viešųjų finansų išlaidas ir paslaugų apimtį esamai kartai arba didesnę skolą ateities kartoms.

Atlikus skaičiavimus ir išlaikant tendenciją, kad ketvirtadalis gyventojų kaups lėšas pagal naują reformą, galima tikėtis, kad 2014 metais pensijų fondų biudžetas papildomai surinks daugiau nei 216,1 mln. įplaukų, o 2020 metais šis biudžetas per metus papildomai surinks daugiau nei 223,4 mln. Lt. įplaukų iš savanoriškai lėšas įnešančių asmenų. Esant prielaidai, kad naująją reformą pasirašė vidutinį darbo užmokestį gaunantys asmenys, valstybės biudžeto skatinamoji įmoka į privačius pensijų fondus bus lygi žmonių savanoriškų įmokų sumai. Taigi, valstybės biudžeto asignavimai per 2014 metus preliminariai išaugs 216 mln. Lt. 2013 m. gruodžio mėn. 31 d. Lietuvos banko pateiktais duomenimis visa privačių pensijų fondų aktyvų vertė siekia 5,426 mlrd.

LTL.[25] „Sodros“ duomenimis viso į privačius kaupimo fondus (2013 m. gruodžio mėn. 31 d.) buvo pervesta 4,849 mlrd. LTL[26], todėl galima teigti, kad privatūs kaupimo fondai net dėl krizės kritus investicinių priemonių vertei nedirbo nuostolingai.

Remiantis atliktais skaičiavimais, galime prognozuoti, kad 2020 metais vidutiniška pensija turėtų būti apie 1100 Lt asmeniui (žr. 4 priedą, psl. 87). Žiniasklaidoje bei bankų skelbiamos skaičiuoklės skelbia, kad vidutiniškai žmogaus, kaupiančio maksimaliai pagal naująją reformą pensija turi padidėti nuo 15 iki 40 proc. Alternatyviniai pensijų mokėjimo būdai yra labiau priimtinesni ir perspektyvesni gyventojams nei tradicinis pensijų kaupimas VSDF. Tai galima sieti su tuo, kad gyventojų netenkina šiuo metu gaunamos senatvės išmokos, taip pat nėra garantijų ir stabilumo dėl šių išmokų ateityje. Dėl to gyventojai linkę patys taupyti ir rūpintis savo gerove senatvėje, o tai gali skatinti III pensijų pakopos fondų populiarumą.

Darbo struktūra. Darbą sudaro įvadas, trys dalys ir išvados. Pagrindinė darbo medžiaga aprašyta 65 puslapiuose, įskaitant 13 lentelių ir 8 paveikslus. Visa darbo apimtis, įskaitant priedus - 88 puslapiai. Naudotos literatūros sąrašą sudaro 54 šaltiniai.

[25] Lietuvos bankas [žiūrėta 2014 m. kovo 28 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.lb.lt/ii_pakopos_pensiju_fondu>
[26] „Sodra“ [žiūrėta 2014 m. balandžio 6 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.sodra.lt/index.php?cid=280>

Bružaitė I. Economic evaluation of Pension Reform in Lithuania / Master‘s work in Financial Markets. Supervisor assoc. Dr. A. Linartas. - Vilnius: Faculty of Economics and Finance Management Mykolas Romeris University, 2014. - 88 p.

SUMMARY

Countries face is revealed through the arrangements of social benefits and guarantees payment - this is one of the most important factors influencing public policy. Examination of Lithuanian and foreign scientific research and empirical literature, theoretical analysis revealed that the most important pension policy challenge is to prepare financially sustainable system in order to achieve the fundamental objective of the pension system - to ensure adequate retirement incomes, good for older people's living standards and economic independence. Many scientists believe that one of the key factors that show the country's economic sustainability and transparency is an adequate social security payment system.

The object of the state: social security pension reform in Lithuania.

The aim: to identify and evaluate social pension reform in Lithuania implementation options and their viability.

Tasks:

1. Examine the social benefits, especially pensions payment, role in the country‘s economy.

2. To analyze the current pension arrangements and the changes of pension system in the Lithuanian state.

3. Investigate and summarize the pension reform opportunities and threats to populations.

4. Analyze and evaluate the theoretical pensions and state economic model of the interaction.

Hypothesis:

The implementation of the pension reform will cause increased pension benefits.

The study uses literary sources: The project is written on the basis of 54 literature sources, of which 29 are scientific references and 25 are informative references.

The practical and theoretical significance of the study:

• identified and structured social security payment models which were presented in the scientific literature presents and their relation to the country and the welfare of society;

• reasoned and empirically tested the influence of pension reform to the country's economy; correlation analysis was made, statistical data of the Statistics Department was analyzed and organized, data analysis allowed to determine the relations between the pensions system and the stability of the country.

Work limitations and difficulties: In order to properly choose the pension payment order, it is necessary to conduct thorough research and evaluate many factors. This is problematic and difficult for the ever-changing demographic, political, social and other factors. The planned new national pension reforms in the population and the economy of the country scientific articles and reviews are not sufficiently examined, there is no overall conclusion and consensus.

The planned reform, although there are much talk, is very new, so there are no detail researches, results and conclusions, so that it is difficult to examine the effects of the reform.

The main conclusions are:

1. Lithuanian and foreign scientific research and theoretical empirical literature analysis showed that the most important pension policy challenge is to prepare financially sustainable system in order to ensure adequate retirement incomes, good for older people's living standards and economic independence. Scientific articles stated that the social security reflects the face of the country, includes public education, demographic status, a form of government geographical region. Social justice in each country can be understood in its own way, but what wore obliged to serve the people and be seen in transparency and smoothness of the law. Social guarantees and payment procedure are defined as the country's economic strength. Thus, the improvement of the social system in the country is very important and a priority among the country's rulers.

2. The analysis of social benefits regime Lithuania and summary of scientific articles showed that the Lithuanian social security model, also known as social policy - welfare model, matches in general sense - conservative, Bismark type. This type is characterized by the social benefits system depending on the worker's former participation in the labor market. If the worker's salary and length of service were higher, this person should be entitled to a greater social benefit if social risk occurs. Lithuanian social protection includes social insurance, social assistance and special benefits.

3. Author's research provides that bringing-in the second-tier pension is not only an attempt to balance and rectify SoDra budget.

Major pension reforms are: as the society is aging retired maintenance can become a huge burden on the employees, which can cause a problem with very serious consequences, so that private pensioning is a way to solve the demographic problems. Every citizen is responsible for his future income, leaving this burden alone from the state. This is one of the way to stabilize SoDra budget without increasing the social contribution rates and lowering the existing superannuation benefits.

Reveals the main possible pension reform disadvantages are: transparency on government policies deficiency. A small selection of an appropriate methodology for the future performance of

the pension funds to calculate. Trust the state-run policy gaps, economic threat, the lack of education of the population. Risk calculation complexity. The absence of single pension model, irrational, suboptimal behavior of participants in private pension. The ability to accurately assess potential threats to pension reform, future generations and the state.

4. Analyzed and added pension reform model (page 41) discloses the impact on the population and the state.

General public: Residents paying additional contributions to the II pillar pension system, could expect retirement pension increased by 15-40 % depending on their age and length of service. Conditions are created to maintain the current and future pension earnings ratio significantly without compromising SoDra financial situation. It is very ricky to start participating in the II pillar pension system for the lower and middle income earners aged 55 and over.

The impact on public finances: Assuming that all II pension plan members decide to contribute to the accumulation of extra, state incentive for the period 2014-2020 average of 0.29 %, while the 2020-60 years - 0.48 % of Gross Domestic Product per year. Already in 2036 years pension system with II tier becomes relatively cheaper than the private pension system without storage, that is to say, public financial costs to the pension scheme becomes smaller. State funding needs to existing Stage II can lead to higher taxes and lower public spending and financial services in the scope of the current generation or more debt for future generations.

After the calculations and maintaining a trend that a quarter of the population will accumulate funds under the new reform, it is expected that in 2014 the pension funds will collect more than 216.1 million revenue, while in 2020 the budget will collect more than 223.4 million Lt revenue from voluntary funds clustering of individuals. Thus, the state budget appropriation for 2014 for the preliminary increase 216 million Lt.

Based on the calculations, we can predict that in 2020 the average pension would 1100 litas per person (see Appendix 4 , p . 87) . In the media and the spreadsheets provided by banks claims that the average person, who is participating in the new reform can expect pension 15 to 40 percent increase. An alternative pension payment methods are more acceptable to populations than traditional pensions fund in the Social Insurance Fund. This can be attributed to the fact that the population is not satisfied with the old-age benefits, and there are no guarantees and stability for these benefits in the future. As a result, residents tend to save themselves and to take care of their well-being in old age, and this can lead to a pillar III funds popularity.

Structure: The work consists of three parts and findings. The main working material described in 65 pages, including 13 tables and 8 figures . The entire scope of work, including attachments - 88 pages. For a list of references consists of 54 entries.

PRIEDAI

1 PRIEDAS

Pensijų sistemos Lietuvoje apklausa

Gerb. pilieti, siekiant geriau išsiaiškinti Lietuvos pensijų reformos modelio įtaką šalies gyventojams, prašome atsakyti į žemiau pateiktus anketos klausimus. Taip pat tikimės Jūsų komentarų ir pastabų.

Anketa anoniminė.

Nr.	Klausimas	Atsakymas	Komentaras/Pastaba
1.	Ar esate patenkintas dabartine pensijų mokėjimo sistema šalyje ?	☐ Taip ☐ Ne	
2.	Dėl kokių pagrindinių priežasčių pasirinktumėte (jeigu būtų galimybė) dirbti, o ne išeiti į pensiją?	☐ Finansinės gerovės ☐ Asmeninių priežasčių ☐ Mažos esamos pensijos ☐ Kita	
3.	Koks Jūsų manymu yra svarbiausias kriterijus priimant pensijų reformos įstatymą?	☐ Pasitraukimas nuo einamaisias mokėjimais grįstos sistemos ☐ Sodros stabilumo užtikrinimas ☐ Papildomų lėšų valstybės biudžeto deficitui mažinimas ☐ Galimybės, asmeniui pačiam kaupti lėšas senatvei, suteikimas ☐ Kita	
4.	Ar buvote pakankamai informuotas apie pensijų mokėjimo Lietuvoje pasikeitimus?	☐ Taip ☐ Ne	
5.	Ar sutinkate, kad papildomas pensijų kaupimas privačiuose fonduose gali užtikrinti didesnių išmokų gavimą ateityje?	☐ Taip ☐ Ne	
6.	Ar sutinkate, kad pensijų reforma Lietuvoje padės išspręsti pagrindines dabartines pensijų sistemos problemas?	☐ Taip ☐ Ne	
7.	Kokias pagrindines pensijų reformos priežastis išskirtumėte kaip svarbiausias?	☐ Gyventojų senėjimo procesas ☐ Sodros biudžeto deficitas	

		☐ Vadovavimasis kitų šalių praktika ☐ Galimybė patiems pasirinkti pensijos kaupimo ir gavimo būdus ☐ Kita	
8.	Kiek turima pasirašyta pensijų kaupimo sutartis su privačia pensijų bendrove yra svarbi ateities pensijų dydžiui ir patikimumui užtikrinti? (Įvertinkite nuo 1 iki 5 [1- visiškai nesvarbu, 5- neišvengiamai svarbu].	☐ 1 ☐ 2 ☐ 3 ☐ 4 ☐ 5	
9.	Kaip taupėte (taupote) pensijai?	☐ Atsidedate pinigus banke į einamąją sąskaitą ☐ Investuojate į nekilnojamąjį turtą ☐ Investuojate i bankų produktus ☐ Taupote pats asmeniškai ☐ Kaupiate pensijų fonduose ☐ Netaupėte (netaupote) ☐ Kita	
10.	Ar sutinkate, kad valstybės subsidijos naujai pasirašiusiems pensijų kaupimo sutartis padės išgelbėti SODROS biudžetą ir subalansuoti pensijų išmokėjimą ateities kartoms?	☐ Taip ☐ Ne	
11.	Ar Jus tenkina dabartinės mokamos pensijos sąlygos?	☐ Taip ☐ Ne	
12.	Kokias alternatyvas (jeigu tokių įžvelgiate) siūlytumėte valstybei dėl pensijų reformos?	☐ Pensijų išmokų mažinimas ☐ Pensinio amžiaus didinimas ☐ Socialinio draudimo įmokų didinimas ☐ Pensijų reforma ☐ Kita	
13.	Kaip manote, kokia yra pensijų reformos esmė?	☐ Perėjimas prie individualaus lėšų kaupimo sistemos ☐ Esamų Sodros problemų sprendimas ☐ Politikų bandymas pasipelnyti ☐ Užsienio politikos spaudimo rezultatas ☐ Bandymas	

		atitolinti valstybės problemas ☐ Kita	
14.	Ar domitės kitų šalių praktika socialinių išmokų mokėjime?	☐ Taip ☐ Ne	
15.	Ar pritariate papildomai taupyti pensijai III pakopos (mokant savo įnašus) pensijų kaupime ?	☐ Taip ☐ Ne	
16.	Ar sutinkate, kad pensijų reforma Lietuvoje itin svarbi šalies ekonominiams veiksniams (infliacija, nedarbo lygis,darbo užmokestis, emigracija ir kt.) gerinti? (Įvertinkite nuo 1 iki 5 [1- visiškai nesvarbu, 5- neišvengiamai svarbu].	☐ 1 ☐ 2 ☐ 3 ☐ 4 ☐ 5	

2 PRIEDAS

Pagrindinių šalies ekonomiką ir pensijų sistemą lemiančių veiksnių TREND analizė

Veiksnys	**2008**	**2009**	**2010**	**2011**	**2012**	**2013**	**2014**	**2015**	**2016**	**2017**	**2018**
Sodros išmokos senatvės pensijoms, mln. Lt.	6.350	6.763,20	6.277,30	6.365,60	6.810,00	7311,2	7149,69	7293,54	7437,38	7581,23	7725,08
Vidutinė tikėtina gyvenimo trukmė, metais	71,69	72,86	73,19	73,62	73,98	74,41	75,03	75,53	76,02	76,52	77,02
Bedarbiai, tūkst.	88,3	210,6	270,4	228	196,8	172,5	228,15	237,79	247,42	257,06	266,69
Vidutinis darbo užmokestis, Lt.	2151,7	2056	1988,1	2045,9	2123,8	2230	2164,52	2183,17	2201,82	2220,47	2239,11
Pensinio amžiaus gyventojai, tūkst.	595	597,9	598,8	600,2	599,5	601,2	602,49	603,55	604,61	605,68	606,74
Gimstamumas, tūkst.	31,536	32,165	30,676	30,268	30,459	30,858	30,10	29,85	29,59	29,34	29,08
Gyventojų migracija, tūkst.	82,682	88,443	132,953	106,062	101,153	97,634	110,09	112,54	115,00	117,46	119,92
Infliacija, proc.	8,00	7,20	3,70	4,10	3,10	2,50	4,50	4,50	4,50	4,50	4,50

Veiksnys	**2019**	**2020**	**2021**	**2022**	**2023**	**2024**	**2025**	**2026**	**2027**
Sodros išmokos senatvės pensijoms, mln. Lt.	7868,93	8012,78	8156,63	8300,48	8444,32	8588,17	8732,02	8875,87	9019,72
Vidutinė tikėtina gyvenimo trukmė, metais	77,51	78,01	78,51	79,01	79,50	80,00	80,50	80,99	81,49
Bedarbiai, tūkst.	276,32	285,96	295,59	305,23	314,86	324,50	334,13	343,76	353,40
Vidutinis darbo užmokestis, Lt.	2257,76	2276,41	2295,06	2313,71	2332,36	2351,01	2369,65	2388,30	2406,95
Pensinio amžiaus gyventojai, tūkst.	607,80	608,86	609,93	610,99	612,05	613,12	614,18	615,24	616,30
Gimstamumas, tūkst.	28,83	28,57	28,32	28,06	27,81	27,55	27,30	27,05	26,79
Gyventojų migracija, tūkst.	122,37	124,83	127,29	129,74	132,20	134,66	137,12	139,57	142,03
Infliacija, proc.	4,50	4,50	4,50	4,50	4,50	4,50	4,50	4,50	4,50

3 PRIEDAS

Šalies ekonomiką ir pensijų reformą įtakojančių veiksnių koreliacija

Correlations

		sodros ismokos	vidutine gyvenimo trukme	vid_darb_uzmok	Pensininkai_tukst	migracija_tukst	bedarbiai_tukst	gimstamumas_tukst	infliacija_proc
sodros ismokos	Pearson Correlation	1	,645	,736	,544	-,329	-,150	,084	-,415
	Sig. (2-tailed)		,167	,095	,264	,525	,776	,874	,413
	N	6	6	6	6	6	6	6	6
vidutine gyvenimo trukme	Pearson Correlation	,645	1	,221	,973**	,350	,487	-,608	-,919**
	Sig. (2-tailed)	,167		,675	,001	,497	,328	,201	,010
	N	6	6	6	6	6	6	6	6
vid_darb_uzmok	Pearson Correlation	,736	,221	1	,102	-,613	-,725	,067	-,121
	Sig. (2-tailed)	,095	,675		,847	,196	,103	,900	,820
	N	6	6	6	6	6	6	6	6
Pensininkai_tukst	Pearson Correlation	,544	,973**	,102	1	,420	,578	-,619	-,894*
	Sig. (2-tailed)	,264	,001	,847		,407	,230	,190	,016
	N	6	6	6	6	6	6	6	6
migracija_tukst	Pearson Correlation	-,329	,350	-,613	,420	1	,815*	-,600	-,599

	Sig. (2-tailed)	,525	,497	,196	,407		,048	,208	,209
	N	6	6	6	6	6	6	6	6
bedarbiai_tukst	Pearson Correlation	-,150	,487	-,725	,578	,815*	1	-,385	-,517
	Sig. (2-tailed)	,776	,328	,103	,230	,048		,451	,294
	N	6	6	6	6	6	6	6	6
gimstamumas_tukst	Pearson Correlation	,084	-,608	,067	-,619	-,600	-,385	1	,808
	Sig. (2-tailed)	,874	,201	,900	,190	,208	,451		,052
	N	6	6	6	6	6	6	6	6
infliacija_proc	Pearson Correlation	-,415	-,919**	-,121	-,894*	-,599	-,517	,808	1
	Sig. (2-tailed)	,413	,010	,820	,016	,209	,294	,052	
	N	6	6	6	6	6	6	6	6

**. Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).

4 PRIEDAS

Šalies ekonomiką ir pensijų reformą įtakojančių veiksnių pokyčiai

Veiksnys	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2016	2020
Vidutinė tikėtina gyvenimo trukmė, metais	71,69	72,86	73,19	73,62	73,98	74,41	76,024381	78,01180952
Bedarbiai, tūkst.	88,30	210,60	270,40	228,00	196,80	172,50	247,421905	285,9590476
Vidutinis darbo užmokestis, Lt.	2151,70	2056,00	1988,10	2045,90	2123,80	2230,00	2201,81714	2276,411429
Pensinio amžiaus gyventojai, tūkst.	595,00	597,90	598,80	600,20	599,60	601,20	604,67619	608,9619048
Gimstamumas, tūkst.	31,54	32,17	30,68	30,27	30,46	30,86	29,592581	28,57360952
Socialinės apsaugos įplaukos, mln. Lt.	19067,60	16975,80	16191,00	16625,80	16813,30	18150,40	16575,0448	16044,90762
Socialinės apsaugos išlaidos, mln. Lt.	17463,90	18952,10	17550,40	17476,00	17850,20	18940,10	18667,4962	19124,7419
Sodros išmokos senatvės pensijoms, mln. Lt.	6350,00	6763,20	6277,30	6365,60	6810,00	7311,20	7437,38381	8012,778095
Pensija vid., Lt	889,36	942,63	873,59	883,82	946,46	1013,42	1025,7701	1099,144582
Darbuotoju metines pajamos, mln. Lt	3260,68618	3141,7736	3018,13461	3031,20544	3127,2955	3267,396	3141,58249	3141,946559
Gyventojų emigracija, tūkst.	82,68	88,44	132,95	106,06	101,15	97,63	115,001962	124,830419
Infliacija, proc.	8,00	7,20	3,70	4,10	3,10	2,50	-1,4247619	-5,92761905
Dirbantys šalies gyventojai, tūkst.	1515,40	1528,10	1518,10	1481,60	1472,50	1465,20	1425,42667	1373,506667
Gyventojų mirtingumas, tūkst.	43,83	42,03	42,12	41,04	40,94	41,51	39,4020952	37,57695238
Dirbantys pensinio amžiaus gyventojai, tūkst.	91,60	89,20	82,50	91,90	98,80	98,80	103,793333	112,2733333
BVP, mln. lt	111920,14	92032,40	95675,98	106893,41	113734,70	119468,97	124545,974	137582,3669

*. Correlation is significant at the 0.05 level (2-tailed).

5 PRIEDAS

Pagrindinių ekonominių veiksnių įtaka socialinio fondo biudžeto pajamoms ir išlaidoms

Coefficients[a]

Model		Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t	Sig.
		B	Std. Error	Beta		
1	(Constant)	-145969,755	,000		.	.
	Gyventojų emigracija, tūkst.	3,216	,000	,079	.	.
	BVP, mln. lt	,002	,000	,037	.	.
	Pensinio amžiaus gyventojai, tūkst.	216,398	,000	,656	.	.
	Gimstamumas, tūkst.	934,891	,000	,942	.	.
	Sodros išmokos senatvės pensijoms, mln. Lt.	,732	,000	,405	.	.

a. Dependent Variable: Socialinės apsaugos išlaidos, mln. Lt.

Coefficients[a]

Model		Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t	Sig.
		B	Std. Error	Beta		
1	(Constant)	9064,244	,000		.	.
	Darbuotoju metines pajamos, mln. Lt	5,355	,000	,530	.	.
	Gyventojų emigracija, tūkst.	-32,547	,000	-,529	.	.
	BVP, mln. lt	,082	,000	,814	.	.
	Infliacija, proc.	-1,742	,000	-,004	.	.
	Dirbantys pensinio amžiaus gyventojai, tūkst.	-152,297	,000	-,868	.	.

a. Dependent Variable: Socialinės apsaugos įplaukos, mln. Lt.